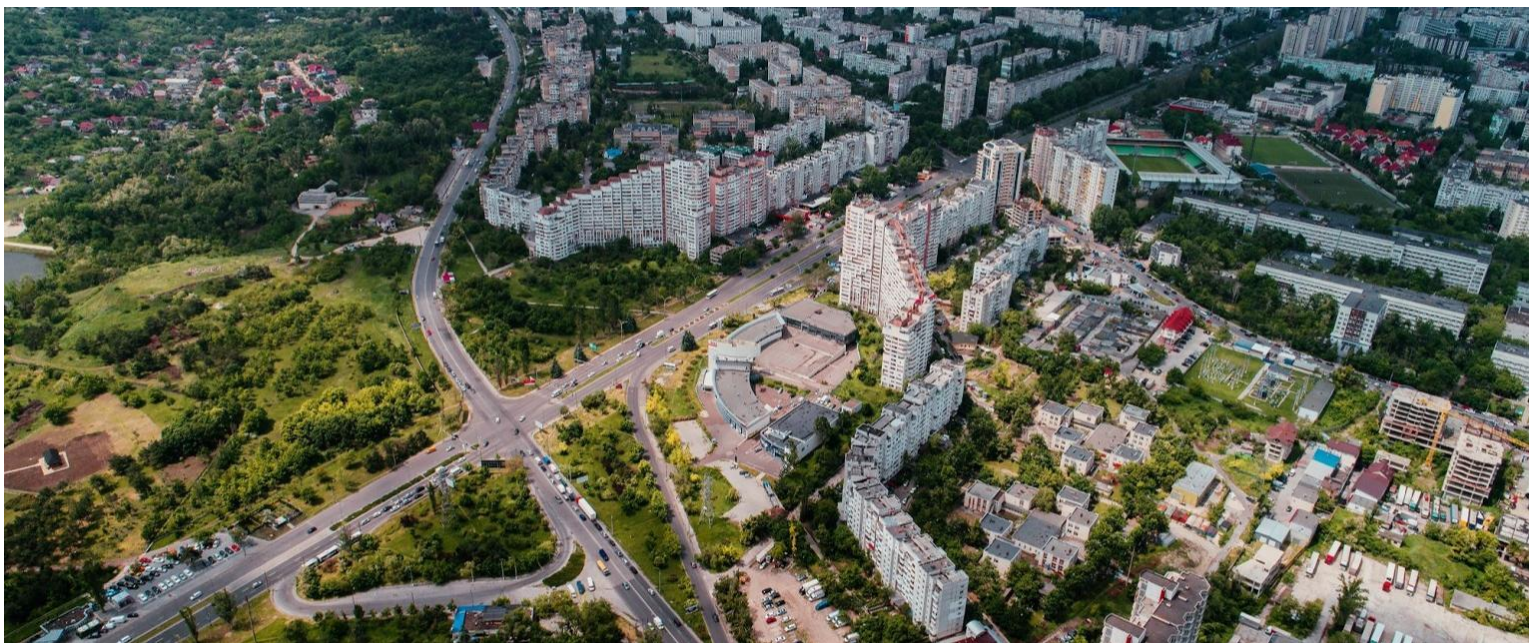

PLAN URBANISTIC GENERAL

Municipiul CHIȘINĂU

Studiu de fundamentare CENTRUL ISTORIC SI PATRIMONIUL CONSTRUIT ORAS CHISINAU, REPUBLICA MOLDOVA

VERSIUNEA 3 (Revizia 3)

Septembrie 2026

COLECTIV ELABORARE:

LIDER CONSORTIU:

Arhicon București Arh. Nicu Moldovan

ASOCIAȚI:

**UAUIM-CCPEC București, I.M.P. CHIȘINĂU PROIECT,
U.T.M. – F.U.A Chișinău**

Coordonator proiect PUG:

prof.,emerit dr.,arh., Florin MACHEDON

A handwritten signature in blue ink, consisting of several loops and a long horizontal stroke.

Sef proiect PUG:

lect.,dr., urb.-dipl., Mihai MOȚCANU-DUMITRESCU

A handwritten signature in blue ink, featuring a large, stylized 'M' and 'D'.

Elaborare studiu

Arh. Doina-Mihaela BUBULETE

Expert MCC - Atestat 121E/2008

A handwritten signature in blue ink, appearing to be 'Doina'.

CUPRINS:

1. NOTĂ METODICĂ GENERALĂ	5
1.1 Scopul, obiectivele și limitele studiului.....	5
1.2 Metodă și direcții de cercetare.....	5
1.3 Surse documentare. Prezentare bibliografie generală.....	6
1.4 Bibliografie generală – prezentare critică.....	6
2. DELIMITAREA OBIECTULUI STUDIAT.....	10
2.1 Documentare generală pentru identificarea teritoriului administrativ al municipiului Chișinău (repere geografice, vecinătăți, relații teritoriale și consecințe spațial - configurative).....	10
2.2 Evenimente istorice în teritoriul administrativ	22
2.2.1 Istoric biserici.....	35
2.2.2 Istoric școli.....	38
2.2.3 Istoric alimentare cu apă.....	38
2.3 Prezențe arheologice în teritoriul administrativ.....	39
2.4 Evoluția statutului administrativ și funcțional.....	42
2.5 Evoluția structurii etnice și apartenenței religioase a populației. Evoluția ocupațiilor populației; ocupații tradiționale persistente.....	51
2.6 Evoluția teritoriilor intravilane și morfo-tipologia satelor (formele intravilanelor așezărilor, distribuție rețele stradale, parcellar, fond construit, spații libere, funcționalitate, percepții vizuale)	58
2.6.1 Tipologia locuințelor tradiționale	80
3. IDENTIFICAREA VALORILOR DE PATRIMONIU CONSTRUIT	84
3.1 Regim juridic de protecție, caracterizarea obiectivelor clasate sau propuse spre clasare (istoric, stare actuală)	84
3.1.1 Lista monumentelor ocrotite de stat din Chișinău actualizată la nivelul anului 2025	85
3.1.2 Lista monumentelor din localitățile componente ale municipiului Chișinău	104
3.2 Identificarea elementelor definitorii ale peisajului și a perspectivelor valoroase.....	107
3.3 Concluzii referitoare la elementele (clasate sau neclasate) care necesită protecție și la natura acestora. Propuneri de delimitare a zonelor de protecție a monumentelor	108
4. CONCLUZII ALE STUDIULUI ISTORIC ȘI ALE RAPORTULUI DE DIAGNOSTIC ARHEOLOGIC. RECOMANDĂRI PENTRU ELABORAREA PUG ȘI RLU.....	110
4.1 Sinteza principalelor momente istorice care au marcat dezvoltarea așezărilor orașului Chișinău. Fundamentarea istorică a P.U.G. actualizat	110
4.2 Analiza SWOT a situației actuale a dezvoltării orașului Diagnostic general și prospectiv	110
4.3 Recomandări generale pentru PUG	114
4.4 Recomandări particularizate pentru PUG și RLU	115
BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ.....	EROARE! MARCAJ ÎN DOCUMENT NEDEFINIT.

Notă metodologică. „Reactualizarea PUG trebuie să fie bazată pe evaluarea critică a implementării PUG 2007.” Studiile de fundamentare ale PUG Chișinău 2025–2026 sunt realizate ca suport pentru reactualizarea PUG 2007, nu ca fundament pentru un PUG nou. Obiectul analizei este orașul Chișinău; municipiul și localitățile componente se analizează ca context funcțional și teritorial. Pentru fiecare temă, studiul arată ce prevederi din PUG 2007 se **păstrează**, ce se **ajustează** sau **elimină** și ce **elemente noi** se introduc, pe firul PUG 2007 → situația existentă → studiu.

Principii asumate în revizie: (1) PUG Chișinău 2040 este o **reactualizare a PUG 2007**, nu un plan nou; studiul urmărește firul PUG 2007 → situația existentă → recomandări; (2) obiectul reglementării este **orașul Chișinău**; (3) studiul de fundamentare conține scheme și liste, iar **planșele de patrimoniu** (zone protejate, zone de protecție, perspective) se elaborează în etapa de Concepție, pe baza listei din cap. 7; (4) după aprobarea PUG, cuprinsul studiului se actualizează (câmpul „Cuprins” se reîmprospătează automat la deschiderea documentului).

1. NOTĂ METODICĂ GENERALĂ

1.1 Scopul, obiectivele și limitele studiului

Prezentul studiu istoric are ca **scop** fundamentarea pe latura cultural-istorică a procesului de actualizare a Planului Urbanistic General al municipiului Chișinău și al Regulamentului Local de Urbanism, elaborate și aprobate în 2007-2008 (actualmente în aplicare).

Obiectivele întocmirii studiului istoric sunt:

- Cercetarea evoluției istorice a întregului teritoriu administrativ al orașului (considerat ca limită fizică de studiu) și înțelegerea caracteristicilor evolutive ale acestuia;
- Identificarea, evidențierea, inventarierea și diagnosticarea stării fizice a elementelor valoroase din punct de vedere istoric, arheologic, peisagistic, urbanistic, arhitectural, artistic și memorial-simbolic de pe teritoriul studiat;
- Propunerea măsurilor și reglementărilor necesare de conservare, protejare și punere în valoare a componentelor patrimoniale identificate pe întregul teritoriu al unității administrative, precum și a caracterului identitar al acestora (inclusiv delimitarea, după caz, a unor zone specifice protejate sau de protecție a obiectivelor cu valoare istorică atestată);
- Propunerea restricțiilor și permisivităților de construire și amenajare, în funcție de necesitățile de punere în valoare a elementelor protejate și de obiectivele de dezvoltare ale așezărilor componente ale orașului.

Analiza multicriterială efectuată cu ocazia acestui studiu oferă rezultate ce conduc la stabilirea unui diagnostic realist pentru situația existentă și apoi, a unor prescripții pentru Regulamentul Local de Urbanism. *În acest sens, reperarea valorilor patrimoniale (eventuale monumente clasate sau situri arheologice, ca obiective cu simplă valoare ambientală, peisaje naturale/culturale) are în vedere interesul public pentru stimularea dezvoltării coerente din punct de vedere istoric, a așezărilor.*

Limitele studiului. Prin decizia beneficiarului, PUG Chișinău 2040 reglementează **orașul Chișinău**, nu întregul teritoriu al municipiului. În consecință, obiectul propunerilor de protecție și al recomandărilor pentru RLU (cap. 3.3, 4.4) este orașul. Informațiile istorice și listele de monumente privind localitățile componente ale municipiului (orașele Codru, Cricova, Durlești, Sîngera, Stăuceni, Vadul lui Vodă, Vatra și comunele) sunt păstrate ca **context teritorial** – necesar pentru înțelegerea relațiilor istorice oraș–suburbii (Ghid, cap. 7) și pentru transmiterea lor către documentațiile de urbanism ale acestor localități. Orizontul de planificare la care se raportează recomandările este **anul 2040**.

1.2 Metodă și direcții de cercetare

Sub aspect metodic, studiul selectează din analize particularizate, aspecte generatoare de evoluție/modernizare a teritoriului aferent. Se urmărește *suprapunerea de informații din realitatea existentă (structuri morfologice, trăsături funcționale și geografice, evoluția statutului administrativ, mișcarea populației, relaționări teritoriale explicitate prin documente, etc.)*. **Metoda suprapunerilor de informații urmată de analize multicriteriale generează concluzii realiste, conducând la stabilirea celor mai importante trăsături caracteriale care determină logica de ocupare și utilizare a terenurilor și susțin o viziune realistă de protejare și valorificare a patrimoniului.**

În final sunt formulate **concluzii și recomandări** relativ detaliate pentru zone în care se poate institui un anumit regim de protejare cultural-istorică și în care se poate admite autorizarea directă, competent supravegheată.

1.3 Surse documentare. Prezentare bibliografie generală

Elaborarea studiului este sprijinită pe **surse documentare** referitoare la istoria și problemele teritoriului, regăsite în literatură științifică, articole, studii de specialitate. Se procedează la cercetări de acte, hărți și planuri istorice din arhive și la analiza unor informații de pe site-uri web (în special pentru informații iconografice și cartografice din documente aflate în arhive străine). Sursele se regăsesc în **Bibliografia selectivă** atașată. Baza documentară este completată cu o **cercetare concretă pe teren, asociată cu o documentare fotografică**.

Studiul face referire la întregul teritoriu al unității administrativ-teritoriale a municipiului Chișinău folosind pentru orientare și reprezentare, baza topografică actualizată a PUG. Studiul utilizează de asemenea, întreaga bază de date furnizată de documentul Plan Urbanistic Zonal Centru Oraș Chișinău, complementar PUG-ului aprobat în 2007 și a RLU aprobat în 2008 și utilizat în urma modificării Capitolului 1 al acestuia "Hotărârea de zonare: Regulament și planșe"

1.4 Bibliografie generală – prezentare critică

Bibliografia selectivă atașată acestui studiu reflectă investigarea mai multor tipuri de materiale, astfel:

- Cărți (volume de literatură științifică: istorie, geografie, sociologie, urbanism, arhitectură, arte plastice, etc. sau de informare turistică);
- Articole publicate în reviste de specialitate;
- Acte legislative;
- Acte juridice, anuare statistice, recensăminte;
- Documente cartografice (hărți, planuri), documentații și/sau studii urbanistice;
- Site-uri web.

Cele mai complexe informații sunt preluate din diverse documente cartografice, precum și din lucrări de referință. Sursele cele mai importante includ documente de arhivă, precum și studii istorice,

hărți istorice și contemporane, relevee, vedute, fotografii vechi/de colecții, documente iconografice, inscripții sau chiar relatări ale unor persoane. Au fost consultate documente din biblioteci și arhive. Una din cele mai importante surse se poate considera **„Dicționarul geografic al Basarabiei”** realizat de profesorul Zamfir Arbore, văzut, îndreptat și aprobat de Comitetul de redacție compus din domnii prof. G. Tocilescu, colonel Ionescu-Gion și tipărit în anul 1904 prin îngrijirea domnului G. I. Lahovari de către Societatea Geografică Română.

În ceea ce privește partea ilustrativă a lucrării se poate menționa că imaginile fotografice ale căror surse sunt nespecificate se bazează pe documentare proprie și/sau pe imagini și suporturi puse la dispoziție de specialiștii elaboratori ai actualizării PUG. Cele cu surse menționate sunt ilustrații de pe site-uri web ale Primăriei, Google, Google Maps etc., acceptate pentru preluare liberă (fotografiile preluate de pe Google Maps au sprijinit, ca și în cazul altor studii, vederi din unghiuri ce nu pot fi surprinse de la nivelul ochiului sau din diverse puncte inaccesibile).

Se mai poate menționa că interpretările documentelor cartografice vechi au sprijinit doar interpretări generale privitoare la evoluțiile așezărilor și împrejurimilor studiate, având în vedere scările diferite ale hărților istorice, gradul diferit de detaliere, metodele diverse de cartografiere, elaboratorii diferiți și alți astfel de factori.

Notă privind sursele (Ghid, cap. 4–5). Sursele bibliografiei au fost verificate și clasificate după categoriile din Ghidul metodologic (cap. 4.1): (a) **acceptabile** – acte normative, registre oficiale, documente de arhivă și cartografie istorică, documente de urbanism (PUG 2007, PAT 2006–2007, RLU 2007), monografii și articole științifice (Ștefan Ciobanu 1925–1926, Zamfir Arbore 1904, lucrări publicate în ibn.idsi.md, [bcucluj](http://bcucluj.ro), biblioteca-digitala.ro); (b) **acceptabile condiționat** – portaluri de istorie locală și enciclopedii online (de exemplu oldchisinau.com, chisinauorasulmeu.com, Wikipedia), folosite numai ca surse complementare, în special pentru iconografie, și numai acolo unde informația este confirmată de o sursă din categoria (a); (c) **neacceptabile sau problematice** – forumuri, bloguri personale și platforme de partajare de documente. Sursa de tip forum folosită în Versiunea 1 pentru fotografiile caselor vechi (cap. 2.6.1) a fost eliminată, fotografiile fiind atribuite sursei primare din care provin (P. Constantinescu-Iași, „Cele mai vechi case din Chișinău”, 1931). Celelalte surse problematice sunt marcate în bibliografie cu [S] și urmează a fi înlocuite cu surse primare sau eliminate la versiunea finală (Anexa 1, L-I-12)

Ilustrațiile preluate au sursa indicată sub fiecare imagine. Ilustrațiile fără sursă indicată provin din documentarea proprie a elaboratorului. La versiunea finală, imaginile preluate de pe platforme cartografice comerciale (Google Maps/Street View) vor fi înlocuite, pe cât posibil, cu fotografii proprii din cercetarea de teren sau vor purta mențiunea completă a autorului și a licenței.

1.5 Cadrul normativ și documentele de referință

Studiul se raportează la următoarele acte normative și documente (statutul și forma în vigoare se verifică la data aprobării PUG):

- **Codul urbanismului și construcțiilor nr. 434/2023** – conținutul și procedura documentațiilor de urbanism, avizarea, atestarea elaboratorilor (art. 47);
- **Legea nr. 1530/1993 privind ocrotirea monumentelor și Registrul monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat**, aprobat prin Hotărârea Parlamentului nr. 1531/1993, cu modificările din 2018, 2022, 2023 și 2025 (HP nr. 101 din 22.05.2025) prezentate în cap. 3.1;
- **Legea nr. 218/2010 privind protejarea patrimoniului arheologic și Legea nr. 144/2024** pentru aprobarea Registrului arheologic național (RAN);
- **Legea nr. 11/2017 privind evaluarea strategică de mediu** – patrimoniul cultural (arhitectural și arheologic) și peisajul sunt factori de mediu examinați în Raportul privind evaluarea strategică de mediu (cap. 5);
- **NCM B.01.02:2016** – conținutul și structura documentațiilor de urbanism;
- Convențiile europene și internaționale privind patrimoniul (Convenția UNESCO privind patrimoniul mondial, 1972; Convenția pentru protecția patrimoniului arhitectural al Europei, Granada, 1985; Convenția europeană pentru protecția patrimoniului arheologic, La Valletta, 1992; Convenția europeană a peisajului, Florența, 2000) – ca referințe de principiu [*de verificat actele de ratificare de către Republica Moldova – Anexa 1, L-I-10*];
- Documentele de urbanism în vigoare, care constituie linia de bază a reactualizării: **PUG al municipiului Chișinău (2007)**, aprobat prin decizia CMC nr. 68/1 din 22.03.2007 [*de confirmat*]; **Regulamentul local de urbanism al orașului Chișinău – Hotărârea de zonare (2007)**, elaborat pe baza **Ghidului de zonare urbană** (IHS România / PNUD); **Planul de Amenajare a Teritoriului Municipiului Chișinău** (Etapa a II-a, 2006–2007); **PUZ Centrul**

orașului Chișinău și PUZ-urile aprobate ulterior (conform Centralizatorului PUZ transmis de DGAURF);

- Lista obiectivelor ocrotite din orașul Chișinău aprobată prin decizia Primăriei nr. 104/6366 din 18.08.1994, anexa nr. 4 (citată în PUG 2007) *[de verificat – în bibliografia PUG 2007 apare ca nr. 109/6399 din 18.09.1994; Anexa 1, L-I-03]*.

1.6 Relația cu PUG 2007 și trasabilitatea (PUG 2007 → situația existentă → studiu)

PUG 2007 a tratat patrimoniul construit în **auditul teritorial** (cap. 1.8.3 „Patrimoniu construit protejat”) și în **strategia de dezvoltare** (Obiectivul 6: „Determinarea formelor de valorificare, protejare și promovare a specificității patrimoniului cultural construit al municipiului Chișinău în peisajul cultural european”), cu două politici (06-1, 06-2), programe și indicatori de monitorizare. RLU 2007 („Hotărârea de zonare”) nu conține însă o zonificare proprie a patrimoniului: protecția este tratată ca „alte tipuri de control” (control în zonele de conservare a siturilor și monumentelor), iar limitarea înălțimii în zonele istorice este trimisă către PUD, iar limitele zonei centrale au rămas necompletate în textul regulamentului. Tabelul de mai jos urmărește fiecare prevedere relevantă până la situația actuală și arată decizia propusă pentru PUG actualizat: păstrare, ajustare, eliminare sau element nou. Nicio prevedere a PUG 2007 privind patrimoniul nu se propune spre eliminare. Elementul nou principal este zonificarea de protecție din RLU, justificată de lipsa ei în RLU 2007 și de presiunea de densificare din zona centrală.

Cod PUG 2007	Prevederea PUG 2007 / RLU 2007	Situația existentă (2025–2026)	Decizie	Propunerea studiului
Audit 1.8.3	977 de obiective ocrotite în intravilan (236 de importanță națională, 741 de importanță locală); 857 în orașul vechi și zona istorică; circa 10% din clădirile de patrimoniu distruse	Registrul național a fost modificat de cinci ori (2018–2025); 31 de poziții din lista orașului sunt excluse. Statutul actual al listei municipale nu este confirmat	Ajustare	Distincția dintre cele două niveluri de protecție și sinteza cantitativă (3.1.3); reconcilierea listelor (Anexa 1, L-I-02)
Politica 06-1 / P06-1.1	Elaborarea planului istorico-cultural de bază; revizuirea listei proiectelor de zone de protecție (indicatori PtI2, PtI3)	Nu au fost identificate un plan istorico-cultural de bază aprobat și nici zone de protecție aprobate pentru monumentele individuale <i>[de verificat, L-I-04]</i>	Păstrare și detalieri	Zonele istorice de referință (ZIR) și metodologia de delimitare a zonelor de protecție (3.3); planșele de patrimoniu din etapa de Concepție (cap. 7)
Politica 06-1 / P06-1.2	Reconstrucția rețelei de străzi din orașul vechi; reabilitarea străzilor din zona istorică (PI6, PI7)	Intervenții punctuale asupra străzilor și spațiilor publice; trama orașului vechi este parțial alterată	Păstrare	Păstrarea tramei și a profilului străzilor istorice; fără largiri în ZIR-1 și ZIR-2 (4.4)
Politica 06-2 / P06-2.1	Concursuri de urbanism „Orașul vechi și zona istorică” și „Coridor ecologic râul Bâc”; imagine arhitecturală distinctă	Concursurile nu au fost identificate ca realizate <i>[de verificat]</i>	Păstrare	Recomandarea este reluată ca proiect-cheie al Concepției: valea Bâcului ca peisaj cultural și ecologic (3.2, 4.4)
P03-1.2	Reabilitarea fondului locativ cu valoare de patrimoniu (FL6, FL7, PtI1)	Fond locativ istoric cu grad avansat de uzură, fără program municipal dedicat identificat	Păstrare	Program de diagnostic al stării tehnice și seismice a clădirilor-monument de locuit (4.4, cap. 5)
RLU 2007 – B.6 / zona C5	Control în zonele de conservare; înălțime maximă de 25 m la stradă în zona centrală, cu limitare în zonele istorice „conform PUD”	Presiune de densificare și înălțare în zona centrală; lipsesc regulile de protecție a perspectivelor	Ajustare + element nou	Zone de protecție suprapuse zonificării funcționale (indicativ „P”), cu reguli de înălțime, aliniere și parcelar pe ZIR/UTR (4.4)

Sursa: prelucrare după PUG al municipiului Chișinău (2007), cap. 1.8.3 și cap. 3 (Obiectivul 6), și după RLU al orașului Chișinău – Hotărârea de zonare (2007).

1.7 Corelarea cu celelalte studii de fundamentare

Studiul de fundamentare	Date schimbate cu studiul istoric
Patrimoniul natural / protecția mediului și riscuri naturale	Arii naturale protejate (Grădina Botanică, Dendrariul etc.), valea Bâcului, alunecări de teren și zone inundabile care afectează orașul vechi și siturile arheologice; interfața peisaj natural – peisaj cultural (3.2, cap. 5)
Dezvoltare teritorială și Cooperare teritorială	Relațiile istorice oraș–suburbii; monumentele din localitățile componente (3.1.2) ca resursă pentru cooperare (trasee culturale, Cricova, Codru, Vadul lui Vodă)
Locuirea	Fondul locativ istoric din orașul vechi și din zona istorică; tipologia locuinței tradiționale (2.6.1); programul de reabilitare a fondului locativ cu valoare de patrimoniu (P03-1.2 din PUG 2007)
Circulație și transporturi	Trama stradală istorică, profilele străzilor din ZIR, pietonalizare, parcare în afara nucleului istoric, vibrații și poluare generate de trafic (4.4, cap. 5)
Dezvoltare economică / Servicii publice	Turism cultural, reutilizarea clădirilor istorice, dotări culturale în clădiri-monument
Infrastructura edilitară	Lucrările de rețele din zona istorică și din siturile arheologice (diagnostic arheologic preventiv, 4.4)

2. DELIMITAREA OBIECTULUI STUDIAT, EVOLUȚIA ISTORICĂ

2.1 Documentare generală pentru identificarea teritoriului administrativ al municipiului Chișinău (repere geografice, vecinătăți, relații teritoriale și consecințe spațial - configurative)

Precizare: descrierea care urmează privește întregul municipiu, pentru a reda contextul geografic și relațiile teritoriale istorice ale orașului (Ghid, cap. 7). Reglementările propuse prin studiu (cap. 3.3 și 4.4) privesc orașul Chișinău. Informațiile despre localitățile componente se transmit, cu titlu de recomandare, documentațiilor de urbanism ale acestora.

Relația istorică oraș–suburbii și relevanța ei pentru PUG al orașului. Orașul actual s-a format prin înglobarea treptată a satelor și moșiilor din jurul târgului (Buiucani, Vovințeni, Hrusca, Visterniceni/Râșcanovca – cap. 2.2), iar limita dintre oraș și localitățile din jur s-a deplasat continuu. Pentru PUG al orașului, contextul municipal este util sub trei aspecte: (a) **drumurile istorice** care leagă orașul de localitățile din jur (spre Orhei, Hâncești, Tighina, Sculeni) sunt axele de acces ale căror secvențe și repere se protejează (perspectiva PV-6, cap. 3.2); (b) **suburbanizarea** pe dealurile și în văile care încadrează orașul afectează fundalul peisagistic al siluetei istorice (PE-6) și continuitatea văii Bâcului în amonte și în aval (PE-1); (c) **patrimoniul din localitățile componente** (Cricova, Codru, Vadul lui Vodă, siturile arheologice de la Ciorescu) completează oferta culturală a orașului prin trasee comune. Aceste aspecte fundamentează recomandările pentru oraș, fără a extinde obiectul reglementării.

Municipiul Chișinău este capitala Republicii Moldova și cel mai mare oraș din țară. Se află în Regiunea de Dezvoltare Centru a Republicii Moldova pe râul Bâc. Coordonatele geografice sunt 47°01'0"N 28°52'0"E.

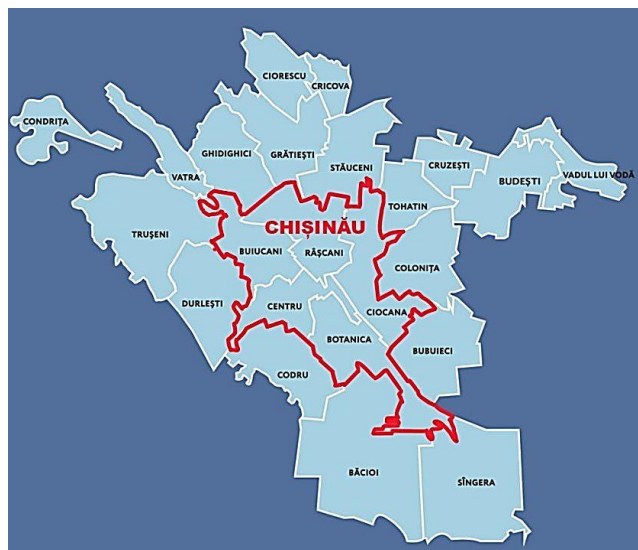

Localizarea municipiului Chișinău pe harta Republicii Moldova

Sursa:

https://ro.m.wikipedia.org/wiki/Fi%C8%99ier:Moldova_harta_administrativa.png#/media/File:Moldova_harta_administrativa.svg

Orașul Chișinău are o suprafață de cca. 120 kmp. A devenit oraș în anul **1818** și municipiu în **1995**. Suprafața teritoriului administrativ al municipiului este de 571,64 kmp. Orașul este compus din 5 sectoare: Botanica, Buiucani, Centru, Ciocana și Rîșcani. Cuprinde ca suburbii 7 orașe: Codru, Cricova, Durlăști, Stăuceni (care a devenit oraș din iunie 2024), Sîngera, Vadul lui Vodă și Vatra, 8 centre de comună și 19 sate (ro.wikipedia 2024).

Teritoriul administrativ și suburbiile Municipiului Chișinău

Sursa: https://suburbii.chisinau.md/wp-content/uploads/2022/12/map1_1200_1374.jpg

Localități în Municipiul Chișinău

1.	Băcioi	centru de comună
2.	Bîc	sat în comuna Bubuieci
3.	Brăila	sat în comuna Băcioi
4.	Bubuieci	centru de comună
5.	Budești	centru de comună
6.	Buneți	sat în comuna Tohatin
7.	Ceroborta	sat în comuna Cruzești
8.	Cheltuitori	sat în comuna Tohatin
9.	Chișinău	oraș, reședința municipiului, capitala Republicii Moldova
10.	Ciorescu	centru de comună
11.	Codru	oraș
12.	Colonița	sat (comună)
13.	Condrița	sat (comună)
14.	Cricova	oraș
15.	Cruzești	centru de comună
16.	Dobrogea	sat în Sîngera
17.	Dumbrava	sat în comuna Trușeni

18.	Durlești	oraș
19.	Făurești	sat în comuna Ciorescu
20.	Frumușica	sat în comuna Băcioi
21.	Ghidighici	sat (comună)
22.	Goian	sat în comuna Ciorescu
23.	Goianul Nou	sat în Stăuceni
24.	Grătiești	centru de comună
25.	Hulboaca	sat în comuna Grătiești
26.	Humulești	sat în comuna Bubuieci
27.	Revaca	sat în Sîngera
28.	Stăuceni	oraș
29.	Străisteni	sat în comuna Băcioi
30.	Sîngera	oraș
31.	Tohatin	centru de comună
32.	Trușeni	centru de comună
33.	Vadul lui Vodă	oraș
34.	Vatra	oraș
35.	Vădulenii	sat în Vadul lui Vodă

Vecinătățile din teritoriu sunt:

- La nord-vest raionul Strășeni cu reședința în municipiul Strășeni;
- La nord-est și est raionul Criuleni cu reședința în orașul Criuleni și raionul Dubăsari cu reședința în orașul Dubăsari;
- La sud-est raionul Anenii Noi cu reședința în orașul Anenii Noi;
- La sud și sud-vest raionul Ialoveni cu reședința în orașul Ialoveni care este reședință a Regiunii de Dezvoltare Centru.

Teritoriul administrativ al municipiului Chișinău și vecinătățile (detaliu)

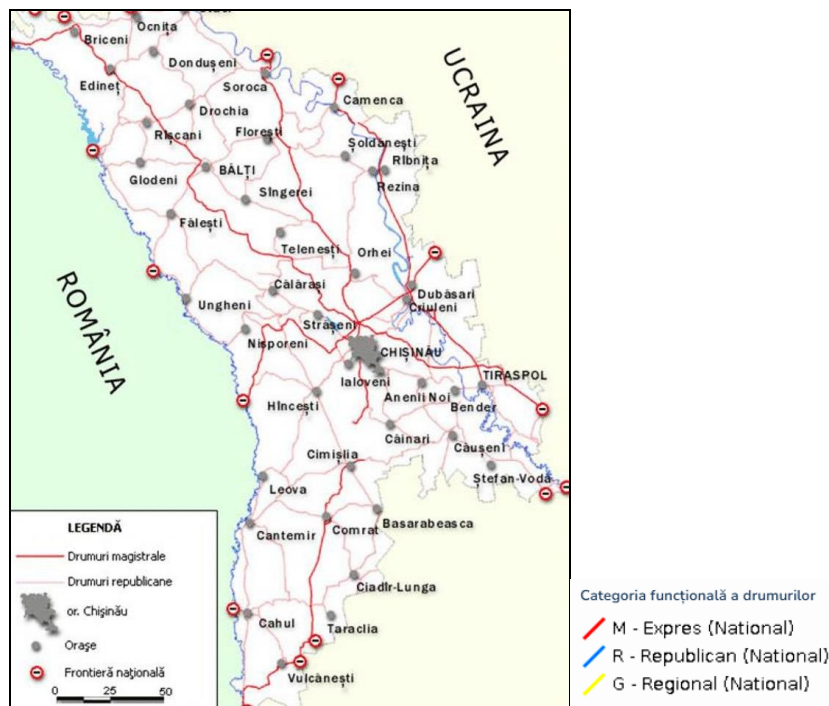
Sursa:

https://ro.m.wikipedia.org/wiki/Fi%C8%99ier:Moldova_harta_administrativa.png#/media/File:Moldova_harta_administrativa.svg

Accesibilitatea în teritoriu

Municipiul Chișinău este traversat de **Drumul European** de clasă B **E584** (Poltava din Ucraina și Giurgiu-lești – Slobozia din România).

Din Chișinău se formează **Drumurile Republicane** astfel: spre nord-vest **R1** Chișinău - Ungheni; spre nord **R6** Chișinău - Bălți; spre nord-est **R5** care debușează în magistrala **M4**; spre sud-est **R2** Chișinău - Bender; spre sud-vest **R3** Chișinău - Basarabeasca.

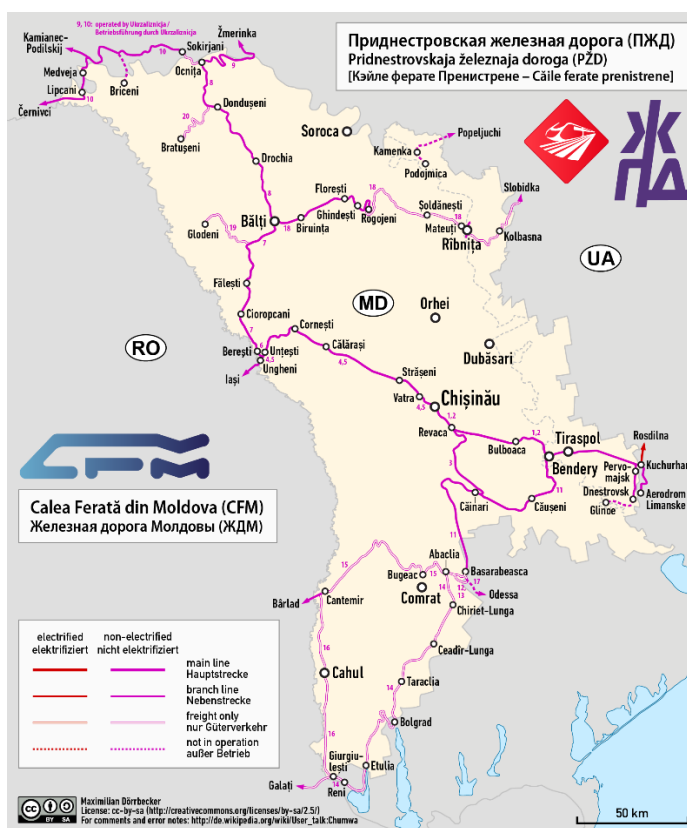

Harta drumurilor naționale din Republica Moldova 1995

Sursa: Administrația de Stat a Drumurilor -www.asd.md în Ilie Bricicaru Strategies on road safety improvements on the road network of the Republic of Moldova

- PHD Thesis 2016 -

Municipiul Chișinău are stație de cale ferată pentru liniile principale neelectrificate 4, 5 Chișinău - Ungheni - Iași și 1, 2 Chișinău - Bender. Întreprinderea de Stat „Calea ferată din Moldova” (CFM) administrează infrastructura de transport feroviar. Prima cale ferată a fost construită în 1856. Calea ferată din Moldova are ecartament larg (1520 mm) pe 1218 km și 14 km ecartament normal (1435 km) (MersTren.MD 2025). Republica Moldova este străbătută de Coridorul multimodal IX: Helsinki - Sankt Petersburg - Moscova - Kiev - Chișinău - București - Dimitrovgrad - Alexandroupolis. Sectorul Cuciurgan (Ucraina) - Novosavițcaia - Tighina - Chișinău - Ungheni - Cristești (România), coincide cu linia de cale ferată E95 a părții moldovenești a „Acordului european cu privire la cele mai importante linii feroviare magistrale internaționale” (AGC) (Wikipedia.org 2025a).

Harta căilor ferate din Republica Moldova

Sursa: Maximilian Dörrbecker (Chumwa)

https://ro.wikipedia.org/wiki/Calea_Ferat%C4%83_din_Moldova#/media/Fi%C8%99ier:Railway_map_of_Moldova.png

Prima clădire a gării din Chișinău a fost construită din lemn în anul 1870, după planurile arh. Henrik von Lonski, apoi a fost refăcută din piatră în 1871. A fost renovată în 1941, apoi distrusă în 1944 și reconstruită după război în 1948.

Vechea gară din Chișinău văzută dinspre oraș în anul 1880

Sursa: <https://oldchisinau.com/transport-kishinyova/staryy-zheleznodorozhnyy-vokzal-kishin/>

Vechea gară din Chișinău văzută dinspre calea ferată în anul 1880

Sursa: <https://oldchisinau.com/transport-kishinyova/staryy-zheleznodorozhnyy-vokzal-kishin/>

Gara din Chișinău în perioada interbelică

Sursa: <https://oldchisinau.com/transport-kishinyova/staryy-zheleznodorozhnyy-vokzal-kishin/>

Gara nouă a fost ridicată în **1948** „Planul de reconstrucție a fost elaborat de arhitectul L. M. Chuprin (1908-1971), consultantul principal fiind A. V. Șciusev (1873-1949). Reconstrucția a fost atât de radicală încât noua clădire nu seamănă deloc cu cea veche. În timpul construcției noii gări prizonierii de război germani a fost implicați activ - lagărul lor era situat vizavi, în clădirea Școlii Diecezane de Femei” (Șveț, oldchisinau.com).

Piața gării a fost reamenajată în **1950** după proiectul arh. D. I. Palatnik (1913-1985) (https://ru.wikipedia.org/wiki/Архитектура_Кишинёва).

Amenajarea Pieței Gării după război

Sursa: <https://oldchisinau.com/transport-kishinyova/staryy-zheleznodorozhnyy-vokzal-kishin/>

Gara în 1960

Sursa: <https://oldchisinau.com/transport-kishinyova/staryy-zheleznodorozhnyy-vokzal-kishin/>

Gara din Chișinău în 2006

Sursa: Guttorm Flatabø from Sogndal, Norway - Chisinau railway station în
[https://ro.wikipedia.org/wiki/Gara_Chi%C8%99in%C4%83u#/media/Fi%C8%99ier:Chisinau_railway_station_\(188802333\).jpg](https://ro.wikipedia.org/wiki/Gara_Chi%C8%99in%C4%83u#/media/Fi%C8%99ier:Chisinau_railway_station_(188802333).jpg)

Gara din Chișinău 2020

Sursa: Vlad Șaptefrați în <https://www.google.com/maps/>

Aeroportul internațional din Chișinău aflat în sudul orașului în cartierul Galata se află sub administrația statului și primește curse ale companiilor HiSky și FlyOne. Este aeroport internațional din anul 1995. A fost denumit **Aeroportul Internațional Chișinău „Eugen Doga”** din iulie 2025. Primele zboruri regulate s-au efectuat încă din anul 1926. Terminalul a fost construit în 1970 după modelul altor aeroporturi mici din Uniunea Sovietică. A fost renovat și modernizat în anii 1999, 2000 și 2008 (*Wikipedia.org 2025b*).

Aeroportul internațional Chișinău „Eugen Doga”

Sursa: https://visit.chisinau.md/en/obiective_turistice/aeroportul-international-chisinau/#gallery-4333-1

Relațiile orașului Chișinău cu punctele de interes cele mai apropiate:

- municipiul Strășeni 25,3 km pe E58/R1;
- orașul Criuleni 42 km pe M1/M21;
- orașul Dubăsari 45,5 km pe M1/M21;
- orașul Anenii Noi 34,8 km pe R2;

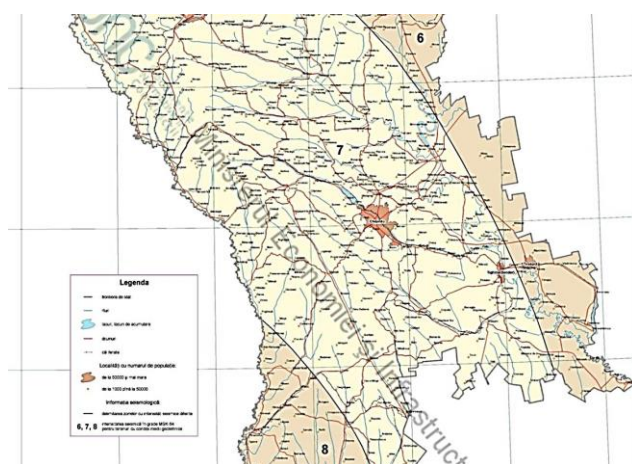
- orașul Ialoveni 15,4 km pe str. Costiujeni.

Geografic, orașul Chișinău este situat pe Platforma Moldovenească în lunca râului Bâc, la poalele dealurilor din Podișul Codrilor cu înălțimi maxime de 350 - 430 m (*Consiliul Municipal Chișinău 2021*).

Relieful orașului Chișinău este dominat de șapte coline pe care se aflau inițial șapte sate. Azi acestea au fost înglobate în limitele orașului devenind sectoare ale sale. Orașul se întinde pe terasa dintre dealuri „formată din loess și nisip, straturi de piatră de calcar din epoca terțiară, de unde prin puțuri arteziene orașul se aprovizionează cu apă” după cum menționa istoricul Ștefan Ciobanu (1883-1950) în monografia orașului din 1925.

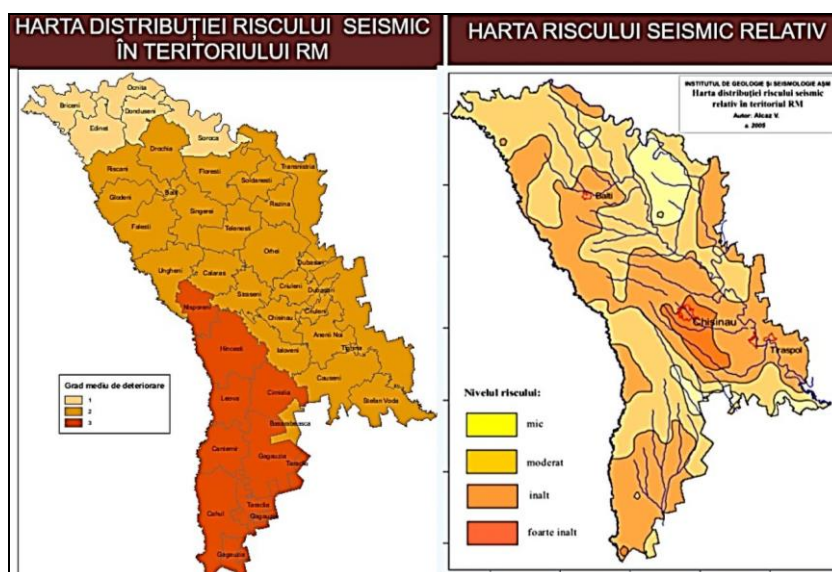
Din punct de vedere **pedo-geologic** predomină roci cristaline magmatice și metamorfice de cca. 2,6 miliarde de ani, acoperite de un strat sedimentar mai gros în partea de sud. În zona Chișinăului se găsesc zăcăminte de calcar, argilă și nisip pentru construcții. Chiar în Chișinău sunt două exploatare de calcar pentru tăierea blocurilor și una de argilă (<https://resurseminerale.md/ro/resources-map?minerals%5B0%5D=5>).

Din punct de vedere seismic teritoriul Republicii Moldova este amplasat în zonele seismice cu intensitatea 6-9 grade. Cutremurele de pământ originare în Vrancea sunt de o adâncime intermediară (de regulă între 80 și 160 km) și afectează cu intensități ridicate tot teritoriul (*Ministerul Economiei și Infrastructurii 2019*). Municipiul Chișinău se încadrează în zona 8 de intensitate seismică în grade MSK-64 (Medvedev-Sponheur-Karnik).

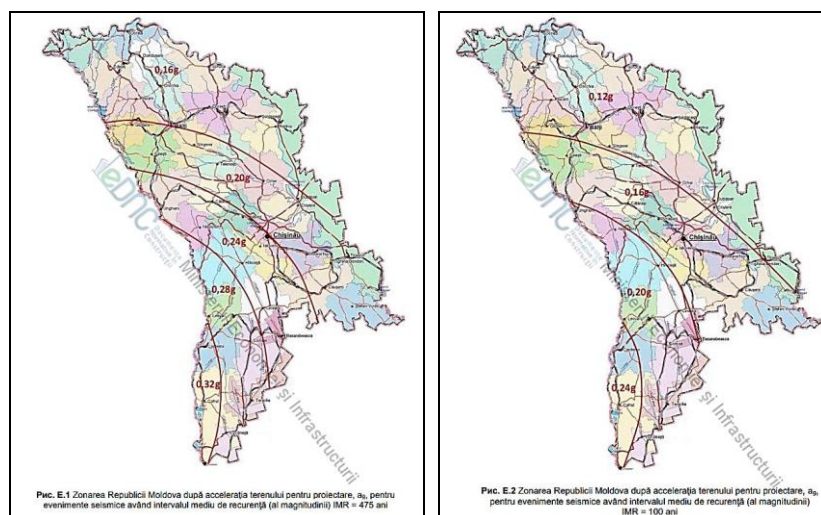

Zonarea seismică a teritoriului Republicii Moldova 2010

Sursa: https://www.asd.md/wp-content/uploads/2021/02/CP_D.02.05-2017-Ghid_tehnolog_armarii-imbrac.cu-adaos-de-fibre-din-roca-de-bazalt.pdf

Sursa: <https://observatorul.md/wp-content/uploads/2023/02/seism-2.jpg>

Zonarea după accelerația terenului pentru proiectare conform CP D.02.05:2017

Sursa: https://www.asd.md/wp-content/uploads/2021/02/CP_D.02.05-2017-Ghid_tehnolog_armarii-imbrac.cu-adaos-de-fibre-din-roca-de-bazalt.pdf

Rețeaua hidrografică este reprezentată de râul Bâc, lung de 155 km, afluent de dreapta al Nistrului. Bâc izvorăște în apropierea satului Temeleuți Raionul Călărași, traversează teritoriile raioanelor Călărași, Strășeni, Anenii Noi și se varsă în Nistru lângă satul Gura Bâcului din raionul Anenii Noi. De-a lungul cursului său relieful deluros a format patru chei: lângă Ghidighiș, între Ghidighiș și Chișinău, lângă Chișinău și lângă Bulboaca.

La 12 km nord de Chișinău s-a construit barajul Ghidighici cu lac de acumulare pentru prevenirea inundațiilor, pentru irigații și piscicultură. În aval de lac se formează „un defileu îngust și stâncos denumit *Cheile Bâcului*” (Eremia 2014 pp. 84-85). Barajul a fost terminat în anul 1963.

Alimentarea cu apă a orașului se face în principal din surse subterane dar și de suprafață din râurile Nistru și Prut.

Clima este temperat continentală cu veri calde și ierni cu vânt moderat. Temperatura medie anuală este de + 9,6°C, iar nivelul precipitațiilor este de 547 mm/MP (Consiliul Municipal Chișinău 2021).

Vegetația este caracterizată de păduri de fag, carpen, gorun, frasin, tei și stejar, pajiști și vegetație de luncă.

Fauna de pe râul Bâc este formată din pești precum: crap, caras, șalău, fitofag, plătică, babușcă, biban, știucă. Lângă lacul de acumulare Ghidighici își fac cuiburi: stârcul gri, bătlanul-de-baltă, rața sălbatică mare, lișița și altele (www.moldovenii.md). În zona protejată trăiesc peste 1400 specii de viețuitoare vertebrate și nevertebrate (insecte, păsări și mamifere).

În vecinătatea orașului Chișinău spre nord-vest se află **Rezervația Naturală „Codrii”**. *„Rezervația „Codrii” ocupă un loc deosebit printre ariile protejate din Republica Moldova și este prima rezervație creată prin Hotărârea Consiliului de Miniștri din 27.09.1971, în scopul conservării celor mai reprezentative sectoare de păduri tipice zonei din Podișul Central al Codrilor. Rezervația a fost instituită grație oamenilor de știință și Mișcării de Ocrotire a Naturii, pe o suprafață de 2740 ha. În cadrul rezervației a fost delimitată zona strict protejată cu suprafața de 723 ha. Situată la 49 km spre nord-vest de Chișinău în apropierea com. Lozova, raionul Strășeni, cu următoarele coordonate geografice ale sediului central: Lat. N47°06'09" și Long. E28°21'40". În perioada anilor 1971-1982 suprafața rezervației a fost extinsă. Conform Hotărârii Sovietului Miniștrilor al RSS Moldovenești nr. 5 din 8 ianuarie 1975 „Cu privire la luarea sub protecția statului a unor complexe și obiecte naturale pe teritoriul RSS Moldovenești” au fost alipite 2272 ha de pădure din Ocolul Silvic Lozova al Gospodăriei Silvice de Stat Strășeni. Prin Hotărârea Sovietului Miniștrilor RSSM nr. 451 din 6 noiembrie 1982 a fost alipit un teritoriu cu suprafața de 15 ha din contul sovhozului - fabrică Lozova. Pentru reducerea impactului antropic asupra obiectelor și complexelor din rezervație, prin Hotărârea Sovietului Miniștrilor RSSM nr. 110 din 22 martie 1985 a fost stabilită zona de protecție pe teritoriul adiacent rezervației cu suprafața de 12300 ha. În 1998 conform Legii privind Fondul ariilor naturale protejate de stat Rezervației „Codrii” i s-a atribuit statut de rezervație științifică. Conform Hotărârii Guvernului nr. 150 din 02.03.2010 pentru aprobarea Regulamentului privind organizarea și funcționarea Agenției „Moldsilva”, structurii și efectivului-limită ale aparatului central al acesteia, rezervația științifică „Codrii” are statut de rezervație naturală și este gestionată de Agenția „Moldsilva” (codrii.silvicultura.md 2025).*

Rezervația Naturală „Codrii”

Sursa: <https://codrii.silvicultura.md/pageview.php?l=ro&idc=138&t=/Turism/Harta>

2.2 Evenimente istorice în teritoriul administrativ

Descoperirile arheologice au relevat faptul că pe actualul teritoriu al orașului Chișinău au existat mici așezări datând din **sec. al VI-lea î.Chr. și al IV-lea î.Chr.**

În timpul voievodatelor în **sec. al V-lea** existau de asemenea mici așezări cu locuințe din pământ.

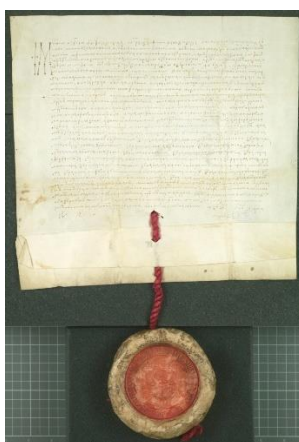
În **sec. al XIII-lea - sec. al XIV-lea** Hoarda de Aur stăpânea ținuturile din dreapta Nistrului, unii dintre tătari stabilindu-se în zonă, dovadă existența satului Seliștea Tătărească aflată încă de la **începutul sec. al XV-lea** pe stânga râului Bâc.

Prima atestare documentară a localității Chișinău se află într-un hrisov din 17 iulie 1436 scris la porunca voievodului Moldovei Iliaș I (1409 - 1448) care a domnit împreună cu fratele său Ștefan al II-lea (1410-1447) între anii 1435 și 1443. În acest act sunt enumerate hotarele satelor cu care este împroprietărit un anume Oancea logofăt și este pomenită și localitatea „Cheșenăul lui Acbaș”.

„Din mila lui Dumnezeu, noi, Ilie voievod, și fratele domniei mele, Ștefan voievod, domnii Țării Moldovei. Facem cunoscut, cu această carte a noastră, tuturor celor care o vor vedea sau o vor auzi citindu-se, că această adevărată slugă și boier al nostru credincios, pan Oancea logofăt, a slujit mai înainte sfânt răposatului părintelui nostru cu dreaptă și credincioasă slujbă, iar astăzi ne slujește nouă cu dreaptă și credincioasă slujbă. De aceea, noi, văzând dreapta și credincioasa lui slujbă către noi, l-am miluit cu deosebita noastră milă și i-am dat și i-am întărit vislujenia lui, satele pe Răut, anume: Procopiști, unde au fost Procop și Vasile vătămani, cu moară, și Macicăuți, cu prisacă, și Cozarăuți, și Fântâna Albă, și, la gura Volcinețului, unde se unește cu Cotovța, și, la

*Itchil, între Crotolci, mai jos de unde stă Piatră, mai sus de locul lui Oțel, și lângă Bâc, de cealaltă parte, pe valea ce cade în dreptul **Cheșenăului lui Acbaș**, la Fântână, unde este seliștea Tătărească, în dreptul păduricii. Toate acestea să-i fie uric, cu tot venitul, și copiilor lui, și fraților lui, și nepoților lui de soră, și nepoților lui de frate, și nepoților lui de fiu, și strănepoților lui, și răstrănepoților lui și celui mai apropiat neam al lui, neclintit niciodată, în veci. Iar hotarul acestor sate să fie după hotarul vechi, pe unde folosesc din veac. Iar hotarul pustiilor să fie cât vor putea să folosească îndestul aceste sate, pe care le întemeiază. Iar la aceasta este credința domniei noastre, a mai sus-scrisului Ilie voievod, și a lui Ștefan voievod și credința boierilor noștri: credința panului Vilcea și a copiilor lui, credința panului Giurgiu de la Frătăuți și a copiilor lui, credința panului Crîstea vornic și a copiilor lui, credința panului Isaia și a copiilor lui, credința panului Hudici vornic, credința panului Neagoe logofăt, credința panului Negrilă, credința panului Simeon Turcul, credința panului Giurgiu Pieatră, credința panului Lazăr și a fratelui său, pan Stanciul postelnic, credința panului Bogdan stolnic, credința panului Duma Negru, credința panului Banciul și a fratelui său, pan Șteful postelnic, credința panului Șteful al lui Jumătate și a fratelui său, pan Mîndrea, credința panului Stan Bîrlici, credința panului Uncleat, credința panului Băloș ceașnic, credința panului Albul ceașnic și credința tuturor boierilor noștri moldoveni, mari și mici. Iar după viața noastră, cine va fi domn al țării noastre, din copiii noștri sau din frații noștri sau din neamul nostru, oricine, pe cine îl va alege Dumnezeu, acela să nu le clinească dania noastră, ci să le-o întărească și să le-o împuternicească pentru că i-am dat pentru dreapta și pentru credincioasa lui slujbă. Iar pentru mai mare întărire a tuturor celor mai sus-scrise, am poruncit să se atîrne pecetea noastră la această carte a noastră. La Vaslui, în anul 6944 <1436> iulie 17. Ghedeon a scris.”* Conținutul actului se găsește în primul volum al seriei A din *Documenta Romaniae Historica* DRH 1975.

„Originalul documentului se păstrează la Arhiva Centrală a Documentelor Istorice din Varșovia. În octombrie 2013, un grup de chișinăuieni a obținut o copie a documentului din Varșovia și l-a donat Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei” (Gherciu 2016).

Hrisovul în care este menționată localitatea Cheșenăul lui Acbaș din 1436

Sursa: https://ro.wikipedia.org/wiki/Hrisovul_emis_de_domnitorii_Ilie_%C8%99i_%C8%98tefan_pentru_Oancea-logof%C4%83t#/media/Fi%C8%99ier:Actul_de_prim%C4%83_atestare_a_Chi%C8%99in%C4%83ului.jpg

Alt act emis de cancelaria voievodului Ștefan cel Mare (1437-1504), datează din **1466**. Prin acest hrisov se întărește unchiului voievodului, Vlaicu, „*la Chișinău, la fântâna Albișoara, ce s'au [cumpărat] dela Toader, ficiorul lui Fedor, și dela fratele lui dela...și dela Fedorel drept 120 zloți tătarești*”. Strănepoata lui Vlaicu, Vasutca, a vândut moșia Chișinău lui Drăguș fost „*ureadnec¹*” de Iași în anul **1576** pentru 500 de zloți tătarești. Actul este întărit de domnitorul Petru al VI-lea Șchiopul (1537-1594) (*Ciobanu 1925 pp. 20-22*).

În timpul domnitorului Aron Vodă zis Tiranul (1560-1597) care a domnit în Moldova de două ori între anii **1591-1592** și **1592-1595** cetatea întărită Tighina (Bender) a fost cedată turcilor și Lăpușna a devenit cel mai important oraș din ținutului Lăpușnei iar apoi urma „*Chișineul, lângă apa Bâcu, târguleț de puțină importanță*” spune Dimitrie Cantemir în „Descrierea Moldovei” cap. IV „Despre ținuturile și târgurile cele de acum ale Moldovei” (*Cantemir 1716*).

Valea râului Bâc constituia o cale de acces din nordul Moldovei spre cetatea Tighina, vadul Nistrului și Crimeea. Localitatea Chișinău s-a dezvoltat pe acest drum de interes strategic și negustoresc ca și cel care leagă vechile centre comerciale Orhei și Căușeni. Denumirea sa s-a păstrat de-a lungul veacurilor cu mici variațiuni. Cu toate acestea inițial a fost o localitate lipsită de importanță comparativ cu cetățile Orhei, Tighina, Soroca sau cu târgul Lăpușna. Pe cele mai vechi hărți nici nu apare (*Ciobanu 1925 pp. 9-10*). Pe locul său existau șase sate: „*Chișinăul, propriu zis; Buicanii, suburbia de astăzi a cărei moșie se întindea până la Bâc, ocupând și o parte din orașul de acum dela piața nemțească spre Bâc; Vovințenii, cari s'a contopit cu Buicanii și care era așezat spre vest de Buicani; Hrusca care ocupă regiunea școalei eparhiale și a cimitirului armenesc inclusiv Malina-Mică; Visternicenii - Râșcanovca de acuma de pe malul stâng al Bâcului, - care ține de pârclăbia Orheiului; Muncești - astăzi regiunea drumului și barierei Muncești, împreună cu satul Muncești*” (*Ciobanu 1925 pp. 19-20*).

Moșiile acestea care în prezent fac parte din orașul Chișinău au avut diferiți proprietari. Hrusca a fost vândută în anul **1548** jumătate lui Stănilă, Ghedeon și Bran de către copiii unui anume Stan iar cealaltă jumătate, care rămăsese fiicelor lui Coste Posadnic, a fost vândută în același an lui Bran, Mihută, Ioan și Simeon. În **sec. al XVII-lea și al XVIII-lea** Hrusca a trecut prin mâinile mai multor răzeși care se certau pentru hotare. La începutul sec al XIX-lea Hrusca, sau o parte din moșia aceasta, a ajuns în stăpânirea Muntelui Sinai. Localitatea Buicani era a unui anume Hodor cum apare într-un hrisov dat de Ștefan cel Mare. În **1608** nepoții lui Hodor au adresat o jalbă domnitorului Constantin Movilă cum că își pierduseră actele în timpul năvălirii tătarilor și cereau o nouă întărire pentru proprietățile lor. În anii **1609 și 1611** moșia Buicanilor s-a vândut marelui postelnic Chiriță Dumitrachi iar după moartea lui soția a donat moșia Sfântului Mormânt respectiv mănăstirii Galata din Iași care era închinată Sf. Mormânt. Tot mănăstirea Galata a cumpărat în **1766** și satul Vovințeni care aparținuse familiilor de răzeși Crețulescu, Stratulat și Chinsești. Satul Muncești aparținea mitropoliei Iașului, iar Visterniceni aparținea o parte mănăstirii Căpriană și alta familiei boierești Ionășcuță logofătul iar mai târziu familiei Râșcanu. (*Ciobanu 1925 pp. 21-23*).

Soția lui Drăguș, Salomia împreună cu feciorii și nepoții a vândut ocina „*Chișinăul pre Bâcu*” în anul **1617** marelui vistiernic Constantin. În anul **1641** Chișinăul a intrat în proprietatea mănăstirilor

¹ ureadnic = dregător (<https://dexonline.ro/intrare/ureadnic/118882>)

Sf. Vineri și Balica din Iași cum este scris în „cartea domnească” a domnitorului Vasile Lupu (1595-1661) „călugărilor de la sfânta mănăstire dela Sfânta Vineri și dela mănăstirea Balicai, ca să fie tari și puternici cu cartea domniei mele a lua a zecea din toată pâinea și din fân, și din legumi și din in și cânepă și din tot venitul la sat la Chișinău” (Ciobanu 1925 p.21).

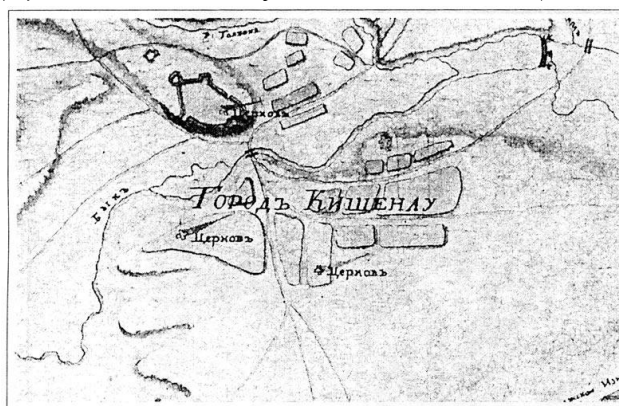
Din timpul domnitorului Moldovei Eustatie Dabija care a domnit între anii **1661-1665** locuitorii Chișinăului au început să se numească „târgoveți” (Miron și Miron 2021). Acest apelativ se găsește și într-un act din **1666** unde se pomenește de „târgoveții Chișinăului” fapt care dovedește urbanizarea localității (Ciobanu 1926 p.79).

În „Descrierea Moldovei” (1716) capitolul XII „Despre Divanul de judecată al Domnilor și al boierilor”, Dimitrie Cantemir menționează existența pârcălabilor adică judecători rânduiți câte doi în fiecare oraș și târg mai mare printre care și Chișinău care se dovedea a fi deja la acea vreme un târg important (Cantemir 1716).

„Primii coloniști din regiunea codrului au fost și ardeleni, poate chiar și unguri, cari au adus cu sine și câteva denumiri ungurești. Hotarele Chișinăului și ale satelor din jurul lui, precum și câteva mori de apă pe Bâc, au fost cauza mai multor neînțelegeri între proprietarii satelor, mai multor procese, delimitări cari se rezolvau de către pârcălabii de Lăpușna, domnitorii Moldovei, iar pe urmă de către Divan” (Ciobanu 1925 p.24).

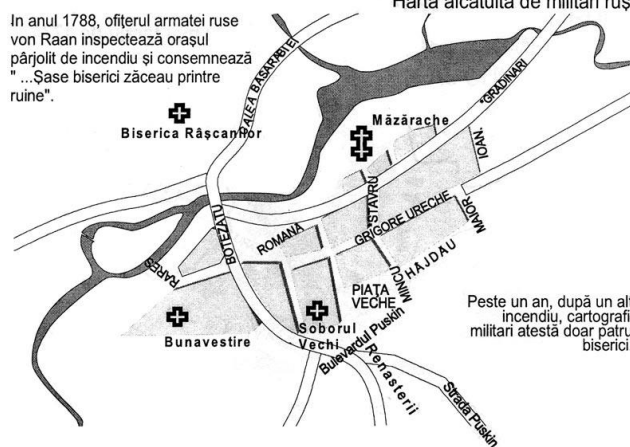
În memoriile din **1788** secund-maiorului von Raan considera că, în timpul campaniei rusești din anii 1787-1790, Chișinăul era un oraș de mijloc înainte de a fi devastat de turci. În **1789** a fost iarăși incendiat iar o parte din populație a fost strămutată pe moșia Buicani. Astfel că în **1793** orașul rămăsese „un mic loc fără însemnătate” cum l-a descris călătorul german von Reuner. Totuși în câțiva ani a devenit un orașel dezvoltat „cu hală din piatră pentru negustori, cu vre-o trei sute de case bune, cu câteva biserici, cu mai multe prăvălii și cu beciuri pentru mărțuri. Numele lui figurează pe unele hărți rusești și pe cele străine, cum este a lui F. G. de

Bawz dela 1770 (Kischenau) și a lui F. L. Giisefeld dela anul 1787 (Kischniou)” (Ciobanu 1925

Chișinăul la 1789

Hartă alcătuită de militari ruși

p.26).

Sursa: <http://www.monument.sit.md/i/views/1-plan-chisinau-1789.jpg>

În anul **1795** domnitorul Alexandru Calimah a dat Chișinăul în stăpânirea mănăstirii Galata (Ciobanu 1925 pp. 20-22).

În anul **1812** Chișinăul, ca întreg teritoriul dintre Prut și Nistru, a fost anexat Imperiului Țarist și a devenit centrul administrativ al regiunii Basarabia și Ținutului Orhei și important centru comercial. Secund-maiorul Von Raan scria că autoritățile militare rusești doreau să fortifice orașul ca fiind punct strategic în raport cu cetatea Bender (Tighina). În **1808** aici s-a stabilit general-maiorul Pavel Dmitrievici Beluha-Cohanovschi cu câteva regimente rusești (Ciobanu 1925 p. 30).

În anul **1813** mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni (1746-1821) a fost numit de către țarul Rusiei la conducerea nou înființatei Arhiepiscopii a Basarabiei din Chișinău unde a activat până în 1821 (Ciobanu 1925).

În anul **1818** Chișinăul a fost vizitat de țarul Alexandru I. Nobilimea basarabească a dat un bal în cinstea sa în casa moșierului Toader Crupenschi (Ciobanu 1925 p.37).

Între anii **1821-1823** Chișinăul a devenit refugiu emigranților din Țările Române din cauza jafurilor comise de membrii Eteriei. Familii boierești românești și grecești venite de peste Prut inclusiv domnitorul Moldovei Mihai Șuțu care călătorea spre Italia cu familia s-au oprit în Chișinău (Ciobanu 1925 pp.39-40). Tot în **1820** poetul **Aleksandr Pușkin** (1799-1837) a fost exilat la Chișinău de către guvernul țarist și a petrecut aici 3 ani. Două luni a locuit în casa generalului Inzov

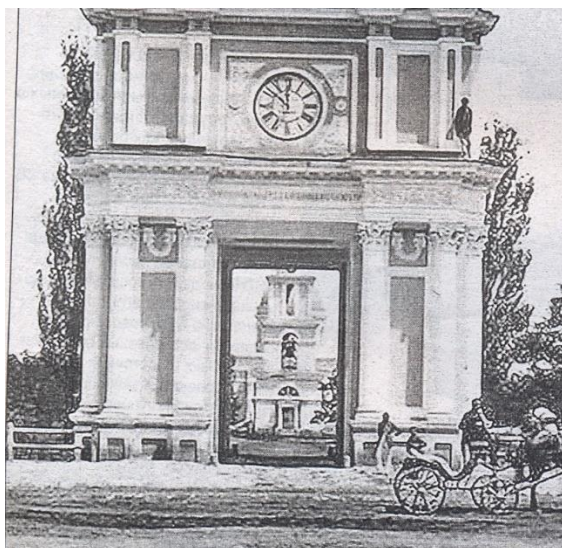
(fostă a negustorului Naumov care o cumpărase de la bunicul lui Nicolae Donici). Aceasta a devenit casă-muzeu din anul 1948, monument de arhitectură de valoare națională, inclus în Registrul de monumente de istorie și cultură a municipiului Chișinău (*Historia*).

În anul **1829** în timpul războiului ruso-turc (1828-1829) orașul a devenit punct principal de evacuare a dezertorilor, răniților și bolnavilor (*Ciobanu 1925 p.43*).

În perioada **1824 - 1854** sub dominația rusă și sub guvernatorii ruși F.F. Vighel (1786-1856) viceguvernator al Basarabiei între anii 1825-1826 și Pavel Ivanovici Fiodorov (1791-1855) guvernator al Basarabiei între anii 1834-1854 orașul Chișinău s-a urbanizat și s-a dezvoltat deși localnicii nu învățau rusește preferând moldovenește iar ca limbi străine optând pentru greacă, franceză și germană cum observa Vighel în memoriile sale. (*Ciobanu 1925 p. 52*).

Între anii **1832-1836** în timpul arhiepiscopului Dumitru Sulima (1772-1844) a fost ridicată noua Catedrală „Nașterea Domnului” și clopotnița, monumente propuse la inițiativa mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni.

În anii **1840-1841** s-a construit Arcul de Triumf (Porțile Sfinte) pentru a comemora victoria armatelor rusești împotriva turcilor din Războiul Ruso-Turc din 1840-1829. A fost proiectat de arhitectul șef al orașului Luca Zaușkevici (1807 - 1856?) după modelul arcului de triumf de la Roma. În perioada regimului sovietic acest arc de triumf a mai fost numit „Arcul Victoriei” sau „Arcul Biruinței”. Face parte din ansamblul arhitectural care include Catedrala „Nașterea Domnului” și clopotnița. Toate sunt declarate monumente de arhitectură de însemnătate națională și fac parte din *Registrul monumentelor municipiului Chișinău* (*Ludmila 2021*).

Arcul de Triumf (Porțile Sfinte) din Chișinău

Sursa: <https://chisinauorasulmeu.com/2021/03/24/arcul-de-triumf-din-chisinau/12/>

În timpul războiului din Crimeea (**1853-1856**) orașul a fost invadat de soldați ruși care s-au cazat în casele oamenilor. Alexandr Bernardazzi (1831-1907) a fost arhitectul orașului Chișinău între anii **1856 și 1878** și a proiectat case străzi și cartiere, a participat la proiectarea și construirea apeductului din Chișinău, precum și a celor mai importante clădiri (<https://www.chisinau.md/>).

„In anul **1872** s-a înființat la Chișinău prima bancă „Banca Comunală a Orașului Chișinău”.... Stăvilirea cămătăriei și sprijinirea comerțului și industriei din localitate au fost motivele principale cari au determinat pe consilierii comunei Chișinău de a înființa în anul 1872 o asemenea bancă aici.” Fondul de care dispunea la înființare era de 37.120 ruble din care 15.000 erau luate din excedentele bugetare ale primăriei și 22.120 din capitalul de aprovizionare al breslei burghezilor orășeni. După 53 de ani, prin capitalizarea beneficiilor a ajuns să aibă la finele anului 1924 un capital și rezerve de 4.493.369 ruble și un imobil monumental care era trecut în același bilanț cu valoarea de 2.385.036,25 ruble (Ciobanu 1926 p.448 -449)

Primul ziar oficial a apărut în **1860** și tot atunci s-a realizat prima legătură telegrafică cu Rusia. Până în **1862** nici o stradă din Chișinău nu era pavată. În **1870** s-au început lucrările la calea ferată Chișinău - Odessa care s-au finalizat cu puțin înaintea războiului ruso-turc din **1877-1878** când orașul a fost vizitat de Alexandru al II-lea (1818-1881) țar al Rusiei între 1855-1881. Odată cu asigurarea legăturii pe calea ferată cu centrele rusești Chișinăul s-a rusificat, limba predominantă a orășenilor a devenit rusa. Gara a fost construită în anul **1871**, Biblioteca Municipală în **1877**, Spitalul de Boli Infecțioase în **1896** (<http://bibliopolis.hasdeu.md/>).

Între anii **1877** și **1903** primarul Chișinăului a fost Carol Schmidt în germană Karl-Ferdinand Alexander Schmidt (1846-1928) care a modernizat orașul, a decis construirea de clădiri în stil european, pavarea străzilor, amenajarea piețelor și s-a ocupat intens de spațiile verzi. De asemenea s-a dezvoltat o rețea de apeeducte care a îmbunătățit situația sanitară a locuitorilor. În anul **1866** Grădina Publică (actuala Grădina Publică Ștefan cel Mare și Sfânt) a intrat în gestiunea primăriei și a fost amenajată cu ajutorul grădinarului Franz Kuhn. „Acesta a amenajat aleile și terenurile de joacă, a restabilit serele, a sădit noi soiuri de arbori de pădure, pomi fructiferi, copaci și arbuști decorativi, comandați de la pepiniera contelui K. Kleinmihell, din pepinierele Odesei, de la posesorii locali de grădini. Datorită lui Kuhn, orașul s-a ales cu propria pepinieră, în care se creșteau arbori și arbuști pentru străzi și bulevarde, dar și pentru vânzare liberă, iar jumătate din veniturile acesteia intrau în contul primăriei” (verebceanandrei 2023). Numele primarului Carol Schmidt a fost dat unei străzi încă din timpul vieții sale la cererea cetățenilor recunoscători. Astfel că strada pe care locuia i-a purtat numele între anii 1902-1944.

Tot la sfârșitul sec. al XIX-lea au fost pavate străzi. În **1888** s-a înființat așa numita „concă” tramvaiul cu cai, iar din **1913** au apărut tramvaiele electrice. În anul **1905** Nicoale Iorga observa că în Chișinău exista iluminat public respectiv felinare cu gaz (Iorga 1905 p. 112). Cu toate acestea suburbiile erau locuite de populația săracă: agricultori, viticultori, crescători de animale și cărauși care alimentau orașul cu hrană și asigurau forță de muncă dar nu se bucurau de modernizare (Ciobanu 1925 p. 59).

În **1903** s-au organizat pogromuri evreiești cu concursul autorităților rusești, apoi în **1905** revoluția rusească care nu a afectat prea mult Basarabia a dus totuși la un nou pogrom antievreiesc și la câteva greve școlare (Ciobanu 1925 p. 61).

Dicționarul geografic al Basarabiei face parte din seria de „Dicționare geografice ale provinciilor române în afară de Regat” tipărite sub îndrumarea lui George Ioan Lahovari, secretarul general al „Societății Geografice Române” (fondată în 1875) și întocmit în anul **1904** de către

profesorul Zamfir Arbore (1845 - 1933). Din acest dicționar la pag. 59-61 aflăm informații despre orașul Chișinău la începutul sec. XX:

„Chișinău, capitala Basarabiei actuale, numită de ruși Chișinioff, așezată sub 47° 2' lat. de la Nord și 1° 30' long. de la Apus, după meridianul din Pulcov. Orașul este legat prin calea ferată, care merge prin Bender, cu Odesa, și cu altă linie de cale ferată care merge prin Ungheni, și o leagă cu Iași. Spre Chișinău, ca centru administrativ al guvernământului Basarabiei (Besarabskaia gubernia), merg toate șoselele mari, cari leagă capitala țării cu cele l'alte centre ale guvernământului. Ast-fel, de la Chișinău merge o șosea în lungime de 268½ verste² la Hotin, altă șosea de 176 la Soroca, de 120 verste la Bălți, de 41 la Orhei, de 58 la Bender, de 167 la Acherman, de 272 la Noua-Sulița, de 226 la Lipcani, de 175 la Sculeni, de 233 la Tatarbunari, de 597 la Izmail, de 207 la Cahul, de 365 verste la Chilia.

Chișinăul ocupă o suprafață de circa 4.500 deseatin³, din cari 770 cu construcțiuni și curți și 2.500 cu grădini de pomi fructiferi și vii. La această suprafață, orașul la 1900 a mai adăugat prin cumpărătură o suprafață de 2.088 deseatine, cumpărând moșia limitrofă cu orașul, numită Visternicenii sau Rișcanouca.

Populațiunea Chișinăului, după statistica din 1902, este de 131.300 suflete (...).

Orașul este construit pe malul drept al râului Bîcu, care pe timpul verei adese-orî seacă. Malurile acestui râuleț sunt mlăștinoase, și cu depărtarea de la albie devin mai înalte, nisipoase și acoperite cu grădini și vii.

Numele Chișinăului îl găsim în hrisoavele Domnilor Moldovei de pe la jumătatea secolului al XV-lea. Ast-fel, cel [mai] vechi hrisov, cunoscut nouă și în care se pomenește numele acestei localități, este al lui Alexandru-cel Bun, din anul 1420. (Istoricul Ștefan Ciobanu precizează ca localitatea la care se referea actul acesta era cu totul alta și anume mănăstirea Vărzărești astfel încât nu poate fi considerat ca fiind prima atestare documentară a Chișinăului (Ciobanu 1926 p. 79)). Al doilea hrisov, privitor la Chișinău este al lui Iliaș-Vodă, scris la 1436 la Vaslui. Numele Chișinăului din acest din urmă hrisov este scris slavonește: Кеменеѡ, ceea-ce dovedește că era o localitate curat tătărească, unde se afla o capelă pe mormîntul vre-unui mare Tătar, căci Tătarește Кемене însemnează „capelă de mormînt” (...).

Cantemir, în descrierea Moldovei, zice că la începutul secolului al XVII-lea, actualul Chișinău era un târgușor numit Rișca. Acest nume l'a purtat orașul, pentru că pe timpul lui Constantin Cantemir, tatăl lui Dumitrașcu-Vodă, tătarii au ars Chișinăul, iar locuitorii au trecut Bîcul și s'au așezat pe

² Versta - măsură de pământ liniară. Un kilometru = 0,9374 a verstei; o verstă = 1,0668 a kilometrului (Arbore 1904).

³ Deseatina - măsură de pământ în Rusia, adoptată și în Basarabia de fisc. Una deseatină = 1.09252 a hectarului. Un pogon = 0,45671 a deseatinei (Arbore 1904)

moșia proprietarului Rîșcan. Pe acest loc există și astăzi biserica zidită de boerul Rîșcan, și întreaga localitate poartă numele de Rîșcanoucă.

Un șir de hrisoave din anii 1608 (al lui C. Movilă) 1609 (al aceluiaș domn) 1611; zăpisiul de dar al postelnicesei Maria Chiriță din anul 1620, întărit de Cașpav-Vodă; 1621, 1666, 1690, 1739 (al domnitorilor Alecsandru Iliuș, Grigore Ghica); 1741 al mitropolitului Nichifor; 1743 al patriarhului din Ierusalim Partenie; zăpisiul din anul 1748; hrisovul lui Matei Ghica, al lui Racoviță C. Vodă din 1756 etc.; toate aceste documente arată că târgușorul Chișinău aparținea monastirei Chișno - Vărzărești, care apoi a fost distrusă, și pe locul monastirei serdarul Mazarachi a zidit o biserică, care există și acum. Toate documentele sus citate dovedesc că acest târgușor s'a înființat pe moșia satului Baiucani de niște comercianți de bîlciu, care se ținea în zilele de sărbători; apoi satul Baiucani cu timpul a dispărut, dînd loc noului târg cu numele de Chișinău. Orî-cum, pe harta geografică din anul 1760, găsim că pe aceste locuri exista deja un târgușor Chișinău.

La 1788, înainte de intrarea armatelor ruse în Moldova, Chișinăul a fost ars și pustiit de Turci. Von-Raan, care a fost atașat pe lângă armata rusă, scrie în Memoriile sale din anul 1788, că „Chișinău, înainte de a fi pustiit a fost un mediocru orașel iar, după ce a fost ars de Turci, nu se vede aci decît ruinele coșurilor, rămășițele a 500 de case și a unui bazar, precum și a vr'o șapte biserici dărîmate”.

La 1818, Chișinăul, după alegerea exarhului ⁴ Gavriil Bănulescu, a fost decretat de Rusia ca capitala Basarabiei, și tot prin solicitarea exarhului, orașul a trecut în proprietatea statului, fiind cedat de bună voie de administrațiunea moșielor Sf. Mormînt.

La 1834, a fost întărit de guvernul rus planul noului oraș, elaborat de guvernatorul Teodoroff. Acest plan a despărțit orașul vechiu, de pe malul Bîcului, de orașul nou de pe înaltele țărături. (...)

Orașul mai posedă o linie de tramvai; teatru; două cluburi, din care unul al nobilimei.

Din instituții de credit la Chișinău sunt: creditul urban al orașului, înființat acum doi ani; sucursala băncii funciare Tavrido-Basarabele; banca obștească a Chișinăului; două societăți de credit; lombardul; 7 case particulare de împrumut; sucursala băncii nobilimei și sucursala băncii țărănești.

În oraș sunt peste 30 de instituții de bine-faceri, de știință și de cultură. În Chișinău se tipăresc 5 ziare, din care două cotidiene; „Basarabețul” și „Bes. Gub. Wedomosti”. Toate aceste ziare sunt scrise în limba rusă; autorizațiunea de a tipări un ziar românesc nu se poate obține. (Basarabeț mai târziu denumit

4 exarh = mitropolit delegat de patriarhul din Constantinopol să conducă sau să îndrume treburile bisericești dintr-o provincie ori dintr-o țară; persoană care deținea această demnitate (<https://dexonline.ro/definitie/exarh>)

„Drugă” era o gazetă antisemită cum observa și Nicolae Iorga în lucrarea sa „Neamul românesc din Basarabia” scrisă în 1905 p.132).

Atît administrațiunea centrală a guvernămîntului cît și tribunalele sunt concentrate la Chișinău, unde 'și are reședința guvernatorul și cartierul general al armatelor încasarmate în Basarabia.

Orașul posedă: două grădini publice; 100 de grădini de zarzavat care ocupă 384 deseatină pământ; 1776 grădini cu pomi, pe o întindere de 3.550 deseatină; 3 plantațiuni de tutun; 12 mori cu abur și 4 de vînt; 2 fabrici de spirt și de drojdi; 6 fabrici de băuturi spirtoase; 2 fabrici de bere; o fabrică de tuburi pentru țigarete; o fabrică de buți, cu venitul anual de 40.000 ruble; 2 uzine de tuci, cu venitul anual de 38.000 ruble; un atelier de mobilă de fier; 5 fabrici de cărămidă; o uzină pentru topirea seului; 4 de luminări; 2 de săpun; 2 fabrici de pesmeți; 2 de bomboane, de halva și rahat; 3 de apă gazoasă; 5 rachierii de fructe; 2 de tutun. Toate aceste fabrici și uzine produc anual suma de 1.241.500 ruble. Comerțul orașului Chișinău, după statistice lui Zemstvo din anul 1901, posedă: 270 magazine pentru îmbrăcăminte, care au afaceri anuale de 6.184.000 ruble; 254 magazine angroșiști de consumațiune cu daraveri anuale de 1.002.100 ruble; 427 oțeluri; hanuri; cîrciume, dînd un venit anual de 1.621.300 ruble; 684 prăvălii pentru obiecte de gospodărie, cu un venit anual de 3.831.500 ruble; 54 magazine cu obiecte industriale (mașine agricole, cherosin (petrol), vată, tutun etc.) cu venituri anuale de 880.100 ruble; afaceri de bancă pe an 5.144.100 ruble; 8 librării cu afaceri de 47.200 ruble. În total orașul Chișinău are 1,912 magazine, prăvălii, oțeluri, hanuri etc, care toate împreună produc anual daraveri pentru suma de 21.533.100 ruble” (Arbore 1904).

Revoluția rusă din 1917 care a condus la răsturnarea regimului țarist și instalarea bolșevicilor la putere a însuflețit naționalismului românesc din Chișinău. S-au ținut congrese ale tuturor păturilor sociale care cereau autonomia Basarabiei. S-au deschis cursuri de limba română și s-au organizat cohorte militare moldovenești (Ciobanu 1925 p.61).

În 21 noiembrie 1917 s-a deschis la Chișinău „Sfatul Țării” care **la 2 decembrie 1917 a proclamat Basarabia „Republică democratică-federativă moldovenească”**. Soldații armatei rusești fugiți de pe front s-au dedat la agresiuni și au produs anarhie. A fost cerut ajutorul armatei române care a intrat în Chișinău în 13 ianuarie. (Ciobanu 1925 p. 62). „**Chișinăul s-a aflat în centrul evenimentelor care au dus la ruperea Republicii Democratice Moldovenești de Rusia și unirea ei, în 27 martie / 9 aprilie 1918, cu România. În epoca interbelică, Chișinăul a devenit unul dintre marile centre urbane ale României întregite, recăpătându-și treptat aspectul românesc**” (Neguț et al 2018).

În perioada următoare unirii cu România din 1918 orașul Chișinău s-a dezvoltat atât din punct de vedere cultural căci s-au deschis școli românești, teatre, biblioteci, tipografii, dar și din punct de vedere economic și industrial. Astfel au apărut întreprinderi industriale: prima moară mecanizată, fabrica de pâine, alte fabrici de produse alimentare, încălțăminte, tricotaje, blănărie. „*Au fost organizate expoziții de mărfuri industriale și mașini agricole. Chișinăul s-a integrat în rețeaua de drumuri a României. În anii 1920-1930 la Chișinău activau o serie de bănci, între care: Moldova,*

Unirea României, Dacia, Iași. Au fost editate numeroase reviste și ziare. S-a dezvoltat învățământul” (Agerpres 2021).

Publicistul și politicianul Pantelimon Halippa (1883-1979) care a fost președintele Sfatului Țării „a fondat, în **1934**, prima instituție de științe academice din Basarabia - Institutul Social Român. Tot sub președinția sa a fost fondată Universitatea Populară Moldovenească. La Chișinău activau Teatrul Național, Muzeul Național de Istorie a Naturii, Cinematografele Odeon, Orfeum, Colosseum, Expres, Clubul Polonez. În perioada interbelică au existat trei școli superioare muzicale: Conservatorul național, Conservatorul Municipal și Conservatorul Unirea” (Agerpres 2021).

În **1940** Basarabia a fost ocupată de Armata Roșie. Orașul Chișinău a devenit capitala Republicii Socialiste Sovietice Moldovenești (RSSM). A fost instaurată teroarea și masacrele.

La 10 noiembrie **1940** s-a produs un cutremur de peste 7 grade pe scara Richter cu epicentrul în Vrancea, România. La Chișinău, cutremurul a făcut 78 de victime și a afectat 2.795 de clădiri, dintre care 172 au fost distruse (Radiomoldova.md 2023).

Între 2 și 26 iulie **1941** armatele română și germană au recuperat Basarabia prin operațiunea cu nume de cod „München”. Orașul a fost distrus de Armata Roșie în timp ce se retrăgea. Au fost create „batalioane de distrugere” care să arunce în aer clădirile importante și industria din orașele basarabene, care să oprească populația și să o deporteze. „O comisie tehnică a proaspăt instalatei administrații românești întocmea un raport de evaluare a situației chiar în perioada 25-30 iulie 1941, adică la câteva zile după preluarea controlului asupra Chișinăului. În el citim că la plecarea din oraș a armatelor sovietice „majoritatea clădirilor publice, multe clădiri particulare, precum și toate clădirile industriale și comerciale au fost distruse prin minare și incendiere”. Conform raportului, zona cea mai distrusă a fost partea centrală a orașului, strada principală Alexandru cel Bun, unde este și centrul comercial (piața centrală), str. Carol Schmidt, str. Ștefan cel Mare, „zonă care prezenta în data cercetării aspectul unor vaste ruini, pe alocuri încă fumegânde”” (Pâslariuc 2011).

În **1944** a avut loc „A doua ofensivă Iași-Chișinău” dintre armata româno-germană și Armata Roșie. La 23 august 1944 România a întors armele trecând de partea Aliaților. În 24 august 1944 trupele sovietice au cucerit orașul Chișinău care a suferit iarăși mari distrugerii și au preluat controlul asupra întregului teritoriu dintre Prut și Nistru.

În perioada sovietică arhitectul Alexei Șciusev (1873-1949) „a elaborat primul plan de dezvoltare a capitalei, care însă nu a fost dus până la capăt (Grigorița 2021).

Între anii 1944 și 1951 arhitect șef al Chișinăului a fost Robert Kurtz (1911-1980) care sub îndrumarea lui Șciusev a participat la pregătirea primului plan general de reconstrucție dintre anii 1944-1949 „În anii următori a condus o echipă de autori care s-au ocupat de elaborarea planului general de dezvoltare a orașului Chișinău până în anul 2000, inclusiv de reconstrucția centrului orașului. Conform proiectelor sale au fost construite peste 25 de obiecte: clădiri rezidențiale, clădiri administrative, centre de recreere, școli, parcuri și, în primul rând – Parcul Central de Cultură din Chișinău (în prezent „Valea Morilor”) cu faimoasa scară-cascadă. Intrarea principală în parc dinspre partea străzii Serghei Lazo, unde se află Rotonda, a devenit în anii '70 ai secolului trecut un centru important al vieții culturale și de recreere a cetățenilor. A proiectat și alte clădiri: Casa Consiliului Republican al Sindicatelor (1953), clădirea hotelului „Chișinău” (1963) și altele” (https://visit.chisinau.md/obiective_turistice/robert-kurtz/).

„Arhitectul Valentin Voitehovski (1909-1977) a contribuit mult la reconstrucția Chișinăului postbelic și la edificarea multor orașe ale republicii. În baza proiectelor sale la Chișinău au fost construite circa 100 de clădiri, printre care cea a cinematografului „Patria” (1951), clădirile primului microraion de la Botanica (1952-1962), edificiul Ministerului Industriei Alimentare (1953), blocurile de studii ale Universității de Medicină „N. Testemițeanu” (1956-1962), clădirile microraionului IV de la Râșcani (1961), a Filarmonicii de Stat „S. Lunchevici” din Moldova (1962), un șir de blocuri locative de pe bulevardul Ștefan cel Mare din Chișinău” (https://visit.chisinau.md/obiective_turistice/valentin-voitehovski-1909-1977/).

Arhitectul S. Fridlin (1909-1992) a proiectat în 1964 Casa Parlamentului RSSM și în 1974 Palatul Octombrie, în prezent Palatul Național pentru care i s-a acordat titlul de Arhitect Emerit al RSS Moldovenești. Au fost construite zonele rezidențiale Botanica, Râșcani, Buiucani, mai târziu și Ciocana Nouă. Practic, la un moment dat, aproape 70% din locuitorii capitalei trăiau în clădiri construite în perioada sovietică” (Grigorița 2021).

Arhitectul Anatol Kolotovkin (1928-2003) a fost arhitect sef-adjunct din 1958 și arhitect șef al Chișinăului între anii 1964-1970. A proiectat printre altele clădirea Ministerului Finanțelor din RSSM (1957), magazinul „Lumea Copiilor” și bulevardul Renașterii (1963), clădirea Ministerului de Materiale de Construcție (1975) și ansamblul Academiei de Științe a Moldovei (1978-1983) (<https://youth.md/trei-arhitecti-renumiti-ai-moldovei-cu-influente-remarcabile-asupra-aspectului-tarii/>).

Arhitectul Simion Șoihet (1931-2010) „fost conducătorul echipei de arhitecți care au elaborat proiectul Circului Național, distins în anul 1984 cu Premiul de Stat. După proiectele sale au fost construite și Palatul de Cultură al Feroviarilor din Chișinău, Liceul român-francez „Gh. Asachi”, Casa Presei, Memorialul din Șerpeni, Monumentul victimelor Holocaustului din Chișinău, Complexul memorial „Eternitate” și mai multe clădiri publice” (<https://chisinauorasulmeu.com/2016/01/04/simion-soihet/>).

În anul 1951 a fost aprobat un nou plan general al Chișinăului elaborat după principiile zonificării funcționale și prevedea includerea suburbiilor Râșcani, Botanica și Buiucani, care au devenit ulterior sectoare ale orașului. „Primele locuințe colective au fost edificate pe arterele principale ale Chișinăului, precum bld. V.I. Lenin (acum Ștefan cel Mare) sau str. Pușkin, cu regimul maxim de înălțime a blocurilor de 3-4 etaje, proiectate de G. Levental, V. Smirnov, S. V. Vasilev. Concepția volumetrică și estetica de detaliu în arhitectura clădirilor din anii 1944-1955 în RSSM se producea prin combinarea elementelor arhitecturii clasice cu elemente ideologice și motive din tradiția locală. De asemenea, folosirea materialelor de construcție din regiune favoriza crearea unei arhitecturi cu un specific local, ce poate fi atribuită unui fenomen de arhitectură realist socialist, aplicat între anii 1933/’44-’55 pe tot spațiul fostului bloc socialist” (Corobca 2019 în Dicusar 2020).

„Plasarea sub protecție a structurii urbanistice centrale a Chișinăului a avut loc în 1986, când în URSS a fost aprobată o nouă Listă a localităților istorice (mult mai extinsă decât cea din 1970), în care era inclus și orașul Chișinău (Ordinul Ministerului Culturii al URSS nr. 23 din 17.01.1986) (...) Un an mai târziu, în 1987, Chișinăul a fost inclus în cartea-album Orașele istorice ale URSS(...) Pentru prima dată, Centrul istoric al Chișinăului a fost delimitat în 1989-90, în contextul elaborării PUZ-ului pentru această parte a localității, fapt realizat imediat după adoptarea în 1989 a ultimului Plan Urbanistic General sovietic al orașului. Ca și în cazul mai multor orașe

europene, hotarul Chișinăului istoric a fost plasat aproximativ pe hotarul pe care îl avea intravilanul localității în secolul al XIX-lea (adică statutul de centru istoric i se atribuie orașului care s-a dezvoltat începând cu secolul XVII până în secolul XIX). Atragem atenția că, în anul 1990, acest hotar îngloba un teritoriu mult mai extins decât actualmente, el cuprinzând, de exemplu, Gara Feroviară, hotelul Chișinău și biserica Ciuflea” (Ciocanu 2023)

Schema amplasării bunurilor de patrimoniu cultural conform PUZ Centrul Chișinăului din 1989

Arhivele „Chișinăuproiect”

Sursa: <https://savechisinau.org/centrul-istoric-al-chisinaului-cum-a-ajuns-sa-nu-fie-protejat-juridic/>

„La **23 iunie 1990**, Parlamentul de la Chișinău a adoptat Declarația Suveranității RSS Moldova. La **23 mai 1991** a fost adoptată noua denumire de Republica Moldova. La **27 august 1991** a fost adoptată Declarația de Independență față de Uniunea Sovietică. Orașul Chișinău a devenit capitala noului stat suveran și totodată primul centru politic, economic, științific și cultural al acestuia” (Agerpres 2021).

„După căderea în 1991 a URSS-ului și obținerea independenței, în Republica Moldova s-a început formarea legislației naționale, inclusiv în domeniul patrimoniului cultural. Astfel, în **1993**, a fost adoptată Legea RM privind ocrotirea monumentelor (Legea Nr. 1530 din 22-06-1993 privind ocrotirea monumentelor publicată în MO Nr. 15-17 art. 23 și modificată prin LP36 din 16.03.18, MO126-132/20.04.18 art.251), Parlamentul adoptând concomitent și Registrul monumentelor. Statutul de monument a fost acordat și Centrului Istoric al Chișinăului (în 1993), fiind stabilite

limitele legale ale acestuia, care însă au fost substanțial restrânse față de cele stabilite în PUZ 1989” (Ciocanu 2023).

Chișinăul a **fost declarat municipiu în 1994**. Municipiul Chișinău se întindea în anul **2019** pe o suprafață de 572 kilometri pătrați și avea o populație de 779.339 persoane (90,8% urbană) (Agerpres 2021).

În **2007** a fost întocmit Planul Urbanistic General (PUG) Chișinău.

În anul **2013** Parlamentul Republicii Moldova a emis Hotărârea Nr. HP138/2013 din 13.06.2013 cu privire la Raportul Comisiei de anchetă pentru investigarea cazurilor de demolare și deteriorare, în perioada anilor 1993–2012, a unor monumente istorice incluse în Registrul monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat, publicată la 05.07.2013 în Monitorul Oficial Nr. 141-144 art. 444.

2.2.1 Istoric biserici

Prima biserică din piatră a fost construită în **1645** (azi armenescă). Catedrala Veche a fost construită în **1747** pe un loc care aparținuse moșiei Buiucani. Au existat patru biserici în planul moșiilor Chișinăului a slugerului I. Tăutu la **1800** și case mari boierești chiar cu două etaje ca cea a familiei Donici și a stolnicului Dimitrie Râșcanu (Ciobanu 1925 p. 28). Primele biserici din piatră au fost „Măzărache” construită în **1752** și „Sf. Împărați Constantin și Elena din **1777**.

La inițiativa mitropolitului Bănulescu-Bodoni (1746-1821) a fost proiectată ridicarea unei noi Catedrale „Nașterea Domnului”, iar locul unde urma să se construiască a fost însemnat pe planul urbanistic al Chișinăului din **1817** aprobat în **1834**. Construcția a fost ridicată între anii **1832–1836** în timpul arhiepiscopului Dumitru Sulima (1772-1844) care a păstorit eparhia între anii 1821-1844 (Ciobanu 1925). Arhitectul sfântului locaș a fost Avraam Melnikov (1784-1854) (Centrul SITE 2006-2008).

La **sfârșitul secolului al XIX-lea**, în oraș existau 18 biserici ortodoxe, 2 case de rugăciune ale credincioșilor vechi, o biserică gregoriană armeană, o biserică catolică, o biserică luterană, o sinagogă evreiască și 32 de case de rugăciune evreiești (<http://www.bessarabia.ru/kischineu.htm>).

În **Dicționarul geografic al Basarabiei** bisericile sunt prezentate după cum urmează: „*Din edificii mai vechi, orașul posedă o frumoasă catedrală, zidită în centrul unui bulevard. În catedrală se află sarcofagul arhiepiscopilor Dumitru Sulima Antonie și Mitrofan. Celelalte biserici sunt: biserica Mazarachi, construită în secolul al XVIII-lea; biserica Sf. Arhanghel, din anul 1803; biserica Sf. Ilie, construită la 1806; biserica Buna-Vestire, din anul 1810. Aceste biserici au fost zidite sub ocîrmuirea Moldovei. Vin apoi bisericile Sf. Gheorghe de la 1819; a Sf. Archanghel din Buecani, construită la 1825; a cimitirului, din 1830; a Sf. Haralambie din 1836*” (Arbore 1904).

Lista bisericilor din Chișinău în anul 2008

	<i>Biserici</i>	<i>Adresa</i>	<i>Data construirii</i>
1.	Biserica Acoperemântul Maicii Domnului	Mazarache, 3	1752
2.	Biserica Sfinții Împărați Constantin și Elena	Circului, 6	1777
3.	Biserica armenescă apostolică Sf. Maica Domnului	Piața Veche, 8	1803–1804
4.	Biserica Buna Vestire	Bogdan Petriceicu Hașdeu, 10	1810
5.	Biserica Sf. Mare Mucenic Gheorghe	Sf. Gheorghe, 4 (colț str. A. Iancu)	1819
6.	Biserica Duminica Tuturor Sfinților	Alexei Mateevici, 11	1819
7.	Catedrala Înălțarea Domnului	Grigore Ureche, 58 (colț str. Hîncești)	1807–1830
8.	Ansamblul Catedrala Nașterea Domnului	Piața Marii Adunări Naționale, 2	1832–1836
9.	Biserica Sf. Mucenic Haralambie	Alexandru cel Bun, 50	1836
10.	Catedrala romano-catolică Providența Divină	Mitropolit Dosoftei, 85	1840
11.	Catedrala episcopală Sf. Teodor Tiron	Ciuflea, 1	1858
12.	Biserica Sf. Treime	Muncești, 47	1859
13.	Biserica Întâmpinare Domnului	Mihai Kogălniceanu, 67 (colț str. Bănulescu-Bodoni)	1880
14.	Capela în memoria voluntarilor bulgari	Dimo, 6	1881–1882
15.	Biserica Sf. Panteleimon	Vlaicu Pîrcălab, 42	1891
16.	Biserica Adormirea Maicii Domnului	Bulgară, 21	1892
17.	Sf. Cuvioasa Teodora de la Sihla	Pușkin, 20 A	1895
18.	Biserica Sf. Vladimir	Hîncești, 14	1900
19.	Biserica Sf. Ierarh Nicolae	Ștefan cel Mare, 190	1901
20.	Biserica Schimbarea la Față a Mântuitorului	Ștefan cel Mare, 164 A (colț str. S. Lazo)	1898–1902
21.	Biserica Sf. Dumitru	Traian, 3	1902
22.	Capela familiei Oganowici	Valea Trandafirilor, 11	1912

	<i>Biserici</i>	<i>Adresa</i>	<i>Data construirii</i>
23.	Biserica Sf. Nicolai a gimnaziului de fete	București, 64/2 (colț str. Pușkin, în curte)	1914
24.	Capela Învierea Mântuitorului	Valea Trandafirilor, 11	1916

Sursa: Centrul SITE (2006-2008) <http://www.monument.sit.md/biserici/>

Lista bisericilor din Chișinău în 2024 (conform Biserici.md 2024)

1. Catedrala mitropolitană Nașterea Domnului în Chișinău, Centrul istoric
2. Catedrala episcopală Sf. Teodor Tiron în Chișinău, Centrul istoric
3. Catedrala Înălțarea Domnului în Chișinău, Centrul istoric
4. Biserica Acoperământul Maicii Domnului în Chișinău, Centrul istoric
5. Biserica Schimbarea la Față a Mântuitorului în Chișinău, Centrul istoric
6. Biserica Sf. Panteleimon în Chișinău, Centrul istoric
7. Biserica Sf. Mare Mucenic Gheorghe în Chișinău, Centrul istoric
8. Biserica Buna Vestire în Chișinău, Centrul istoric
9. Biserica Sfinții Împărați Constantin și Elena în Chișinău, Visterniceni
10. Biserica armenescă apostolică Sf. Maica Domnului în Chișinău, Centrul istoric
11. Biserica Tuturor Sfinților proslăviți în Moldova în Chișinău, Rîșcani
12. Biserica Sf. Cuvioasa Teodora de la Sihla în Chișinău, Centrul istoric
13. Biserica Sf. Cneaz Vladimir în Chișinău, Centrul istoric
14. Biserica Duminica Tuturor Sfinților în Chișinău, Centrul istoric
15. Biserica Sf. Mucenic Haralambie în Chișinău, Centrul istoric
16. Biserica Adormirea Maicii Domnului în Chișinău, Centrul istoric
17. Biserica Întâmpinarea Domnului în Chișinău, Centrul istoric
18. Biserica Sf. Treime în Chișinău, Gara Feroviară
19. Biserica Sf. Ierarh Nicolae în Chișinău, Centrul istoric
20. Biserica Sf. Dumitru în Chișinău, Botanica
21. Biserica Sf. MMC Valeriu în Chișinău, Rîșcani
22. Biserica Sfinții Trei Ierarhi în Chișinău, Rîșcani
23. Biserica Sf. Ioan Iacob Hozevitul în Chișinău, Ciocana
24. Biserica Sf. Proroc Ilie în Chișinău, Ciocana
25. Biserica Sf. Apostoli Petru și Pavel în Chișinău, Buiucani
26. Biserica Sf. Parascheva în Chișinău, Botanica
27. Mănăstirea Sf. Proroc Ilie în Chișinău, Botanica
28. Biserica Sf. Femei Mironosițe în Chișinău, Botanica
29. Biserica Sf. Cuv. Serafim de Sarov în Chișinău, Ceucari
30. Biserica Sf. Serafim de Sarov în Chișinău, Centrul istoric

31. Biserica Sf. Dimitrie cel Nou în Chișinău, Telecentru
32. Biserica Învierea Domnului în Chișinău, Poșta Veche
33. Biserica Sf. Doctori fără de Arginți Cosma și Damian în Chișinău, Malina Mică
34. Biserica Sf. Ioachim și Ana în Chișinău, Botanica
35. Biserica Sf. MMc. Gheorghe în Chișinău, Botanica
36. Biserica Duminica Tuturor Sfinților în Chișinău, Botanica
37. Biserica Sf. Arh. Mihail și Gavriil și Sf. Mc. Valerie în Chișinău, Buiucani
38. Biserica Acoperământul Maicii Domnului în Chișinău, Buiucani
39. Biserica Sf. Ierarh Spiridon în Chișinău, Buiucani
40. Biserica Sf. Mțe Vera, Nadejda, Liubovi și mama lor Sofia în Chișinău, Buiucani

2.2.2 Istoric școli

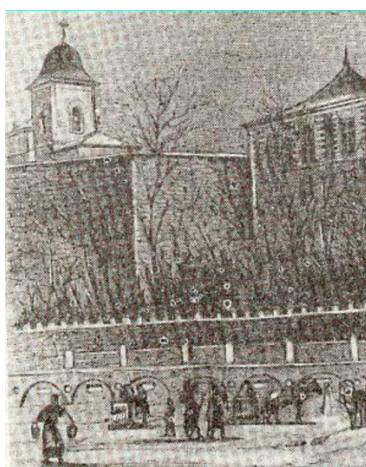
Invățământul s-a dezvoltat odată cu orașul astfel că în anul **1790** exista în Chișinău „*dascălul de învățat copiii Ștefan din Putna*” și înainte de **1812** exista și o școală domnească. De asemenea la **1800** exista și o școală grecească pe lângă Catedrala Veche (Ciobanu 1925 p. 30). În anul **1813** mitropolitul ardelean Gavriil Bănulescu-Bodoni (1746-1821) a înființat un seminar unde funcționau clase pregătitoare de gramatică, sintaxă, poezie, retorică, filosofie și teologie în limba latină. Protoiereul Petre Cunițchi (1774-1837) a fost primul rector al acestui seminar (Ețco 2016). Manualele au fost aduse din Blaj și unele întocmite de Gheorghe Șincai (Ghibu 1926 p. XXVII). Școala evreiască exista deja la **1813** (Sainciuc 2014). După reforma din **1823**, seminarul „*a fost transformat într-o școală de specialitate de studii medii, clasele superioare fiind închise, iar din cele inferioare s-a înființat Școala Spirituală de Băieți din Chișinău*” (Ețco 2016). În anul **1832** a fost deschisă Biblioteca Gubernială, în anul **1833** Liceul Regional iar în **1842** Școala de Pomicultură (<http://bibliopolis.hasdeu.md/>)

Tot în **Dicționarul geografic al Basarabiei din 1904** sunt enumerate școli și biblioteci existente la începutul sec. al XX-lea: „*Chișinăul posedă următoarele școli secundare: 2 licee clasice; un liceu real; două licee de fete; o școală cu 8 clase de fete, particulară; o școală reală; o școală cu 7 clase comerciale particulară; seminar; o școală eprehială de fete; o școală duhovnicească; o școală de vinicultură. Toate aceste școli posedă câte o bibliotecă. Chișinăul mai are o bibliotecă mare publică, foarte frecventată de tinerimea studioasă. Școli primare urbane există la Chișinău 2, cu mai multe clase și cinci cu o singură clasă. Mai are și un azil de orfani întemeiat de familia Balș*” (Arbore 1904).

2.2.3 Istoric alimentare cu apă

Istoric orașul Chișinău s-a bucurat de **alimentare cu apă** dintr-un havuz amenajat la decizia din **1828** a dumei orășenești, iar în anul **1834** lucrările au fost finalizate și apa era cărată cu sacaua prin oraș. Sacagii aduceau apa de la „*cișmelele de sub dealul bisericii Mazarachi și din vre-o două sute de fântâni comunale și particulare, din care douăsprezece erau așezate în grădina din jurul catedralei*” (Ciobanu 1925 p. 56). În **1892** s-a dat în folosință prima tranșă a apeductului cu

capacitatea de 200 de mii de căldări pe zi care transporta apă de la izvoarele de la poalele colinei Mazarache. Tot în **1892** s-a dat în folosință Uzina de apă. În anul **1905** s-a forat un puț artezian la adâncimea de 135 m care funcționează și în zilele noastre. În **1928** a fost construită prima stație de pompare canalizare. „Până la anul **1940** funcționau trei puțuri arteziene. În perioada ulterioară au fost construite castele de apă, care reglementau volumele de apă, pe str. Kotovski și str. Livezilor. Capacitatea apeductului orășenesc a atins un obiectiv de 5500 m³/zi”. Între anii **1948-1967** s-au realizat prizele de apă Balsevski, Petricani, Malina Mică, Ialoveni și Ghidighici. În perioada **1968 - 1976** s-a dat în funcțiune complexul de instalații de epurare cu tratare mecanică care au fost dezvoltate la capacități mai mari în **1983**. S.A. „Apa-Canal Chișinău” este o întreprindere comună de alimentare cu apă care din anul **2000** se află în proprietatea publică a municipiului Chișinău (Apa Canal Chișinău 2025).

Fântână care alimenta Chișinăul cu apă. Mijlocul secolului al XIX-lea.

Sursa: <http://www.bessarabia.ru/kischineu.htm>

2.3 Prezențe arheologice în teritoriul administrativ

Parlamentul Republicii Moldova a emis **Legea nr. LP144/2024 din 13 iunie 2024 pentru aprobarea Registrului Arheologic național și modificarea unor acte normative** publicată în 03.07.2024 în Monitorul Oficial Nr. 282-285 art. 421. Cadrul legal care reglementează funcționarea acestui registru este **Legea nr. 218 din 17 septembrie 2010 privind protejarea patrimoniului Arheologic** publicată în 03-12-2010 în Monitorul Oficial Nr. 235-240 art. 738 (https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=106616&lang=ro).

Registrul Arheologic național (RAN) este o listă de situri Arheologice din Republica Moldova care beneficiază de regim special de protecție a statului. A intrat în vigoare la 3 iulie 2024, după promulgarea Legii 144/2024. „Registrul este menținut și actualizat periodic de Agenția Națională Arheologică. Se reactualizează doar de Parlament în baza propunerilor Ministerului Culturii. Nu trebuie confundat cu Repertoriul Arheologic național, listă care în Republicii Moldova cuprinde toate siturile Arheologice (indiferent de nivelul de protecție). Fiecare obiectiv are un cod RAN unic, format din codul CUATM (Clasificatorul unităților administrativ-teritoriale al Republicii

Moldova) al localității și un număr de ordine”
(https://ro.wikipedia.org/wiki/Registrul_Arheologic_na%C8%9Bional).

Institutul Patrimoniului Cultural - care cuprinde Centrul de Arheologie, Centrul de Etnologie și Centrul studiul Artelor - publică Revista Arheologică editată de Centrul de Arheologie al Institutului Patrimoniului Cultural al AȘM (<https://archaeology.ich.md/>).

În Registrul monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat care a fost aprobat prin **Hotărârea Parlamentului nr. 1531-XII din 1993** în Chișinău apar următoarele monumente Arheologice:

Lista monumentelor Arheologice din orașul Chișinău

Nr.	Cod lista	Localizare	Denumire	Datare	Tip	Însemnătate
1.	3	Chișinău	Așezare	Sec. X – IX î.e.n.	Arheologic	N
2.	4	Chișinău	Așezare	Sec. XIV	Arheologic	N
3.	5	Chișinău (Pruncul I)	Așezare	Sec. XVI	Arheologic	N
4.	6	Chișinău (Revaca II)	Așezare	Sec. XVII	Arheologic	N
5.	7	Chișinău	Așezare	Sec. XV	Arheologic	N
6.	8	Chișinău I	Așezare	Sec. II – III	Arheologic	N
7.	9	Chișinău I	Așezare	Sec. XIII – IX î.e.n.	Arheologic	N
8.	10	Chișinău II	Așezare	Sec. II – IV	Arheologic	N
9.	11	Chișinău III	Așezare	Sec. II – IV	Arheologic	N
10.	321	Chișinău str. Malina Mică	Stațiune Chișinău I	Paleolitică	Arheologic	N
11.	322	Chișinău Telecentru	Stațiune Chișinău II	Paleolitică	Arheologic	N
12.	326	Chișinău Str. Albișoara (vis-a-vis de uzina de construcții din prefabricate din beton nr. 4)	Tumul	Epoca antică	Arheologic	N
13.	327	Chișinău Biocentrul A.Ș.A. Moldovei	Tumuli - 2	Epoca antică	Arheologic	N
14.	328	Chișinău Budești-1 (marginea pădurii)	Tumuli	Epoca antică	Arheologic	N
15.	329	Chișinău Str. Bulboaca	Tumuli-3	Epoca antică	Arheologic	N
16.	330	Chișinău Str. Circului	Tumul	Epoca antică	Arheologic	N
17.	331	Chișinău	Tumul	Epoca antică	Arheologic	N
18.	332	Chișinău Bd. Cuza Vodă (A.Ș.P. „Vieru”)	Tumul	Epoca antică	Arheologic	N
19.	333	Chișinău Str. Miorița nr.209	Tumul	Epoca antică	Arheologic	N
20.	334	Chișinău Str. Miorița nr.209	Tumul-2	Epoca antică	Arheologic	N

Nr.	Cod lista	Localizare	Denumire	Datare	Tip	Însemnătate
21.	335.	Chișinău Str. Miorița (orașelul secției IV a A.P.Ș. „Vierul”)	Tumul	Epoca antică	Arheologic	N
22.	336	Chișinău Str. Miorița nr.279	Tumuli-2	Epoca antică	Arheologic	N
23.	337	Chișinău Str. Ișnovăț nr.34	Tumul	Epoca antică	Arheologic	N
24.	338	Chișinău Str. Muncești nr.23/1	Tumul	Epoca antică	Arheologic	N
25.	339	Chișinău Str. Poștei (în pădurice)	Tumul	Epoca antică	Arheologic	N
26.	340	Chișinău Str. M. Sadoveanu	Tumul	Epoca antică	Arheologic	N
27.	341	Chișinău Str. M. Sadoveanu	Tumul	Epoca antică	Arheologic	N
28.	342	Chișinău Str. Sarmisegetuza	Tumul	Epoca antică	Arheologic	N
29.	343	Chișinău Str. Uzinelor	Tumul	Epoca antică	Arheologic	N
30.	344	Chișinău Str. Uzinelor (trustul de purificare a apelor)	Tumul	Epoca antică	Arheologic	N
31.	345	Chișinău Str. Uzinelor nr. 78	Tumul	Epoca antică	Arheologic	N

Lista monumentelor Arheologice din localitățile componente ale municipiului Chișinău

Nr.	Cod lista	Localizare	Denumire	Datare	Tip	Însemnătate
32	389	Ciorescu (în lit. Cricova)	Așezare	Sec. II-IV	Arheologic	N
33	390	Ciorescu	Cimitirul	Sec. XIV	Arheologic	N
34	393	Ciorescu	Tumul	Epoca antică	Arheologic	N
35	394	Durlești	Așezare	Sec. IV-III î.e.n.	Arheologic	N
36	397	Durlești	Cetățuie	Sec. IV-II î.e.n.	Arheologic	N
37	398	Durlești Str. Livezilor	Necropolă	Sec. II-IV	Arheologic	N
38	400	Vatra (în lit. Ghidighici) Stația. Malul r. Bâc	Așezare	Sec. VIII-IX	Arheologic	
39	401	Vatra I partea dreaptă a șoselei Chișinău – Ghidighici	Așezare	Sec. VIII	Arheologic	N
40	402	Vadu lui Vodă	Așezare	Neolitică	Arheologic	N
41	404	Vadu lui Vodă	Tumuli – 2 acoperite cu apa lacului de acumulare		Arheologic	
42	405	Vadu lui Vodă	Tumuli - 2	Epoca antică	Arheologic	N
43	406	Vadu lui Vodă	Vila Sicard	Sf. sec. XX	Arheologic	N
44	410	Cruzești	Tumul	Epoca antică	Arheologic	N
45	411	Sângera	Așezare	Epoca antică	Arheologic	N
46	412	Sângera	Așezare	Epoca antică	Arheologic	N
47	413	Sângera I	Așezare	Sec. XVII - XVII	Arheologic	N
48	415	Sângera	Sculptură „Troia”	1992	Artă	N
49	416	Sângera	Tumul „A lui Petrov”	Epoca antică	Arheologic	N

50	417	Sângera	Tumul „A lui Sârbu”	Epoca antică	Arheologic	N
21	418	Sângera	Tumul „Al turcilor”	Epoca antică	Arheologic	N
52	419	Sângera	Tumuli – 3	Epoca antică	Arheologic	N

2.4 Evoluția statutului administrativ și funcțional

În **sec. al XIV-lea** Moldova se împărțea în trei părți: Țara de Jos, Țara de Sus și Basarabia care erau împărțite în 23 de ținuturi mai mici, iar după trădarea lui Aron Vodă care a cedat turcilor cetatea Tighina (Bender) ca să fie pus domnitor, au rămas numai 19 ținuturi. Astfel Țara de Jos a rămas cu 12 ținuturi mai mici: „*Ținutul Iașilor, Ținutul Cârlișăului, Ținutul Romanului, Ținutul Vasluiului, Ținutul Tutovei, Ținutul Tecuciului, Ținutul Putnei, Ținutul Covurluiului, Ținutul Fălciului, Ținutul Lăpușnei (din care făcea parte și târgușorul Chișinăului), Ținutul Orheiului și Ținutul Sorocei*” (*Cantemir în Ciobanu 1926 p. 102*). Țara de Sus cuprindea șapte ținuturi: Ținutul Hotinului, Ținutul Dorohoiului, Ținutul Hârlăului, Ținutul Cernăuților, Ținutul Suceavei, Ținutul Neamțului și Ținutul Bacăului. Basarabia a fost ocupată de către turci și se împărțea la acea vreme în patru ținuturi: Ținutul Budjacului, Ținutul Achermanului (Cetatea Albă), Ținutul Chilie și Ținutul Ismailului (*Cantemir 1716 pp 42-43*).

Hotarele satelor din jur și câteva mori de pe râul Bâc au fost prilej de litigii între localnici care erau judecate de către pârcălabii de Lăpușna sau de către domnitorii Moldovei iar mai apoi de către Divan. **Chișinăul a devenit târg pe la sfârșitul veacului al XVII-lea** (*Ciobanu 1926 p.79*). Fiind târg mănăstiresc, ar fi trebuit să fie administrat de un vornic, dar în acte se vede că autoritatea principală era pârcălabul de Lăpușna și mai apoi serdarul de Orhei (*Ciobanu 1926 p. 29*).

În perioada **1716** Cantemir explica în „Descrierea Moldovei” organizarea judecătorilor în fiecare oraș și târg mai important. Erau prevăzuți câte doi pârcălabi (vornici sau cămărași) în cetăți și tot câte doi „*la Roman, la Botoșani (Tg. Doamnei), la Orhei, la Chișinău, la Lăpușna, la Fălci, la Galați*” etc. „*Aceștia toți, măcar că au putere să caute și să cerceteze toate pricinile, însă de a le hotărî n’au voie, fără numai pe acele mai mici; iară pe cele mari, trebuie să el trimită către Vornicul cel mare al părții aceia, sau la divan*” (*Cantemir 1716*).

Baronul de Tott (1733-1793) care a trecut prin Chișinău în anul **1767** povestea că acolo „*era un guvernator care-i făcu pe călători să uite toate greutățile dându-le o masă bună și o bună locuință*” (*Ciobanu 1926 p. 29*).

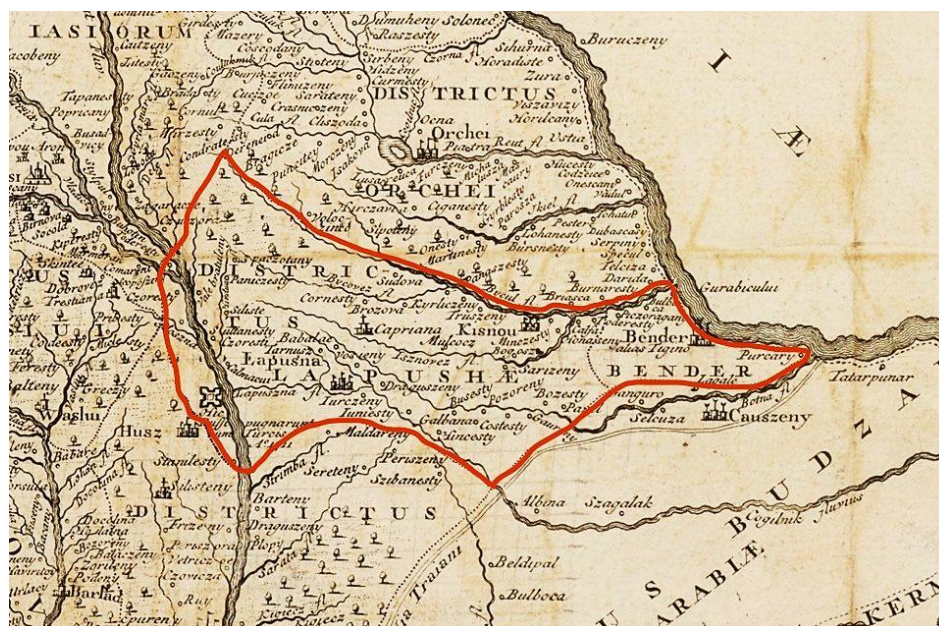

Harta Principatului Moldovei 1737, reproducere după „Descrierea Moldovei” de Dimitrie Cantemir
PRINCIPATUS MOLDAVIÆ nova & accurata DESCRIPTIO Delineante Principe DEMETRIO CANTEMIRIO

Sursa: Cantemir, Dimitrie (1673-1723). Cartographe - Bibliothèque nationale de France;

[https://ro.wikipedia.org/wiki/Harta_Moldovei_-](https://ro.wikipedia.org/wiki/Harta_Moldovei_-Dimitrie_Cantemir#/media/Fi%C8%99ier:Principatus_Moldaviae_nova_&_accurata_descriptio_-_Delineante_Principe_Demetrio_Cantemirio_-_btv1b52511045w_(1_of_2).jpg)

[_Dimitrie_Cantemir#/media/Fi%C8%99ier:Principatus_Moldaviae_nova_&_accurata_descriptio_-](https://ro.wikipedia.org/wiki/Harta_Moldovei_-Dimitrie_Cantemir#/media/Fi%C8%99ier:Principatus_Moldaviae_nova_&_accurata_descriptio_-_Delineante_Principe_Demetrio_Cantemirio_-_btv1b52511045w_(1_of_2).jpg)
[_Delineante_Principe_Demetrio_Cantemirio_-_btv1b52511045w_\(1_of_2\).jpg](https://ro.wikipedia.org/wiki/Harta_Moldovei_-Dimitrie_Cantemir#/media/Fi%C8%99ier:Principatus_Moldaviae_nova_&_accurata_descriptio_-_Delineante_Principe_Demetrio_Cantemirio_-_btv1b52511045w_(1_of_2).jpg)

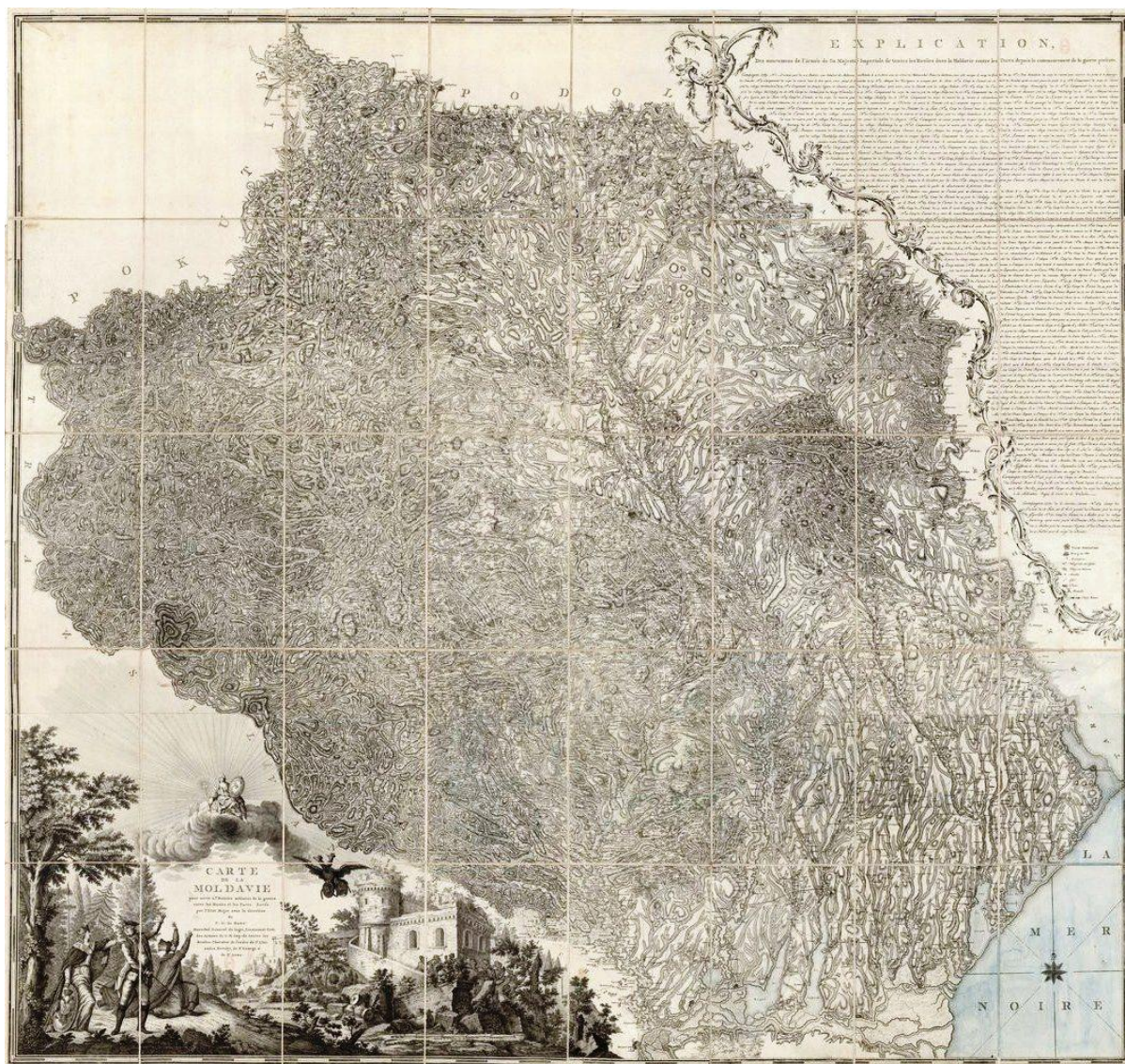
Harta Principatului Moldovei 1737, reproducere după „Descrierea Moldovei” de Dimitrie Cantemir
Detaliu - Ținutul Lăpușnei din care făcea parte Chișinău (Kisnou) dar și cetățile Lăpușna și Bender (Tighina)
(prelucrare autor)

Harta Moldovei, parte a lucrării „Tabula Geographica Moldaviae - Descriptio antiqui et hodierni status Moldaviae”, Frankfurt und Leipzig, 1771, după Dimitrie Cantemir (Chișinău apare scris „Kifznon”).

Sursa: Biblioteca Academiei Române - Dacoromanica, Biblioteca Digitală a României;
https://ro.wikipedia.org/wiki/Harta_Moldovei -

[_Dimitrie_Cantemir#/media/Fi%C8%99ier:Tabula_Geographica_Moldaviae_-_Descriptio_antiqui_et_hodierni_status_Moldaviae,_Frankfurt_und_Leipzig,_1771.jpg](#)

Harta Bauer - Carte de la Moldavie
pour servir à l'histoire militaire de la guerre entre les Russes et les Turcs inter 1769 et 1771

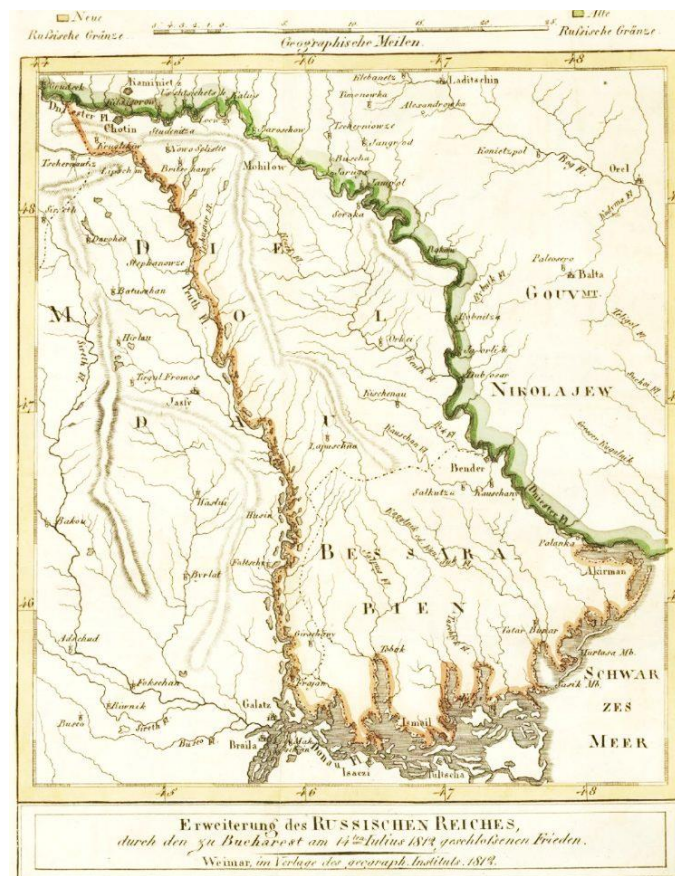
Bauer, Friedrich Wilhelm von (1731-1783); Sursa: *Mapy i Atlasy*, Biblioteka Narodowa, <https://polona.pl/item-view/1ad415ca-5d7c-4609-820a-01b180b240f1?page=2>

În **1812** Chișinău a devenit *Krai(nă)* (în limba rusă: *край* referindu-se la ținut de graniță) și centru administrativ de *oblastie* (regiune) al regiunii Basarabia și al Ținutului Orhei. Autonomia Basarabiei a fost inițial recunoscută prin ucazurile din anii 1813, 1816 și 1818 (*Falcan*). În **1828** Basarabia a devenit *gubenie* (în limba rusă *губерния* provincie).

Mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni (1746-1821) și senatorul Vasili Ivanovici Crasno-Milașevici (1752-1820) însărcinați cu organizarea administrativă au ales Chișinăul ca centru administrativ căci, așa cum scria protoiereul Petre Cunițchi (1774-1837) primul rector al seminarului din Chișinău în anul **1813**, „Orașul Chișinău este cel mai potrivit pentru reședința ocârmuirii regionale sau gubeniiale și pe motivul că el se găsește în mijlocul regiunii și de aceea că el pe de o parte are îndestul lemn și piatră pentru clădiri, iar pe de altă parte - stepă largă și apă de izvor, precum și aer curat, din care cauză acest oraș este mai populat de cât celelalte orașe de aci. În el, ca

și în orașul Bălți și Fălești, se fac iarmaroace mari, unde angroșiștii cumpără cirezi mari de boi și de cai și o mulțime de piei și de lână și le exportează cu mare folos în ținuturile austriece și nemțești” (Ciobanu 1925, p. 31).

Primul guvernator civil al Basarabiei după anexarea din **1812** a fost Scarlat Sturdza (1750-1816). Amiralul rus Pavel Vasilievici Ciceagov (1767-1849) a fost abilitat să organizeze administrația civilă din Basarabia. El a ordonat diplomatului grec I. A. Kapodistrias (1776-1831) să întocmească un regulament de administrare provizorie a Basarabiei la elaborarea căruia au contribuit și Scarlat Sturdza, Gavriil Bănulescu-Bodoni, Alexandru Sturdza (fiul lui Scarlat), P.V. Ciceagov, V. I. Crasno-Milașevici. Acest Regulament privind instituirea administrației provizorii din **1812** a fost valabil până la 26 mai **1816** când țarul Alexandru I (1777-1825) a emis un Memoriu adresat namestnicului⁵ plenipotențiar al Basarabiei Alexei Nicolaevici Bahmetev (1774-1841) cu valoare de directivă în vederea organizării administrative a regiunii Basarabia (Cornea 2023; Tomuleț 2014). Basarabia încă era provincie autonomă la **1816** (Ciobanu 1925 p. 46).

Harta Moldovei în anul 1812 cu noua graniță a imperiului țarist

Sursa: <https://mvu.ro/product/harta-basarabia-1812/>

În anul **1818** moșiile Chișinău, Buiucani, Vovinești, Hrusca au trecut din stăpânirea mănăstirilor în cea a imperiului țarist conform actelor din 15 nov 1817 și 15 martie 1818. În anul **1817** s-a înființat o primărie la Chișinău cu cinci membri aleși din rândurile naționalităților mai

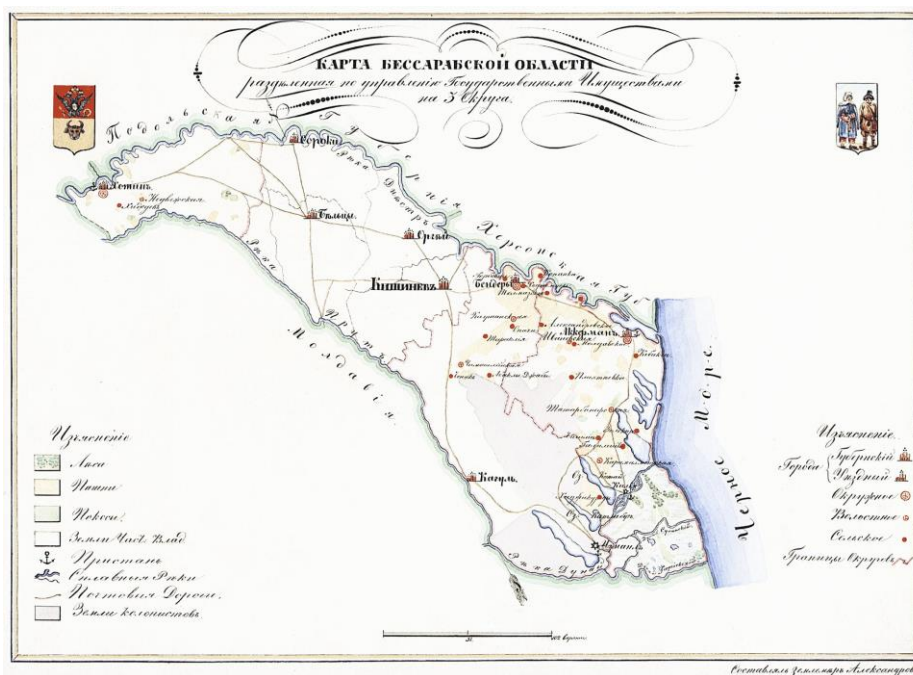
⁵ namestnic = Locțiitor sau reprezentant al unui funcționar într-o funcție importantă (laică sau bisericească) (<https://dexonline.ro/definitie/namesnic>)

numeroase în frunte cu un primar „căpitanul slujbei moldovenești” numit Anghel Nour care nu vorbea limba rusă (Ciobanu 2025 p. 35).

În anul **1828** guvernul rus a desființat autonomia provincială a Basarabiei. Din 1816 iar Chișinău a devenit oraș regional cu administrație exclusiv rusească. „*În capul primăriilor și consiliilor comunale, precum și în magistrature, instituții juridice și administrative orășenești create după tipul celor germane, cu burgomiștri și ratamani în frunte, nu mai găsim nume moldovenești decât foarte rar*” (Ciobanu 2025 p. 46).

Rezidenții plenipotențieri ai Basarabiei între anii 1816 și 1828 au fost A.N. Bahmetev 1816-1820; I.N. Inzov 1820-1823; M.S. Voronțov 1823-1826; F.P. Palen (interimar) 1826-1828 (Tomuleț 2007 p. 317).

Între **1825-1826** guvernator al Basarabiei a fost Filip Filipovici Vighel (1786-1856) diplomat și memorialist rus care a lăsat pagini scrise inclusiv despre Chișinău și care s-a ocupat de dezvoltarea orașului. A replantat grădina publică răpind vitele localnicilor care pășteau acolo și sacrificându-le pentru hrana deținuților din închisoare. De asemenea pentru trasarea noilor străzi a dărâmat clădiri noi construite fără aprobarea unui comitet de construcție, o fabrică de bere, câteva mori de pe Bâc, a desființat heleșteele istorice nemulțumind populația (Ciobanu 1925 pp. 49-50).

Extras din Atlasul Imperiului Rus, 1843.

Atlasul Imperiului Rus cuprindea hărți ale provinciilor subordonate Direcției Primului Departament al Proprietății de Stat cu o anexă de rapoarte statistice scurte și a fost întocmit sub supravegherea topografului senior Gribovsky -
<http://kartolog.ru/2009/08/atlas-rossijskoj-imperii-1843-g/>

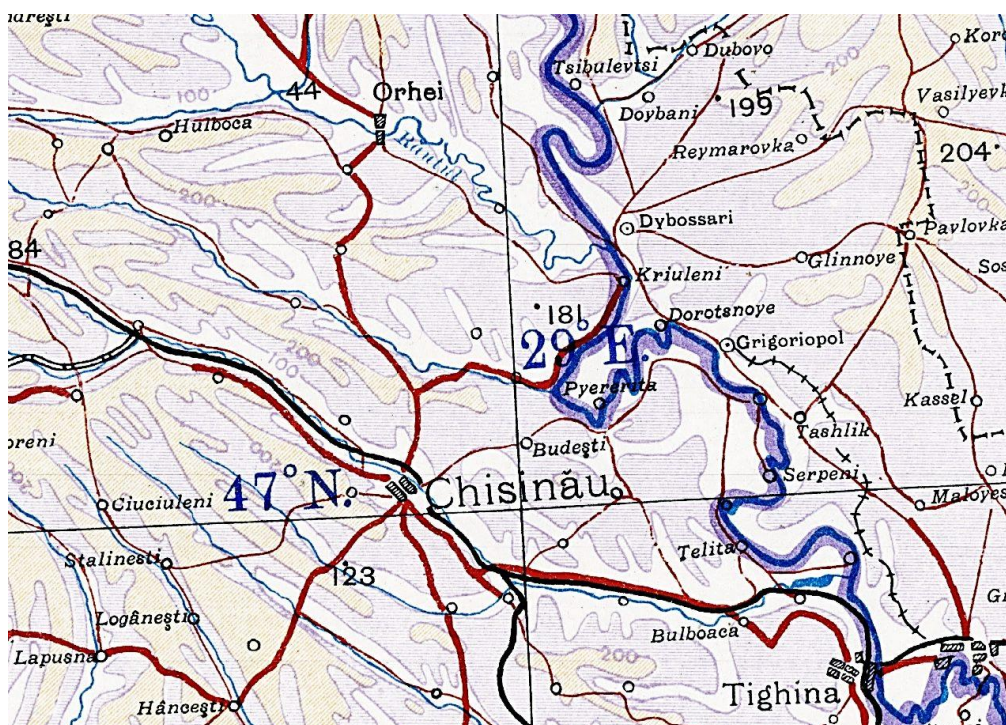
Sursa: https://ro.wikipedia.org/wiki/Gubernia_Basarabia#/media/Fișier:Карта_Бессарабской_области_1843.GIF

Între anii **1834-1854** guvernator al Basarabiei a fost Pavel Ivanovici Fiodorov (1791-1855) iar Chișinăul a cunoscut o perioadă de dezvoltare și s-a aprobat primul plan general al orașului (*Ciobanu 2025 p. 46*).

În anul **1917** Sfatul Țării a proclamat Basarabia „Republică democratică-federativă moldovenească” (*Ciobanu 1925 p. 62*)

În anul **1925** Chișinăul se întindea pe o suprafață de 7181 ha, și pe o lungime de 10 km „dela bariera Sculenilor până la Muncești și peste 5 km lungime, dela mahalaua Poșta-veche și până la Sf. Vineri”; „Orașul propriu-zis este așezat între străzile Viilor, Ștefan-cel-Mare, Spitalului și piețele Ciuflea și Fânăria” (*Ciobanu 1925 pp. 65-66*).

În anul **1940** Orașul Chișinău a fost anexat Uniunii Sovietice odată cu Moldova de peste Prut, Nordul Bucovinei și ținutul Herța devenind capitala Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești (RSSM). În 1941 Basarabia și nordul Bucovinei au revenit României. Orașul Chișinău a fost distrus de armata sovietică în retragere. În 1944 când Basarabia a fost din nou anexată s-a produs un nou val de distrugeri.

Chișinău - Detaliu 1942

Geographical Section, General Staff, No. 4257, Published by War Office 1941

2nd. Edition 1942. 18,000/2/44/Ch.

Sursa:

http://maps.mapywig.org/m/ALLIED_maps/series/GSGS_4257_RUSSIA_1M/GSGS_4257_RUSSIA_1M_V_5_EAST_2nd_ed_2.1942.jpg

Chișinău - Detaliu 1943

Army map service U.S. Army Washington. D. D., 108546, 1943

Sursa:

http://maps.mapywig.org/m/ALLIED_maps/series/AMS_5307_EUR_RUSSIA_1.5M/AMS_5307_EUROPEAN_RUSSIA_1.5M_SHEET_13_1943.jpg

În anul **1990** la 23 iunie Sovietul Suprem al R.S.S. Moldova a proclamat **Republica Sovietică Socialistă Moldova stat suveran** prin Declarația nr. 148-XII publicată în Veștile nr. 8/192, 1990 (<https://www.constcourt.md/print.php?l=ro&idc=11&id=275>).

În anul **1991** la 21 august Parlamentul Republicii Moldova a emis **Declarația suveranității Republicii Moldova** „În legătură cu înlăturarea de la putere, în noaptea de 18 spre 19 august 1991, a Președintelui U.R.S.S. Mihail Gorbaciov, ales legitim în acest post de către Congresul Deputaților Poporului din U.R.S.S.” „Exprimînd voința populației din Moldova, Parlamentul a adoptat Declarația suveranității Republicii Moldova” act cu nr. 674 publicat la 12-06-1991 în Monitorul Oficial Nr. 11-12 art. 119.

La 27 august **1991** Parlamentul Republicii Moldova a emis **Legea privind Declarația de independență a Republicii Moldova nr. 691-XII din 27.08.1991** publicată în Monitorul nr.11-12/103,118 din 1991.

În anul **1994** Parlamentul Republicii Moldova a emis **Legea Nr. 175 din 07-07-1994 privind procedura de adoptare a Constituției Republicii Moldova** publicată la 07-07-1994 în Monitorul Oficial Nr. 6 art. 57. Constituția a fost publicată în 29-03-2016 în Monitorul Oficial Nr. 78 art. 140 iar la Articolul 14 se stipulează că orașul **Chișinău este capitala Republicii Moldova**.

În anul **1995** Parlamentul a emis **Legea Nr. 431 din 19-04-1995 privind statutul municipiului Chișinău** publicată la 09-06-1995 în Monitorul Oficial Nr. 31-32 art. 340. Principiile generale ale statutului precizează:

„1. *Prezentul statut reglementează organizarea și funcționarea autorităților administrației publice în municipiul Chișinău.*

2. *Municipiul Chișinău este capitala Republicii Moldova.*

3. Municipiul Chișinău (în cele ce urmează - municipiu) este o unitate administrativ-teritorială divizată în 5 sectoare: Botanica, Buiucani, Centru, Ciocana și Rîșcani.

4. Sectoarele au în componență o parte din teritoriul de bază al municipiului, precum și unități administrativ-teritoriale autonome: orașe, sate (comune). În componența sectorului Botanica intră orașul Sîngera cu satele Dobrogea și Revaca, comuna Băcioi (satele Băcioi, Brăila, Frumușica, Străisteni); a sectorului Buiucani - orașele Durlști și Vatra, satele Condrița, Dumbrava, Ghidighici, Trușeni; a sectorului Centru - orașul Codru; a sectorului Ciocana - orașul Vadul lui Vodă, comunele Bubuieci (satele Bubuieci, Bîc), Budești (satele Budești, Vădulenii), Cruzești (satele Cruzești, Ceroborta), Tohatin (satele Tohatin, Buneți, Cheltuitori), satul Colonița; a sectorului Rîșcani - orașul Cricova și comunele Ciorescu (satele Ciorescu, Făurești, Goian), Grătiești (satele Grătiești, Hulboaca), Stăuceni (satele Stăuceni, Goianul Nou) ”.

În perioada **1994-2001** structura municipiului a cunoscut o transformare ascendentă: de la 15 unități administrativ-teritoriale inclusiv orașul Chișinău a ajuns la 18 unități în anul 1998, Din anul 2001 are 19 unități administrativ-teritoriale (Agerpres 2021).

În **2000** Guvernul Republicii Moldova a emis **Hotărârea Nr. 499 din 30.05.2000 despre aprobarea Regulamentului-cadru privind activitatea organelor locale de arhitectură și urbanism** publicată la 08-06-2000 în Monitorul Oficial Nr. 65-67 art. 584. A fost modificată apoi prin HG633 din 30.08.23, MO347-350/14.09.23 art.792; în vigoare 14.10.23.

Legea Nr. LP764 din 27-12-2001 privind organizarea administrativ-teritorială a Republicii Moldova Publicată la 29-01-2002 în Monitorul Oficial Nr. 16 art. 53 atribuie la art. 8 statutul de municipiu al orașului Chișinău iar la art. 9 statutul de capitală a Republicii Moldova. În Anexa 2 sunt specificate unitățile administrativ teritoriale ale municipiului Chișinău după cum urmează:

Anexa nr. 2

**MUNICIPIILE DE RANGUL 0, I, II ȘI UNITĂȚILE
ADMINISTRATIV-TERITORIALE DIN COMPONENTA LOR (modificat 2024)**

Municipiul Chișinău	
Total localități	35
Inclusiv:	
municipii	1
sectoare ale municipiului	5
orașe	6
localități din componența orașelor	3
sate (comune)	12
localități din componența satelor (comunelor)	25
Sectoarele municipiului Chișinău	
Sectorul Botanica	
Sectorul Buiucani	
Sectorul Centru	
Sectorul Ciocana	
Sectorul Rîșcani	
Orașele	Localitățile din componența lor
Durlști	

Vatra	
Codru	
Vadul lui Vodă	Vădulenii
Cricova	
Sîngera	Dobrogea
	Revaca
Stăuceni (care a devenit oraș prin Legea Nr. 112 din 16-05-2024 pentru modificarea Legii nr. 764/2001 privind organizarea administrativ-teritorială a Republicii Moldova publicată la 21-05-2024 în Monitorul Oficial Nr. 216-218 art. 318)	Stăuceni
	Goianul Nou"
Sate (comune)	Localitățile din componența lor
Băcioi	Băcioi
	Brăila
	Frumușica
	Străisteni
Condrița	Condrița
Ghidighici	Ghidighici
Trușeni	Trușeni
	Dumbrava
Bubuieci	Bubuieci
	Bîc
	Humulești
Budești	Budești
Colonița	Colonița
Cruzești	Cruzești
	Ceroborta
Tohatin	Tohatin
	Buneți
	Cheltuitori
Ciorescu	Ciorescu
	Făurești
	Goian
Grătiești	Grătiești
	Hulboaca

Sursa: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=125095&lang=ro;
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=143298&lang=ro

2.5 Evoluția structurii etnice și apartenenței religioase a populației. Evoluția ocupațiilor populației; ocupații tradiționale persistente.

În „Descrierea Moldovei” Dimitrie Cantemir (începutul sec. al XVI-lea) a scris în capitolul XVI „Despre ceilalți locuitori ai Moldovei” astfel: „Eu nu cred că mai este altă țară de potrivă Moldovei, întru care să se afle locuind așa multe feluri de noroadă, căci osebit de Moldoveni, ai căroră moși s’au întors din Maramureș, mai locuiesc întru dânsa și Grecii, Albaniți, Sârbi, Bulgari, Leși, Cazaci, Ruși, Unguri, Nemți, Armeni, Evrei și Țigani cei plodoși. Grecii, Albaniții, Sârbii și

Bulgarii trăiesc întru dânsa slobozi și alții se îndeletnicesc cu neguțătoria, iar alții slujesc cu leafă la Domnie. Nemți, Leși și Cazaci sunt puțini și unii sunt ostași, eară alții slujesc în curte, însă din Leși s'au ridicat vreo câțiva și în starea boieriei. Iar Armenii sunt supuși ca și ceilalți neguțători și târgoveți și sunt prin orașele Moldovei și plătesc asemenea bir la Domnie și bisericile lor sunt ca și ale papistașilor și nici sunt mai mici nici mai puțin împodobite decât ale pravoslavnicilor și sunt slobozi de a-și păzi legea lor. Evreii încă sunt supuși și plătesc pre an mai mare bir decât cel de obște și cu alt nu se îndeletnicesc, decât numai cu neguțătoria și cu cârciumăritul și unde voesc acolo pot să-și facă sinagogă însă numai de lemn, eară de piatră n'au voe. Ruși și Ungurii totdeauna au fost țărani boierești ai Moldovei. Țiganii sunt împrăștiați prin toată Moldova și nici un boier nu este carele să nu aibă robi vreo câteva salașe de dânsii. Iară de unde și când a venit acest neam în Moldova, nici ei singuri nu știu și nici în hronicile noastre nu se găsește nimic pentru dânsi, și toți vorbesc un grai amestecat cu multe cuvinte grecești și persienești și nimic alta nu lucrează decât meșteșugul zlătăriei și al ferăriei și asemenea sunt închipuiți ca și ceilalți țigani de prin alte țări, au asemenea năravuri ca și aceia; și faptele lor cele mai mari și semnele cele pentru deosebire, le este trândăvirea și furțișagul. Se mai zăbovesc pentru neguțătorie și Turci mulți în Iași și prin alte târguri, însă nu le este slobod să-și cumpere moșii nici într'un loc, cu cât mai puțin măcar să-și facă la vedere rugăciunile și închinăciunile. Măcar că nici Poarta n'a silit ca să li se dea voe nici la unile de acestea și măcar de ar da Dumnezeu, ca să aibă pentru acest lucru tăcere deapururea. Cei ce sunt adevărați Moldoveni, osebit de stările boierești, pentru care am pomenit mai sus, unii sunt târgoveți, eară alții țărani; târgoveții sunt aceia, carii se află cu locuința prin orașe și prin târguri, iară țăranii sunt aceia cari locuiesc prin sate; cei de pe la târguri, nu sunt supuși nimănui fără numai Domniei la care își plătesc dăjdiile lor și se îndeletnicesc la toate lucrurile, iară neguțătorii sunt prea puțini din Moldoveni” (Cantemir 1716).

Catagrafia (recensământul) populației din anii **1772-1773 și 1774** număra în orașul Chișinău **cca. 800 locuitori**. Din punct de vedere etnic erau moldoveni, greci, armeni, evrei etc, care se ocupau cu agricultura, pescuitul negoțul și meșteșugurile (Agerpres 2021).

Nr. populației conform datelor recensământului populației din 1774

Localități	Nr. case de locuit	Categorii de populație										
		Birnici	Mazili	Ruptași	Călărași	Fețe religioase	Voluntari	Scutelnici	Bejenari	Săraci	Țigani	Alte categorii
Târgul Chișinău	162	105	6	2	-	5	27	3	-	8	6	-

Sursa: Tomuleț 2021

„Basarabia era alcătuită din diferite categorii de oameni și stări sociale, ca de exemplu: nobili, boiernași, mazili (boieri scăpătați), ruptași și din oameni simpli, atât locuitori băștinași basarabeni, cât și din cei veniți de peste hotare în timpul și după ultimul război purtat cu turcii, cât și din oameni veniți de mai demult din guberniile velicoruse și ucrainene care s-au așezat cu traiul pe pământurile de stat și cele moșierești”. Termenul mazili se referea la starea socială iar ruptași la categoria fiscală (Tomuleț 2021).

Intr-un contract din anul **1797** încheiat între târgul Chișinăului și mănăstirea Galata târgoveții din Chișinău care aveau cârciumi în care vindeau băutură cereau să fie îngăduiți a vinde nestingheriți plătind „*avaerul orânzii*” câte nouă bani către mănăstire și semneau 63 de persoane dintre care 32 români, 27 evrei, un sârb, un bulgar și doi greci (Ciobanu 1926 pp. 28-29).

A mai urmat altă catagrafie în **1803** numită *Condica liuzilor*⁶ (capi de familie). În **1820** a fost întocmit un nou recensământ apoi din 7 în 7 ani s-au întocmit alte recensăminte până în 1852-1853.

Multe acte din **sec. al XVIII-lea** dovedesc că majoritatea populației din Chișinău era formată din creștini, adică moldoveni răzeși și că între târgoveți se găseau evrei și armeni (Ciobanu 1926 p. 25).

Orașul avea strada unde locuiau numai negustori evrei și strada armenilor, mai târziu a *caraimilor*⁷ și a bulgarilor. Bulgarii aveau o biserică din piatră cu hramul Înălțării care apare în niște acte din **1804**. Bulgarii ca și sârbii s-au stabilit în Chișinău în **1807-1808** prizoniți de războaiele turco-ruse. Orașul era împărțit de asemenea în bresle, dovadă denumirile străzilor a Ciobotarilor, a Fierarilor, a Cojocarilor (Ciobanu 1926 p. 28).

„În **1812** populația orașului era de aproximativ 7 mii de locuitori, în **1832** - 34 mii, în **1894** - 1 milion 282 mii de locuitori, dintre care aproximativ 20% locuiau în suburbiile Chișinăului” (<http://www.bessarabia.ru/kischineu.htm>).

În anul **1814** se găseau 2109 case și 448 prăvălii. Industria s-a dezvoltat și au aparut „22 tăbăcării, 5 fabrici de saftian⁸, 18 de lumânări, 4 de săpon și 3 vopsitorii” (Ciobanu 1925 pp. 32-35.). Tot în 1814 s-a înființat prima tipografie (Sainciuc 2014).

„Efectuarea unui recensământ al populației a fost posibilă abia în **1816- 1817**, când în Basarabia au fost întreprinse măsuri concrete în vederea instituirii administrației provizorii, fiind create primele instituții administrative și polițienești, operate anumite schimbări în sistemul administrativ-teritorial și cel sanitaro-vamal. În plus, populația a cunoscut noul regim de dominație, s-a redus parțial exodul populației din provincie în Moldova de peste Prut, iar administrația imperială a putut să adune primele informații despre noua provincie anexată. Integral, recensământul este publicat în rusește în 1907 de istoricul I.N. Halippa, secretar al Comisiei Științifice Guberniale a Arhivelor din Basarabia” (Tomuleț 2016 p.58).

Dinamica populației orașului Chișinău în anii 1818-1849

Anul	Nr. populației	Sporul real	
		Nr.	%
1818	10.966	-	-
1823	26.000	15.034	137,1

⁶ Liuda, liuzi = capul familiei, etalon fiscal care se lua în calcul la fixarea birurilor (Ștefănescu 2009).

⁷ Caraismul sau karaism sau iudaismul karait (în ebraică: קראית = karait, sau יהדות קראית - yahadut karait), este o sectă disidentă a iudaismului, care se deosebește fundamental de iudaismul rabinic, prin faptul că respinge legea orală reprezentată de Talmud (<https://ro.wikipedia.org/wiki/Caraism>).

⁸ Saftian = Piele subțire și fină de capră (sau de oaie, de vițel), din care se confecționează articole de marochinărie și de galanterie (<https://dexonline.ro/definitie/saftian>).

1828	31.351	5.351	20,6
1835	34.079	2.728	8,7
1837	40.503	6.424	18,8
1838	40.540	37	0,1
1840	42.636	2.096	5,2
1844	41.158	-1.478	- 3,4
1847	43.965	2.807	6,8
1848	43.332	-633	-1,4
1849	42.613	-719	-1,7

*A. Zașciuk a indicat pentru anul 1828 18.594 de locuitori, cifră pe care, conform datelor de arhivă, o considerăm incorectă. **Cifra cuprinde și 3.100 de militari. ***Inclusiv 2.452 de militari.

Sursa: ANRM, F. 2, inv. 1, In Poștarencu 2010, <http://www.bessarabia.ru/demografic.htm>

În anul **1879** structura etnică a orașului Chișinău se compunea din 17,6% români moldoveni, 45,9% evrei, 27% ruși, 3,1% ucraineni, 0,9% bulgari și 5,5% alte naționalități (https://www.wikiwand.com/ro/articles/Gubernia_Basarabia).

„În **1891**, în oraș existau 1.918 unități comerciale (inclusiv 10 farmacii), 13 negustori de breaslă I, 333 de negustori de breaslă a II-a și 4.964 de mici comercianți. Principalele ocupații ale locuitorilor erau grădinăritul, legumicultura, viticultura și cultivarea tutunului. Livezile și podgoriile ocupau cea mai mare parte a terenului orașului. (...) existau 5 distilerii, 4 fabrici de cărămizi și țigle, 11 tăbăcării, 5 fabrici de săpun, 1 fabrică de paste făinoase, 1 fabrică de bere, 2 fabrici de lumânări, 2 fabrici de untură de porc, 4 fabrici de tutun, 2 turnătorii de fier, 1 spălătorie de lână, 4 fabrici de apă minerală carbogazoasă, 11 mori cu abur, 6 herghelii, 6 fabrici de fructe și băuturi alcoolice, 7 depozite de vinuri en-gros, 582 de puncte de vânzare cu amănuntul și băuturi. În oraș se țineau bazaruri zilnic, principalele fiind luna și vinerea, unde primăvara se cumpărau vite pentru a le trimite în străinătate și pentru sacrificarea de toamnă” (<http://www.bessarabia.ru/kischineu.htm>).

Compoziția populației conform recensământului din **1897**: Total 108.483 suflete din care Evrei 49.829; Ruși mari 29.299; Moldoveni 19.081; Ruși mici 3.393; Polonezi 3.247; Germani 1.270; Bulgari 925; Armeni 369; Greci 306; Țigani 146; Găgăuzi 38; Alții 580 (<http://www.bessarabia.ru/kischineu.htm>)

În **Dicționarul geografic al Basarabiei din 1902** întocmit de prof. Zamfir Arbore este menționat un număr de 131.300 locuitori. „Ultimele recensemente în Basarabia s’au făcut după religii și nu după naționalități, ast-fel că arătarea populațiunei orașelor din punctul de vedere etnic, după acest izvor este cu neputință. Singurii Ovrei, ca mozaici, sunt înregistrați în tabelele statistice oficiale; celelalte unități etnice trebuiesc căutate în dările de seamă a Zemstrului ⁹ și prin diferite scrieri referitoare la Basarabia. În Chișinău, după recensământul calculat din anul 1902, locuiesc peste 60.000 Evrei; 70.000 Ruși, Ruteni, Sîrbi și Bulgari; 25.000 Moldoveni și vr’o 6.000 alte neamuri”(Arbore 1902).

⁹ „Zemstvo (în limba rusă veche: земство) era o formă de guvernare locală instituită în timpul reformelor liberale din Imperiul Rus de țarul Alexandru al II-lea. Ideea creării zemstvelor a fost a consilierului imperial Nicolai Miliutin. Prima zemstvă a fost creată prin lege în 1864, celelalte instituindu-se treptat (de exemplu, în Basarabia se aplică legea abia în 1870). După Revoluția din Octombrie, sistemul zemstvelor a fost abandonat., (<https://ro.wikipedia.org/wiki/Zemstvo>).

La recensământul populației din anul 1930 județul Lăpușna era format din plasele: Călărași, Chișinău, Hâncești și Nisporeni. Populația statornică după naționalitate și limbă în Municipiul Chișinău număra 114.896 locuitori din care: români 48.456, unguri 141, germani 979, ruși 19.631, ruteni 563, sârbi 86, bulgari 541, cehi 80, poloni, 1.436, huțani 3, evrei 41 065, greci 421, albanezi 22, armeni 490, turci 48, tătari 7, găgăuzi 34, țigani 128, alte neamuri 358 și nedeclarați 407. Din punct de vedere al limbii vorbite s-au înregistrat 46.725 vorbitori de limba română, 132 de limba ungară, 900 de limba germană, 25.229 de limba rusă, 212 de limba rutenă, 58 de sârbă, 224 de bulgară, 42 de cehă, 900 de limba polonă, 39.382 de idiș, 181 de greacă, 26 de albaneză, 171 de armeană 92 de turcă, 68 de țigănească, 185 vorbitori de alte limbi și 369 nedeclarați.

În indicatorul localităților din România care cuprinde datele recensământului din anul 1941 apare astfel:

Date de la recensământul din 1941 pentru municipiul Chișinău

Numele localității	Clădiri anul 1941	Locuitori (Populație statornică)	
		anul 1941	anul 1930
Chișinău	11 641	52 962	114 896

Sursa: Institutul Central de Statistică 1943

De precizat că Municipiul Chișinău includea cele 21 de localități care erau suburbii: Bariera-Sculeni, Botanica, Caucaz, Costiugeni, Drumul-Muncești, Frumușica, Haritonovca, Malina-Mare, Malina-Mică, Meleștiu, Muncești, Petricani, Poșta-Veche, Schinoasa, Sfânta-Vineri, Tăbăcăria-Nouă, Tăbăcăria-Veche, Valea-Crucii, Valea-Dicescul, Valea-Mare-Buicani și Vistriceni (*Institutul Central de Statistică 1943*).

După anul 1945 au fost aduși un număr mare de etnici ruși și ucraineni astfel că populația Chișinăului a crescut de la 215.000 locuitori în anul 1959 la 503.000 locuitori în anul 1972. Timp de peste 20 de ani, Chișinăul a fost un oraș închis, care nu a putut fi vizitat de turiștii străini. În anul 1989, 40% din locuitorii orașului erau rusofoni (*Neguț et al 2018 în Agerpres 2021*).

La **Recensământul populației din întreaga Uniune Sovietică din 1989** - Distribuția populației urbane și rurale din regiunile republicilor URSS, Consiliul Național Chișinău se prezenta ca în tabelul următor. De observat că nu se găsesc și listele populației după naționalitate.

Consiliul Local Chișinău recensământ 1989

	Nr. persoane								
	Întreaga populație			Populația urbană			Populația rurală		
	Ambele sexe	Bărbați	Femei	Ambele sexe	Bărbați	Femei	Ambele sexe	Bărbați	Femei
Toate naționalitățile	714 928	344 589	370 339	704 897	339 718	365 179	10 031	4 871	5 160

Sursa: https://www.demoscope.ru/weekly/ssp/resp_nac_89.php?reg=88

Dinamica populației orașului Chișinău în anii 2010 - 2019

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Orașul	663,4	664,7	667,6	671,5	674,5	678,2	681,1	685,9	690,0	695,4	832,9

Chișinău											
----------	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

sursa: Institutul Municipal de Proiectări "Chișinăuproiect" (2021)

Capitala are cea mai mare densitate a populației 1.260 loc/kmp în **2024** față de 1.071 loc/kmp în **2014** adică o creștere de aproape 8% ajungând la **720.000 locuitori**. Olga Găgăuz șefa Centrului de Cercetări Demografice al Institutului Național de Cercetări Economice de la Chișinău consideră că această creștere se datorează migrației interne de la sat spre capitală și mai puțin natalității (*Urușciuc 2025*).

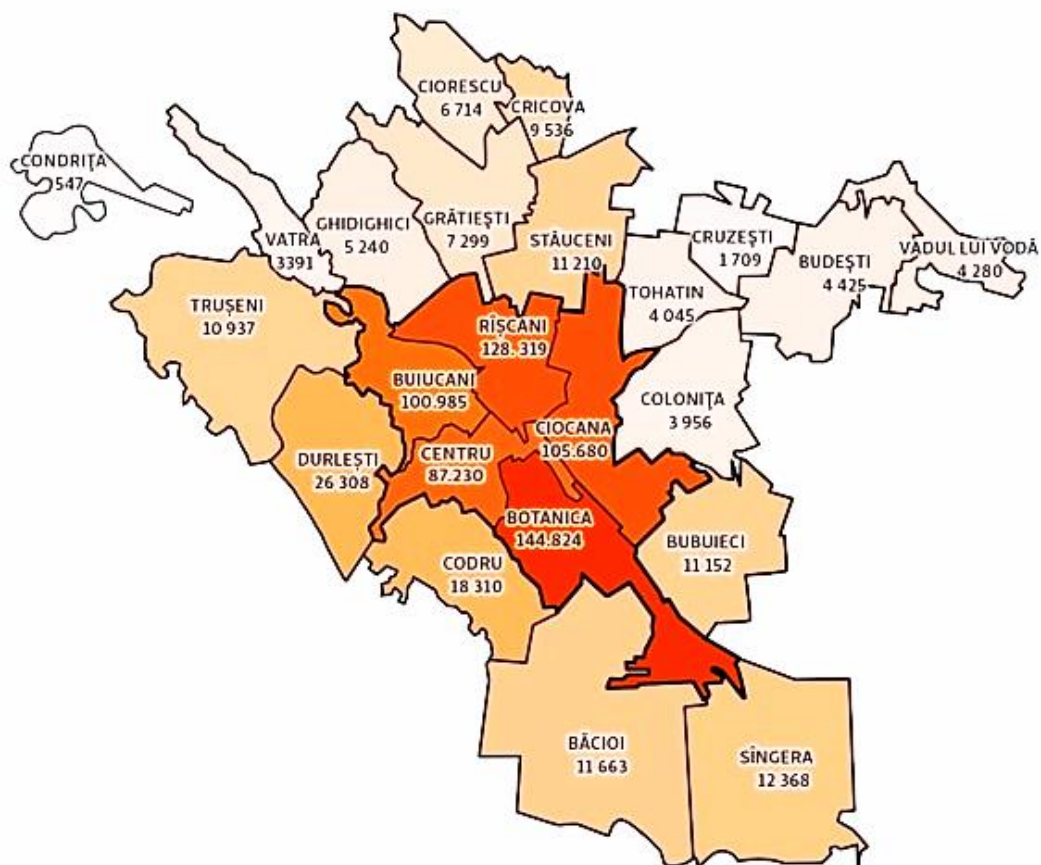

Hartă: MoloșniucR • Sursă: BNS

Radu Moloșniuc (RFE/RL Graphics)

Populația orașului Chișinău pe sectoare în 2025

Sursa: BNS în <https://moldova.europalibera.org/a/cat-de-mult-poate-creste-chisinaul-si-cum-durlestiul-a-ajuns-al-treilea-oras-ca-marime-din-r-moldova/33482753.html>

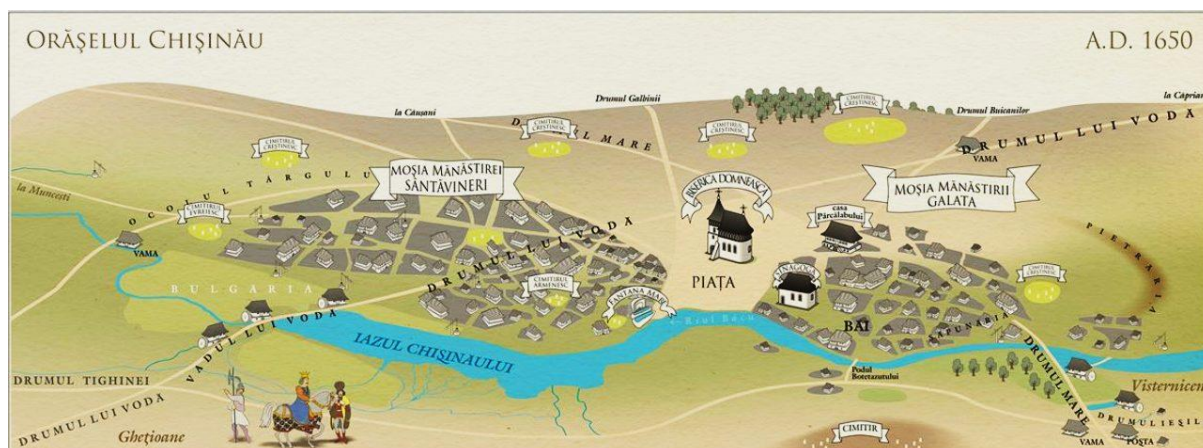
Hartă: MoloșniucR • Sursă: BNS

Radu Moloșniuc (RFE/RL)

Populația suburbiilor Chișinăului în 2025

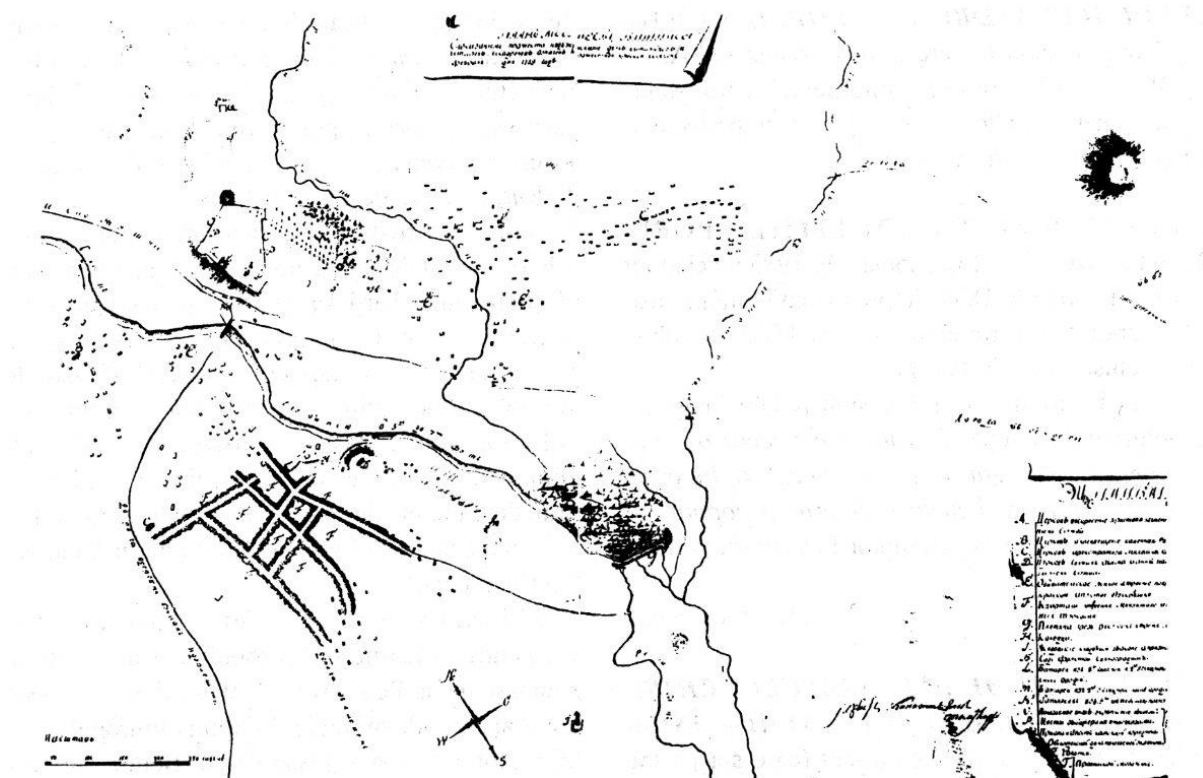
Sursa: BNS în <https://moldova.europalibera.org/a/cat-de-mult-poate-creste-chisinaul-si-cum-durlestiul-a-ajuns-al-treilea-oras-ca-marime-din-r-moldova/33482753.html>

2.6 Evoluția teritoriilor intravilane și morfo-tipologia satelor (formele intravilanelor așezărilor, distribuție rețele stradale, parcelar, fond construit, spații libere, funcționalitate, percepții vizuale)

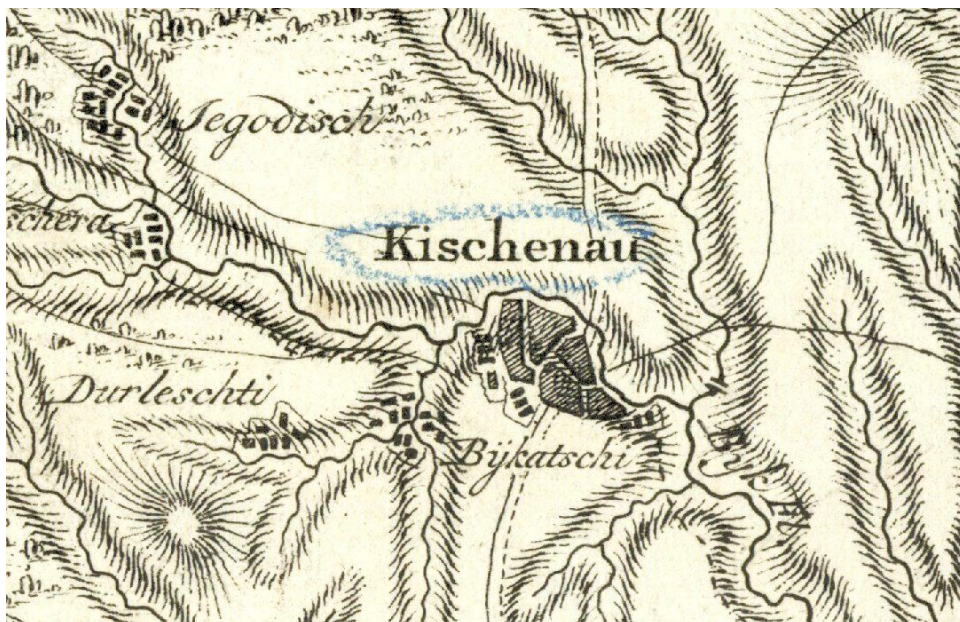
Chișinău 1650

Sursa: <https://oldchisinau.com/starye-karty-i-ulicy/o-proiskhozhdenii-kishinyovskikh-ulic-nach/>

Planul Chișinăului 1739, 2 februarie

Sursa: <http://www.bessarabia.ru/1739.htm>

*Carte de la Moldavie pour servir à l'histoire militaire de la guerre entre les Russes et les Turcs
inter 1769 et 1771 (detaliu) Bauer, Friedrich Wilhelm von (1731-1783)*

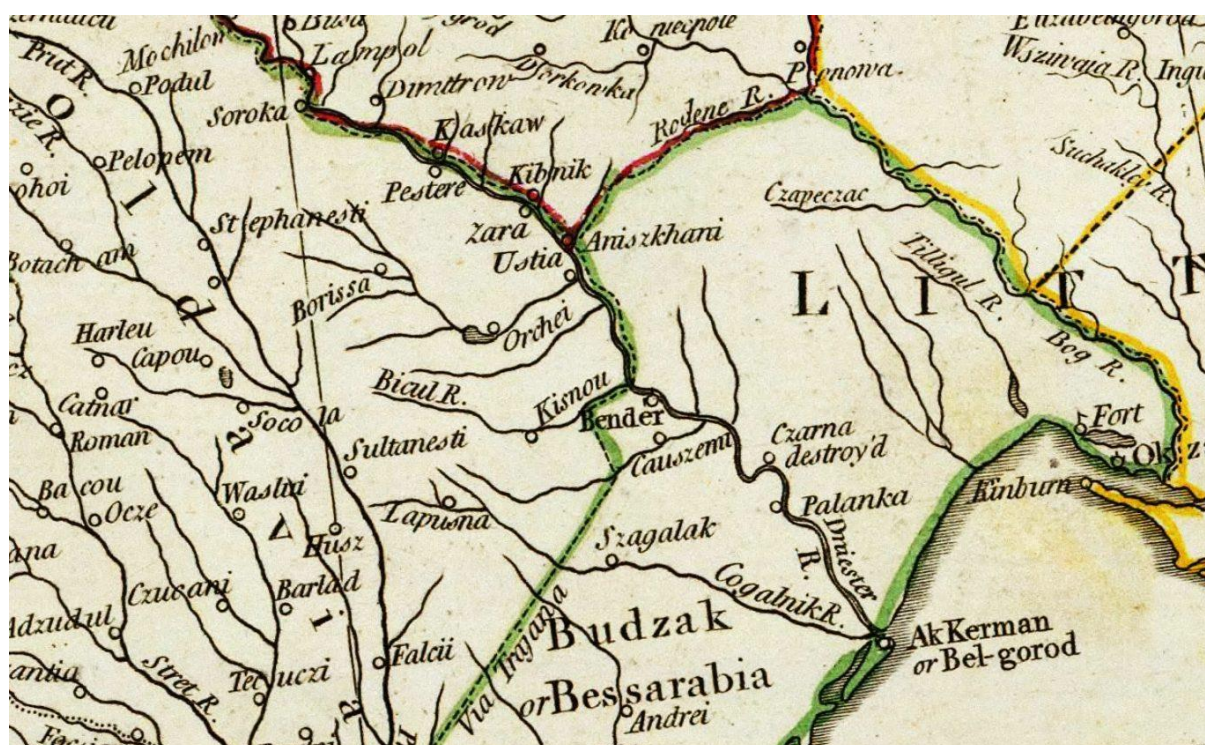
Sursa: *Mapy i Atlasy, Biblioteka Narodowa*, <https://polona.pl/item-view/1ad415ca-5d7c-4609-820a-01b180b240f1?page=2>

Pe harta Moldovei - *Carte de la Moldavie*, de Friedrich Wilhelm von Bauer (1731-1783), figurează orașul Chișinău, „*bourg ou ville Kischinau*”, anul **1775**. Rîul Bâc formează limita nord-estică. Cursul acestuia a fost îndreptat în secolele XIX-XX (Sainciuc 2012).

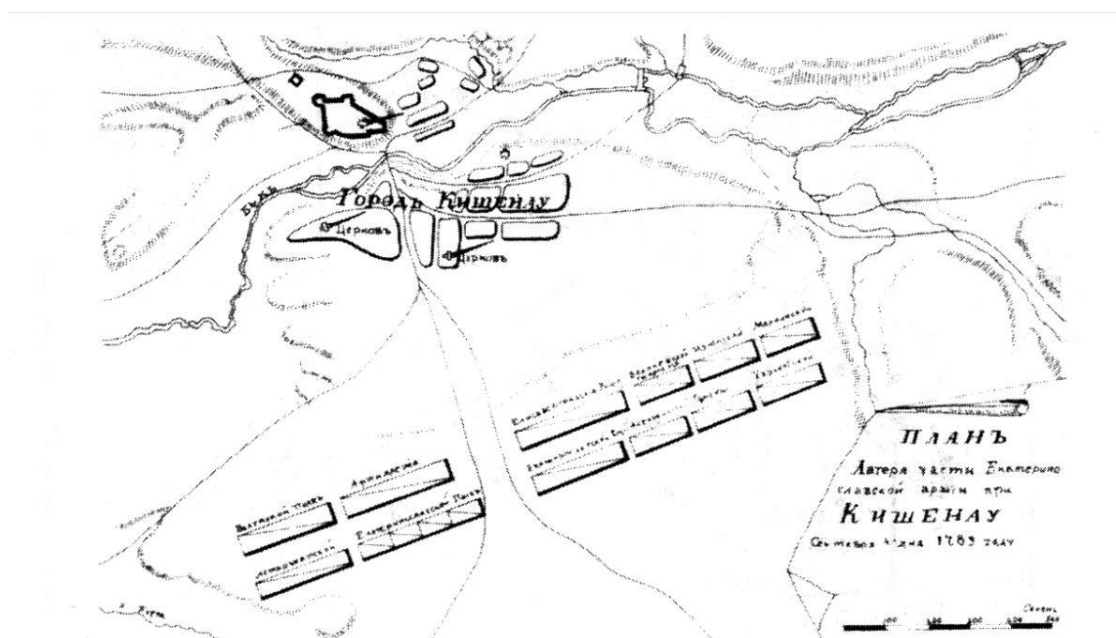
Planul Chișinăului 1774

Sursa: <http://www.bessarabia.ru/1774.htm>

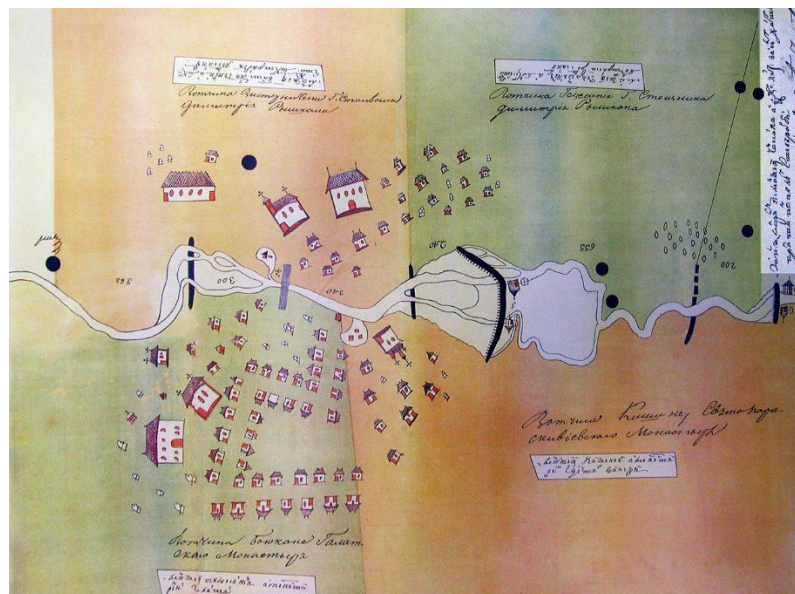
Harta Europei 1787 Kitchin, Thomas - detaliu unde se vede Chișinău cu denumirea „Kishnow”

Sursa: <https://www.davidrumsey.com/luna/servlet/detail/RUMSEY~8~1~3631~420006:-Composite-of-Europe-divided-into->

Planul taberei armatei Ekaterinoslav de la Chișinău 4 septembrie 1789

Sursa: <http://www.bessarabia.ru/1789.htm>

Planul Chișinăului 1800

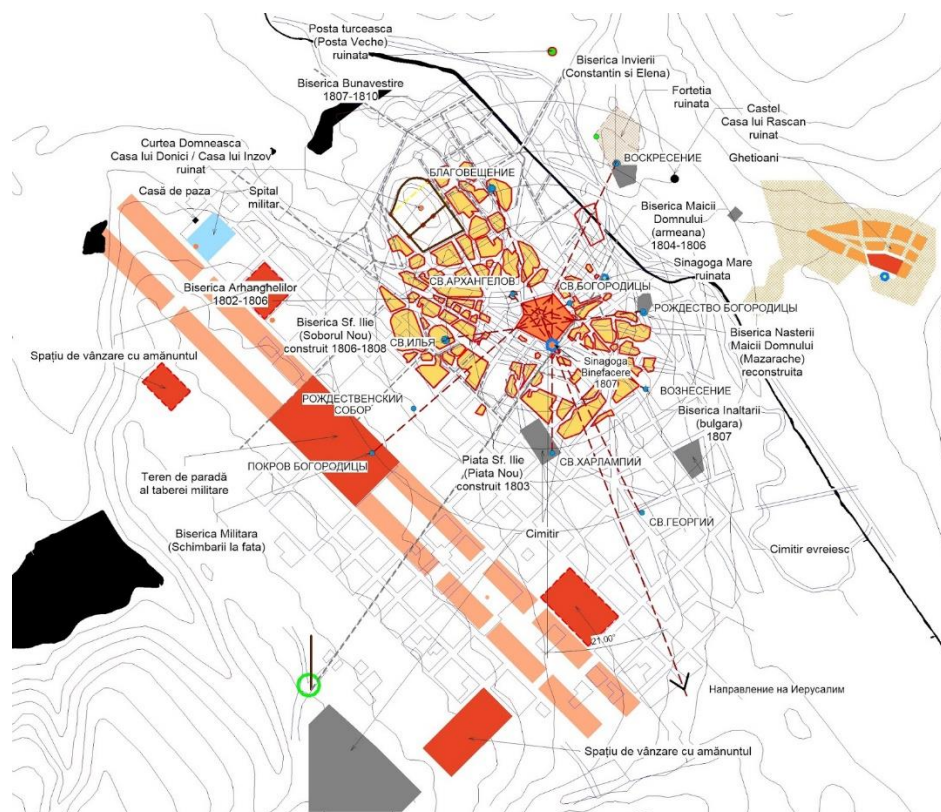
Planul prezintă împărțirea parcelor de teren din Chișinău. Orașul în sine este reprezentat incomplet și schematic, cu principalele obiecte de orientare.

Sursa: <https://oldchisinau.com/starye-karty-i-ulicy/starye-karty-kishinyova/plan-kishinyova-1800-goda/>

Planul Chișinăului 1800

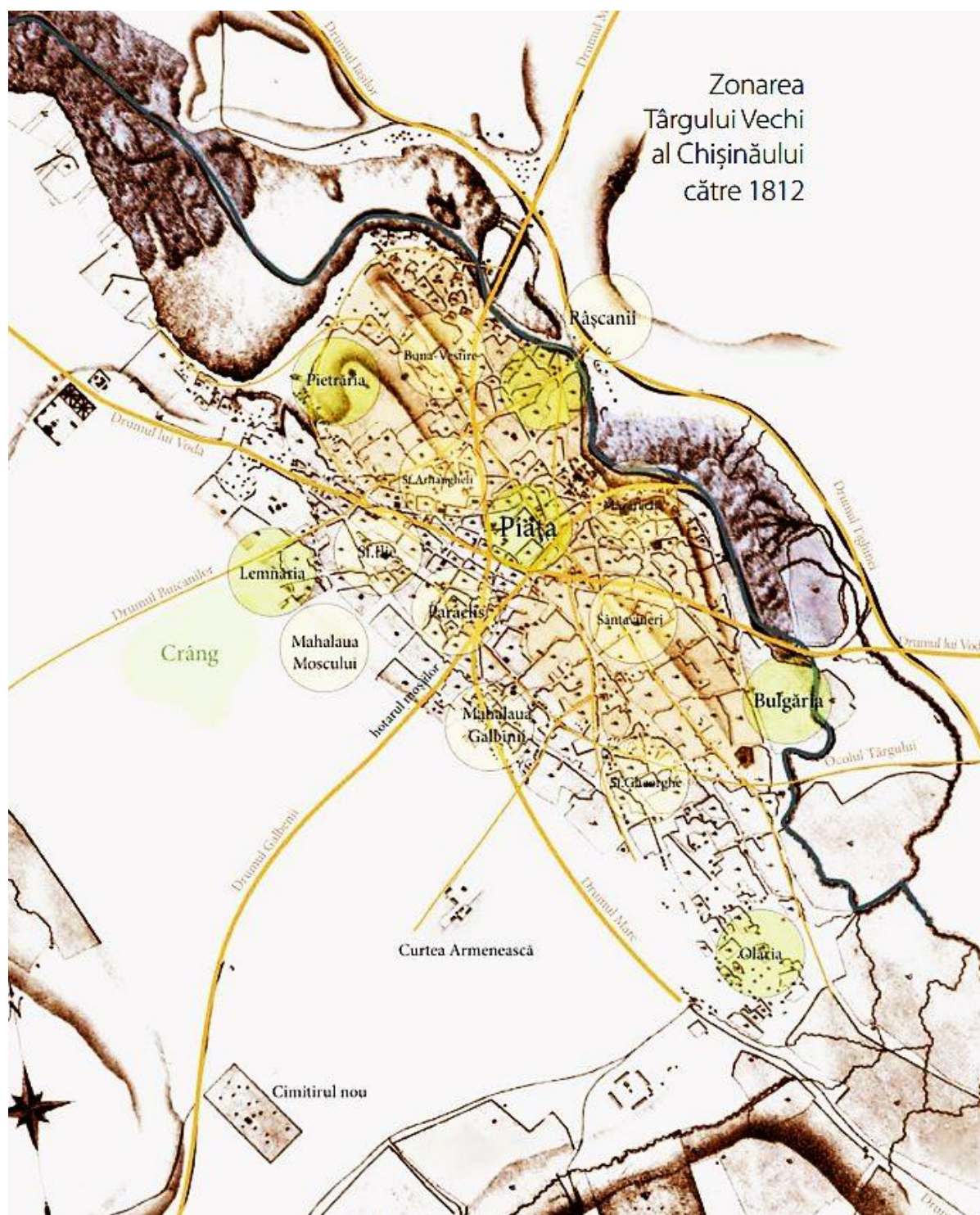
Sursa: https://ag-anatoliegordeev.blogspot.com/2020/06/1800_23.html

Planul Chișinăului 1807

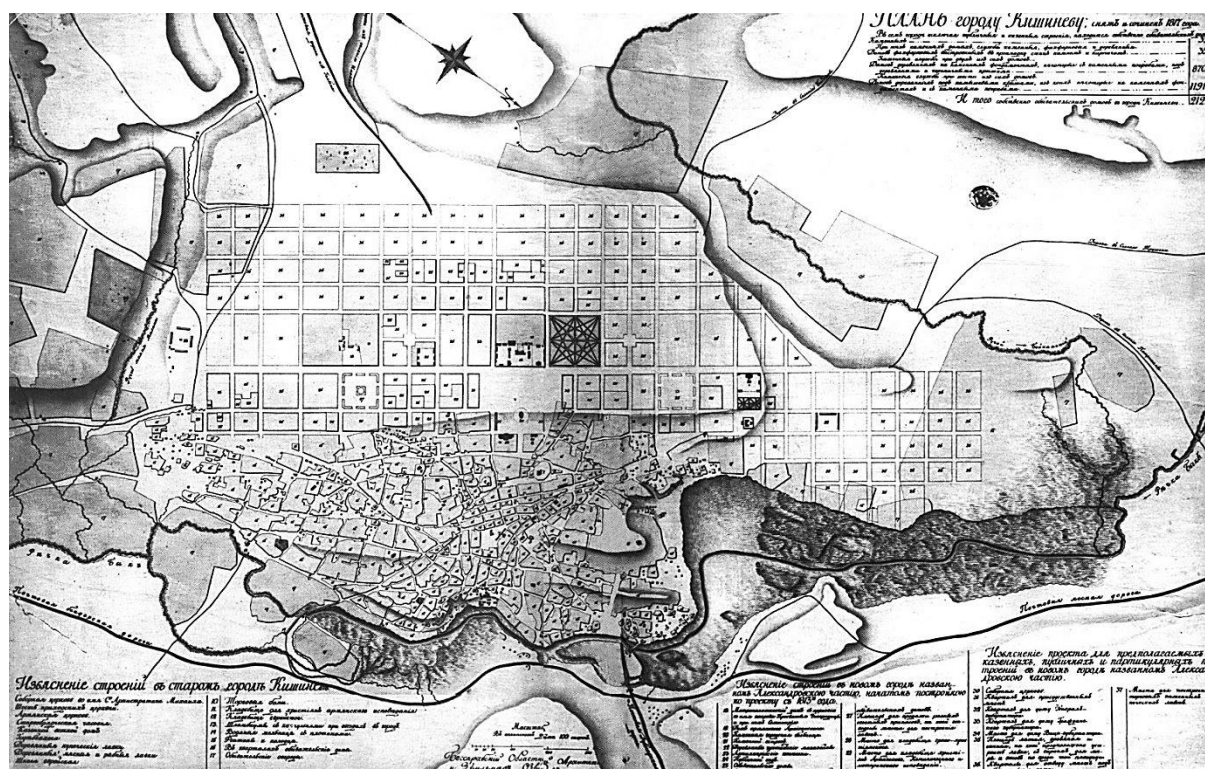
Sursa; https://ag-anatoliegordeev.blogspot.com/2020/06/1800_23.html

Ca așezare, Chișinăul a apărut în zona izvorului de lângă Biserica Mazarache. Până în jurul anului **1812** când Moldova de peste Prut a fost anexată Imperiului Țarist, orașul se afla în limitele străzilor Albișoara, Zaikina, Alexandru cel Bun și Izmailskaia. După aceea granițele orașului s-au extins spre sud până la strada Sadovaya (Mateevici), spre vest până la M. Viteazul și spre est până la gara feroviară.

Zonarea târgului vechi al Chișinăului cca. 1812

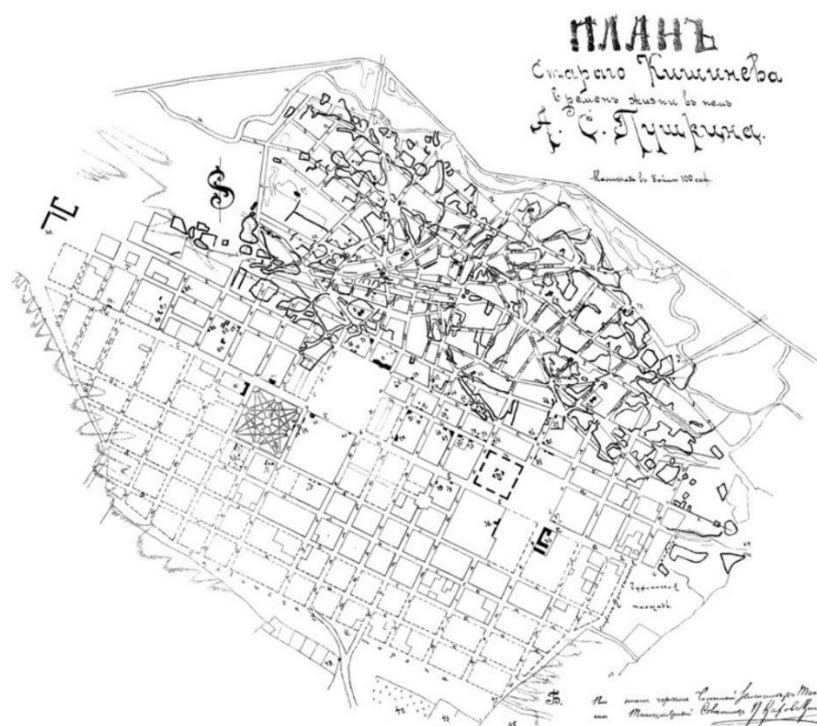
Sursa: Sainciuc 2014

Planul Chișinăului 1817

Sursa: <http://www.monument.sit.md/i/views/3-plan-chisinau-1817.jpg>

Orașul a început să se dezvolte astfel că un prim proiect de sistematizare a fost întocmit în anul **1816** de către arhitectul și inginerul cadastral al Basarabiei Mihail Ozmidov (1782-1826) și generalul inginer Ivan Harting (1756-1831) care a fost guvernator interimar între anii 1813-1816 (Pâslariuc 2010) . „În **1817**, la porunca guvernatorului plenipotențiar al regiunii Basarabia, A. N. Bahmetev, M. Ozmidov trebuia să elaboreze un plan nou al Chișinăului. De data aceasta, în plan au fost incluse străzile deja existente, paralel cu străzile care urmau să fie edificate. La **1821**, guvernatorul Basarabiei I.N. Inzov emite un decret în care îi ordonă lui M. Ozmidov să fie reparate străzile și elaborate proiecte de lărgire a acestora, și, în primul rând, în partea veche a orașului, mai jos de str. Nicolaevscaia (actuala str. Columna). La rândul său, M. Ozmidov, în calitate de inginer cadastral și arhitect provincial al orașului, a prezentat, la 25 iunie **1823**, un proiect nou guvernatorului civil al Basarabiei, Constantin A. Katakazi, în care orașul Chișinău era despărțit în cinci porțiuni” (Duminică 2012).

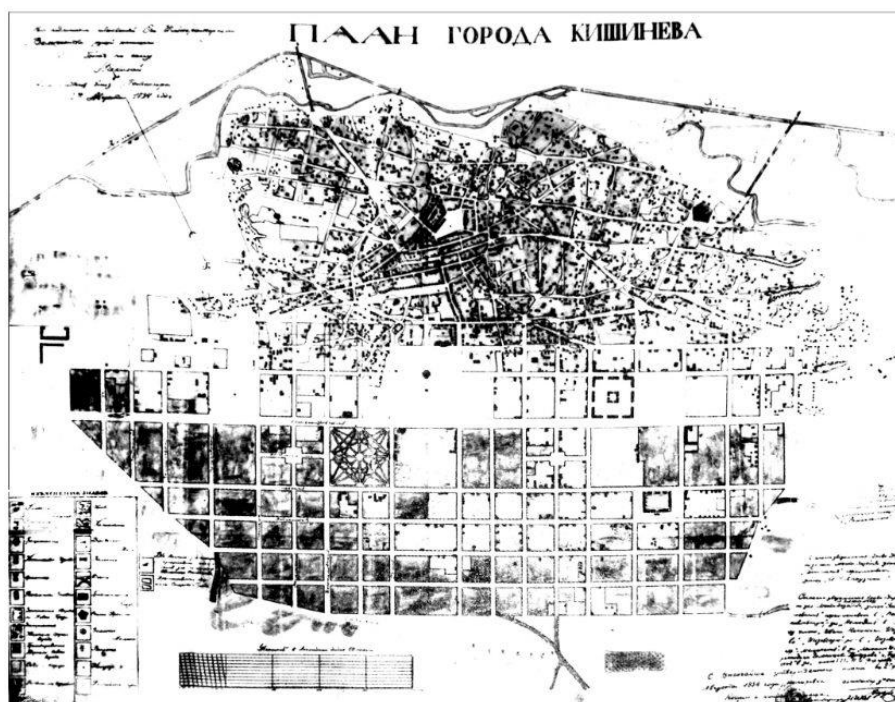

Planul Chișinăului în timpul vieții lui Pușkin (cca. 1820)

Sursa: <http://www.bessarabia.ru/k-p.htm>

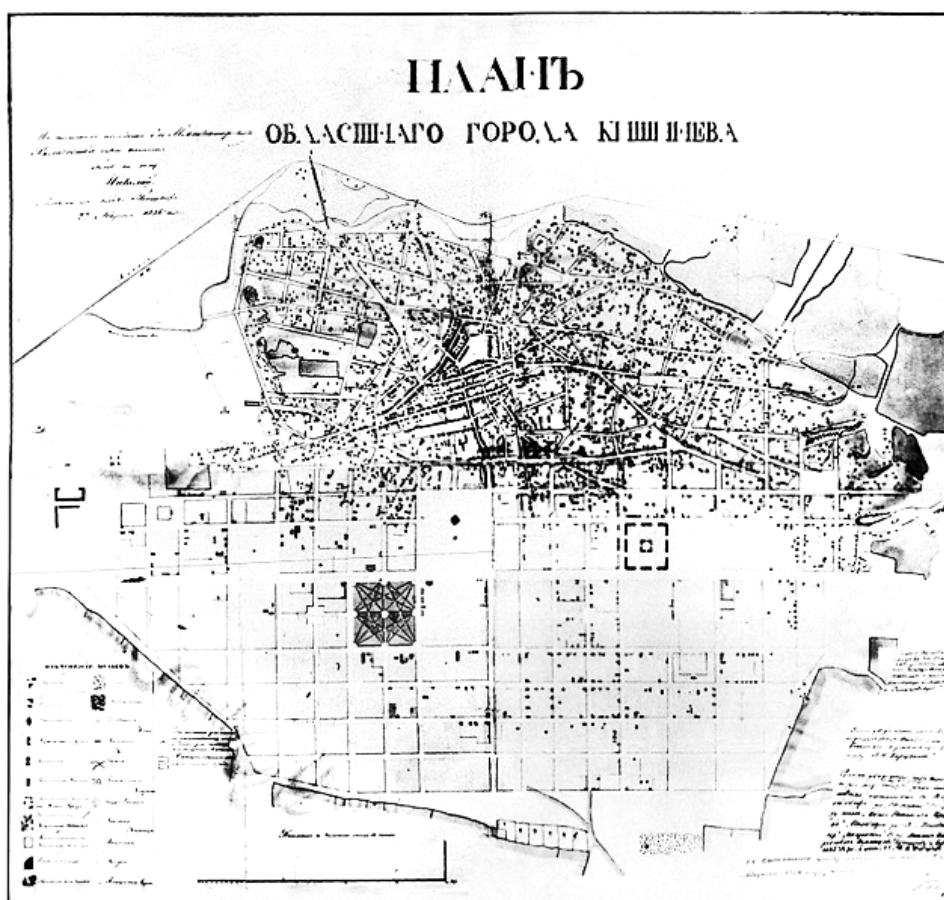
În anii **1829-1830**, planul urbanistic elaborat de M. Ozmidov a fost finisat de inginerul Bogdan Eitner (1798-1872) și arhitectul A.I. Gleinig (*Duminică 2012 și Ceastina 2016*).

Între anii **1834-1854** guvernatorul Basarabiei Pavel Ivanovici Fiodorov (1791-1855) s-a ocupat de dezvoltarea orașului (*Ciobanu 2025 p. 46*). „Pe baza unui studiu topografic efectuat de geodezul Eitner și arhitectul Gleynin în **1829-30**, general-maiorul P.I. Fiodorov a întocmit un proiect pentru eficientizarea aspectului părții existente a orașului și dezvoltarea terenurilor libere ale „orașului de sus” – **primul Plan general aprobat de guvernul țarist pe 2 iulie 1834**. Noul plan general a consfințit dezvoltarea Chișinăului în conformitate cu principiile arhitecturii clasice. Treptat, Chișinăul se extinde teritorial spre actualul bulevard Ștefan cel Mare și Sfânt și spre strada Alexei Mateevici. Apar străzi noi, în linie dreaptă, după standardele de atunci ale orașelor europene. Începe să se profileze actualul bd. Ștefan cel Mare și Sfânt, numit pe atunci „ulița Moskovskaia”. În anii **1830-36**, este înălțată Catedrala și Clopotnița.” (*Balmuș în verebceanandrei 2024*). Tot în perioada aceasta s-a amenajat grădina din jurul catedralei, s-au construit bisericile catolică și luterană și alte edificii publice (*Ciobanu 2025 p. 47*).

Planul Chișinăului 1827

Sursa: <http://www.bessarabia.ru/1827.htm>

Primul plan urbanistic al Chișinăului început în 1817 aprobat în 1834

Sursa: <https://chisinauorasulmeu.com/2024/07/02/aniversarea-primului-plan-general-al-chisinaului/>

ПЛАН НИШИНЕВА
ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЫ XIX ВЕКА
(Выделена нижняя часть города,
застроенная к середине 20-х годов.)

21

ПРИМЕЧАНИЯ
к плану Кишинева
первой половины XIX века

аа — Казачий (Калачий) переулок
бб — Пурешовский переулок
вв — Кладбищенский переулок, позднее Кладбищенская улица
гг — Улица Саломеи
дд — Дючева улица
ее — Католическая — Католический переулок
жж — Андреевская улица
зз — Кладбищенская или Кладбищенская улица
ии — Иланская улица
кк — Карлашевская или Золотая улица
лл — Кутузовская, позднее Николаевская
мм — Сарайская улица

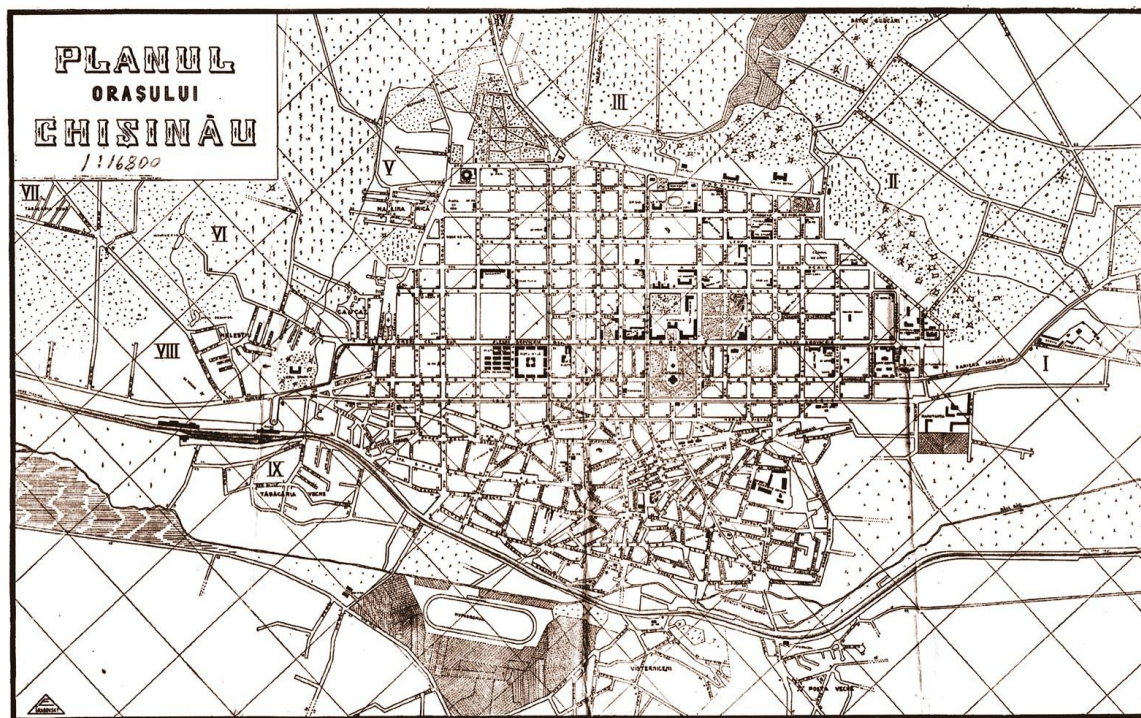
нн — Банная улица
оо — Мильный
пп — Адамовская улица
qq — Константиновская улица
rr — Турецкая улица
ss — Царский переулок
tt — Бальцеская улица
uu — Волынская улица
vv — Ягелловская улица
ww — Дамаскская улица
xx — Ирмольская улица
yy — Островская улица
zz — Баланинская улица
aa — Островский переулок
bb — Горючая улица
cc — Огородная улица
dd — Горючая улица
ee — Искровский переулок
ff — Общий проезд или Общая улица
gg — Каменоломенная улица
hh — Греческий переулок
ii — Витовтская улица
jj — Никольская улица
kk — Прукулеская улица
ll — Никольская улица
mm — Михайлова улица
nn — Армянская улица (древнейшая)
oo — Большая, позднее — Павловская
pp — Витовтская улица
qq — Греческий переулок
rr — Греческий переулок
ss — Екатерининская улица
tt — Бугучей переулок
uu — Синагожская улица
vv — Фонтанная улица
ww — Часовенная улица
xx — Караванская улица
yy — Малайский переулок
zz — Рыцарская улица
aa — Микловская улица
bb — Малайский переулок
cc — Старинный переулок
dd — Сербская улица
ee — Кутузовская улица
ff — Травяная улица
gg — Синагожский (б.в.) переулок
hh — Молдавский переулок
ii — Поповская улица
jj — Валовой переулок
kk — Малайский переулок
ll — Сербский переулок
mm — Армянская (старая) улица
nn — Ивановская улица
oo — Тетюнская улица
pp — Георгиевская улица
qq — Петровский переулок

Перечень улиц верхней части города,
спланированной к середине 30-х
годов

Московская	Ясская
Киевская	Семьдарская
Львовская	Губинская
Речная	Галицкая
Галицкая сторона	Малайковская
Островская	Кулическая
Островская	Дружеская
Госпитальная	Болгарская
Миланская	Болгарская
Миланская	Измайловская
Миланская	Клипповская
Миланская	Сенная
Боканская	Сторона Мундешеская

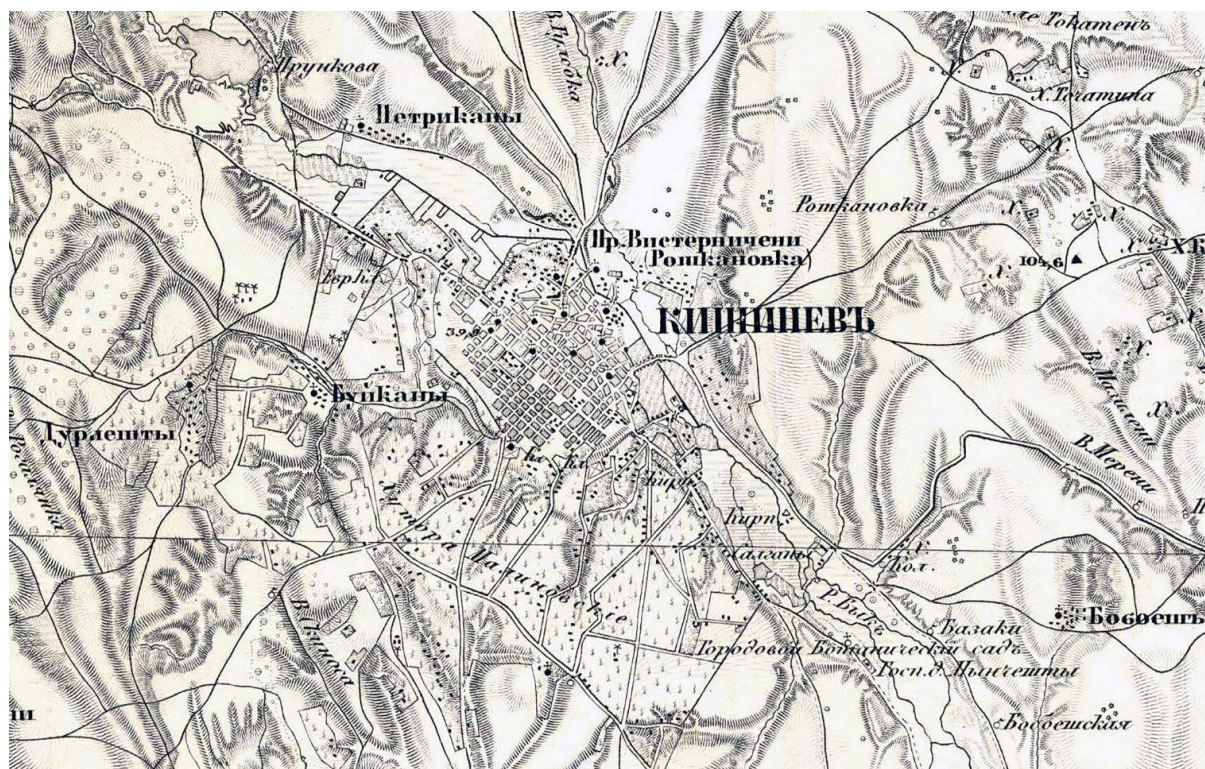
Planul Chișinăului 1835

Sursa: <http://www.bessarabia.ru/1835.htm>

Plan al Chișinăului la jumătatea sec. XIX

Sursa: <http://www.monument.sit.md/i/views/6-plan-chisinau-ii-jum-sec-xix.jpg>

Planul Chișinăului 1860

Sursa: <https://oldchisinau.com/starye-karty-i-ulicy/starye-karty-kishinyova/plan-kishinyova-1860-kh-gg/>

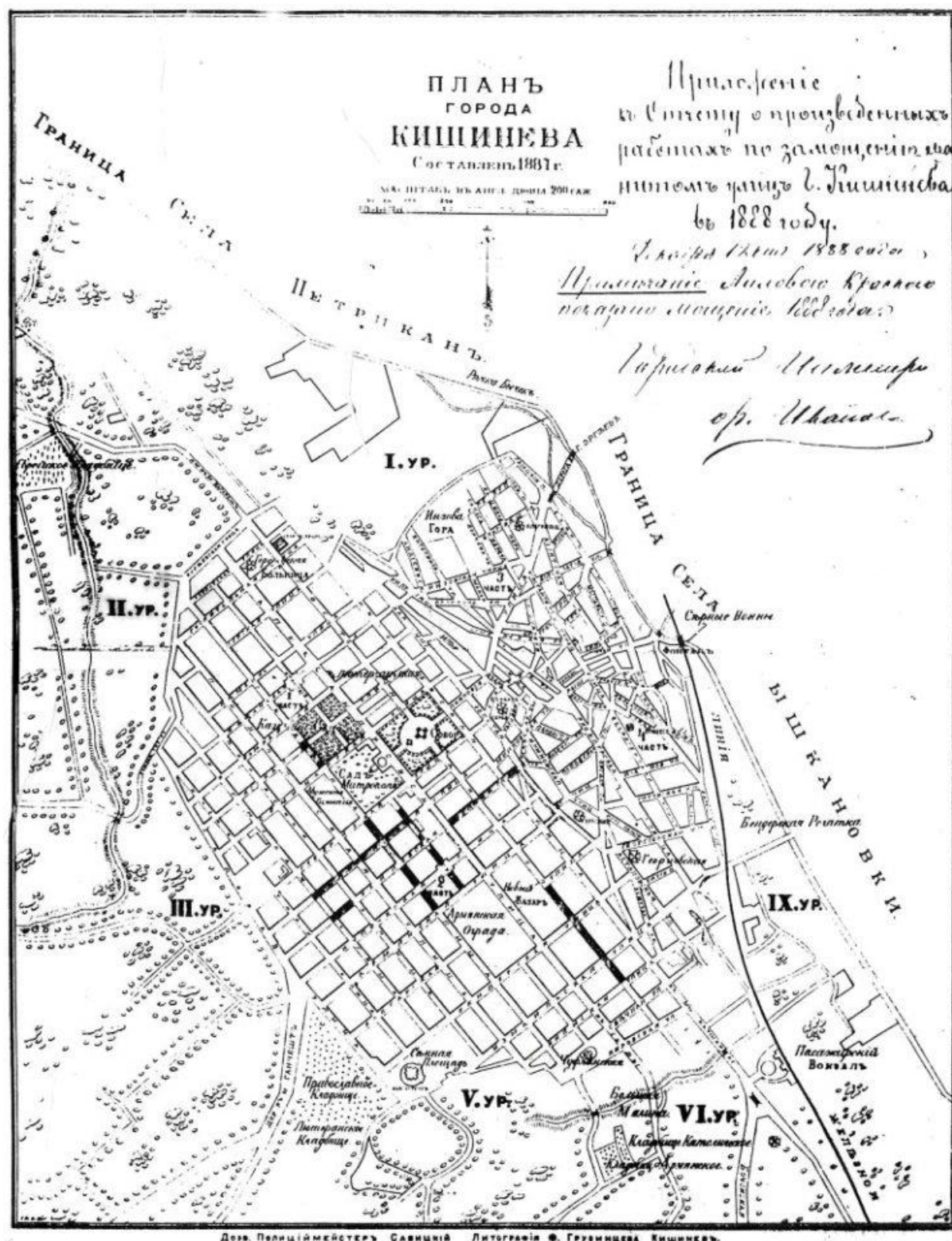
Planul Chișinăului 1870

Sursa: <https://oldchisinau.com/starye-karty-i-ulicy/starye-karty-kishinyova/plan-kishinyova-1870-kh-gg/>

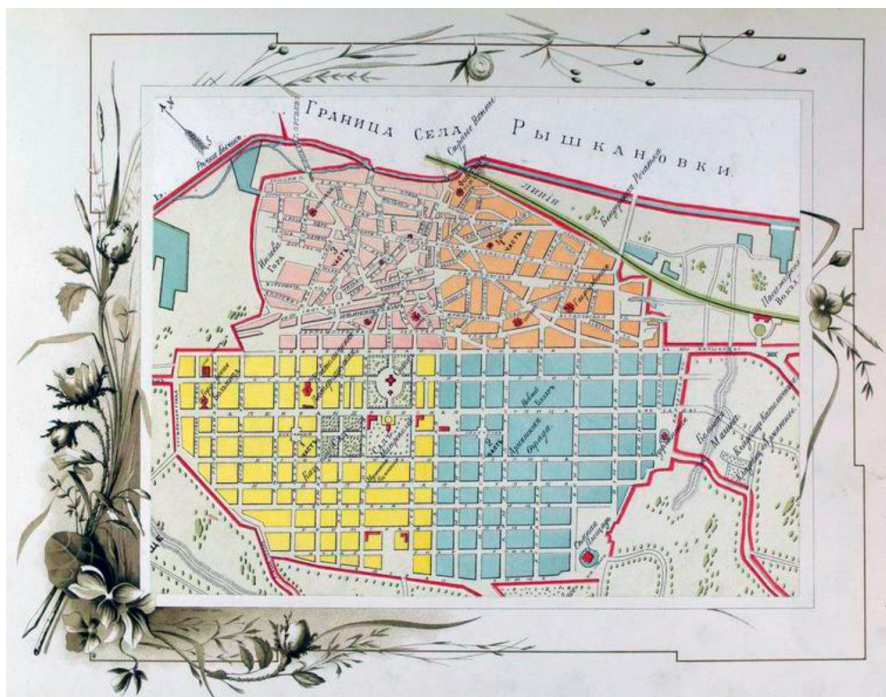
Chișinău 1872

Sursa: <https://maps.arcanum.com/ro/map/russia-1872/?bbox=3169964.4578769514%2C5932789.490731948%2C3242770.727318582%2C5959122.046976191&layers=>
14

Planul Chișinăului 1887

Sursa: <https://oldchisinau.com/starye-karty-i-ulicy/starye-karty-kishinyova/plan-kishinyova-1887-goda/>

Planul Chișinăului 1889

Zonele nisipoase și împădurite de pe terenul înalt din apropierea fostului oraș Râșcani au fost construite odată cu construirea unui nou oraș european (Magala), cu străzi largi și drepte.

Sursa: <http://www.bessarabia.ru/kischineu.htm>

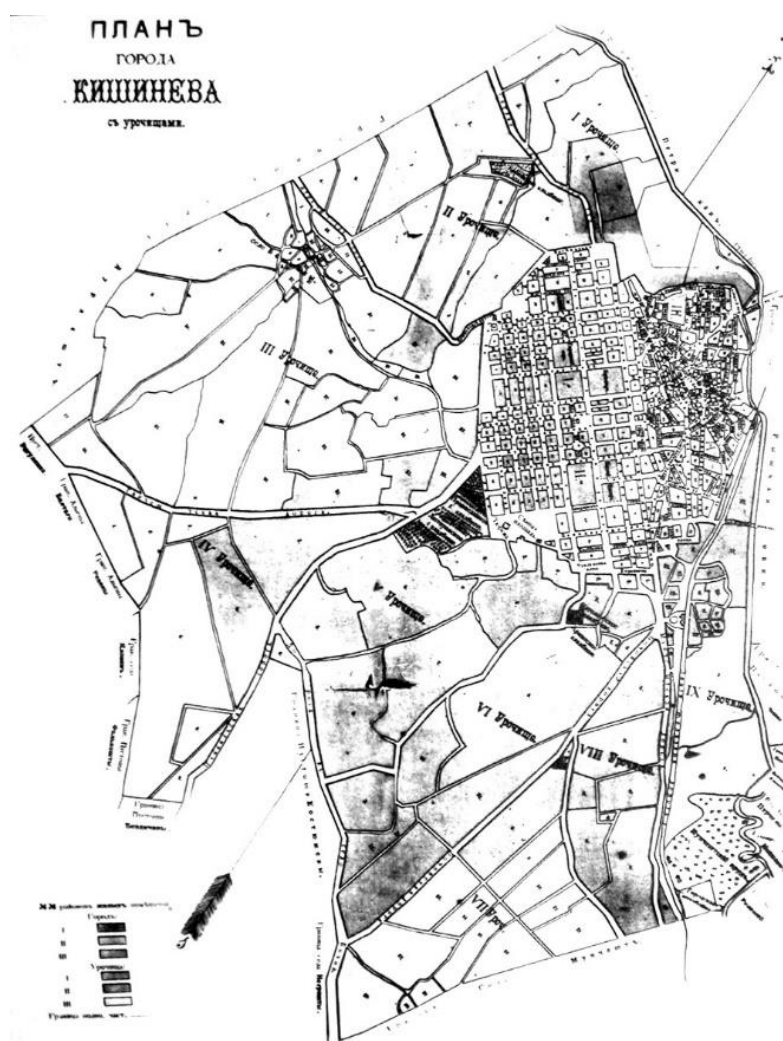
Chișinău 1889

Sursa: <https://www.moldova.org/cum-a-ajuns-un-sat-cu-doar-cateva-gospodarii-capitala-a-republicii-moldova/>

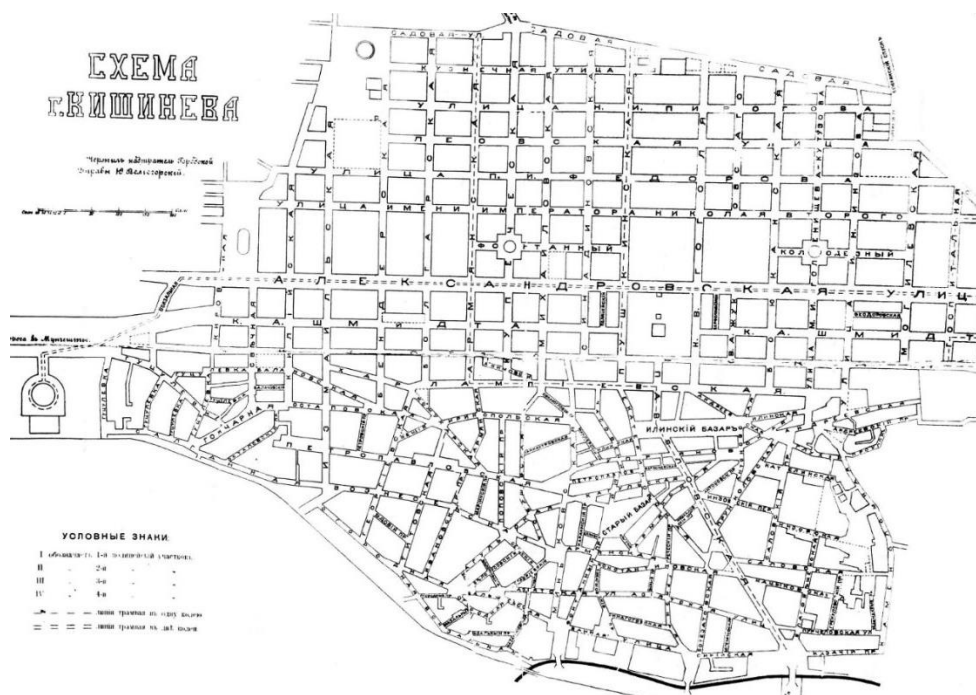
Chișinăul văzut din Dealul Râșcanilor 1889

Sursa: Sainciuc 2014

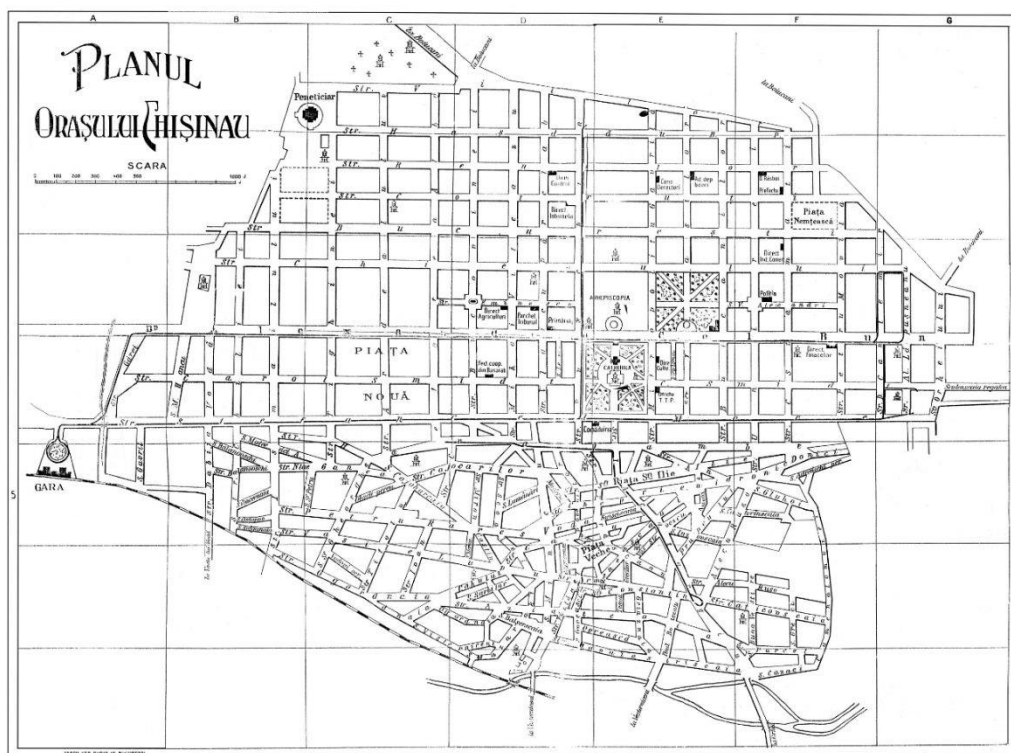
Chișinău la 1900

Sursa: <http://www.bessarabia.ru/1900.htm>

Planul Chișinăului 1910

Sursa: <https://oldchisinau.com/starye-karty-i-ulicy/starye-karty-kishinyova/plan-kishinyova-1910-kh-gg/>

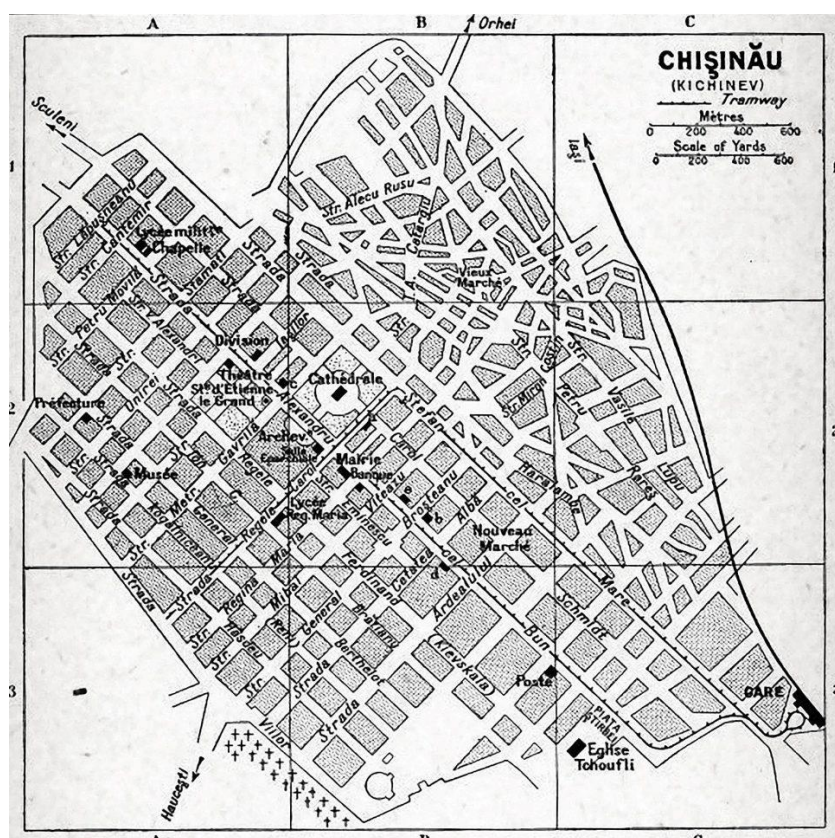
Planul Chișinăului 1919

Sursa: <https://oldchisinau.com/starye-karty-i-ulicy/starye-karty-kishinyova/plan-kishinyova-1919-goda/>

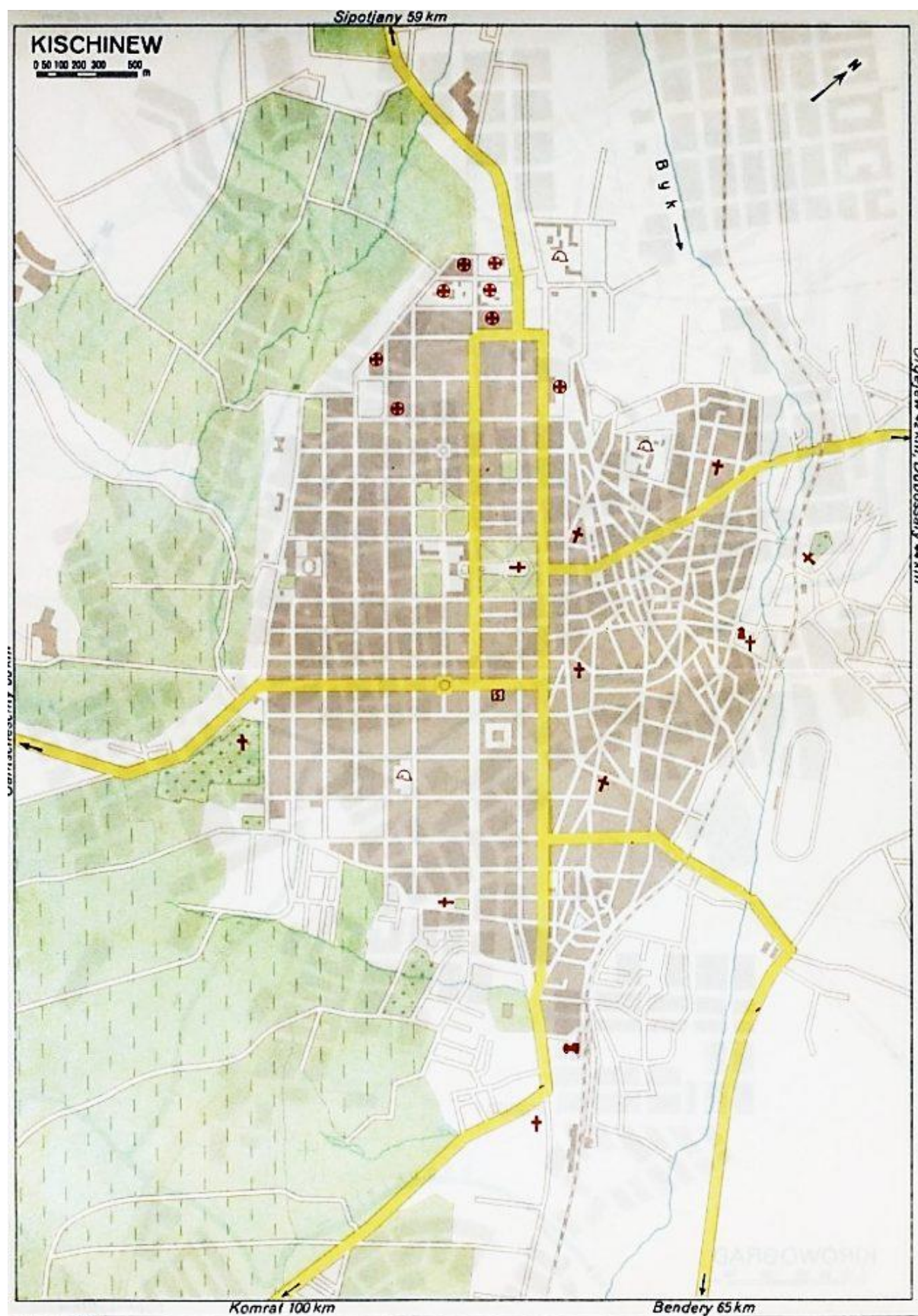
Planul Chișinăului 1925

Sursa: <https://oldchisinau.com/starye-karty-i-ulicy/starye-karty-kishinyova/plan-kishinyova-1925-goda/>

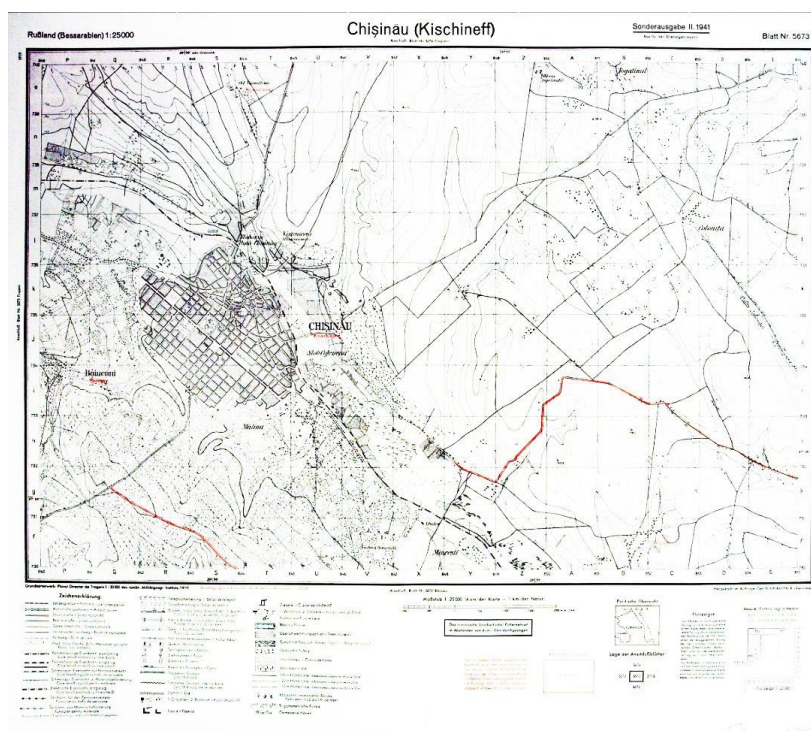
Planul Chișinăului 1933

Sursa: <https://oldchisinau.com/starye-karty-i-ulicy/starye-karty-kishinyova/plan-kishinyova-1933-goda/>

Planul Chișinăului 1940

Sursa: <https://oldchisinau.com/starye-karty-i-ulicy/starye-karty-kishinyova/plan-kishinyova-1940-goda/>

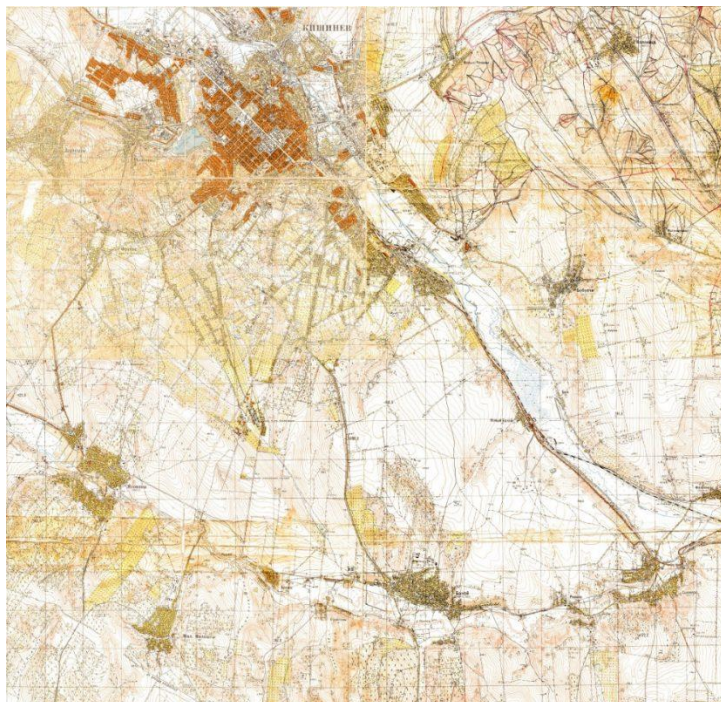
Planul director de Tragere - Chișinău 1941

Sursa: <https://oldchisinau.com/starye-karty-i-ulicy/starye-karty-kishinyova/plan-kishinyova-1941-goda/>

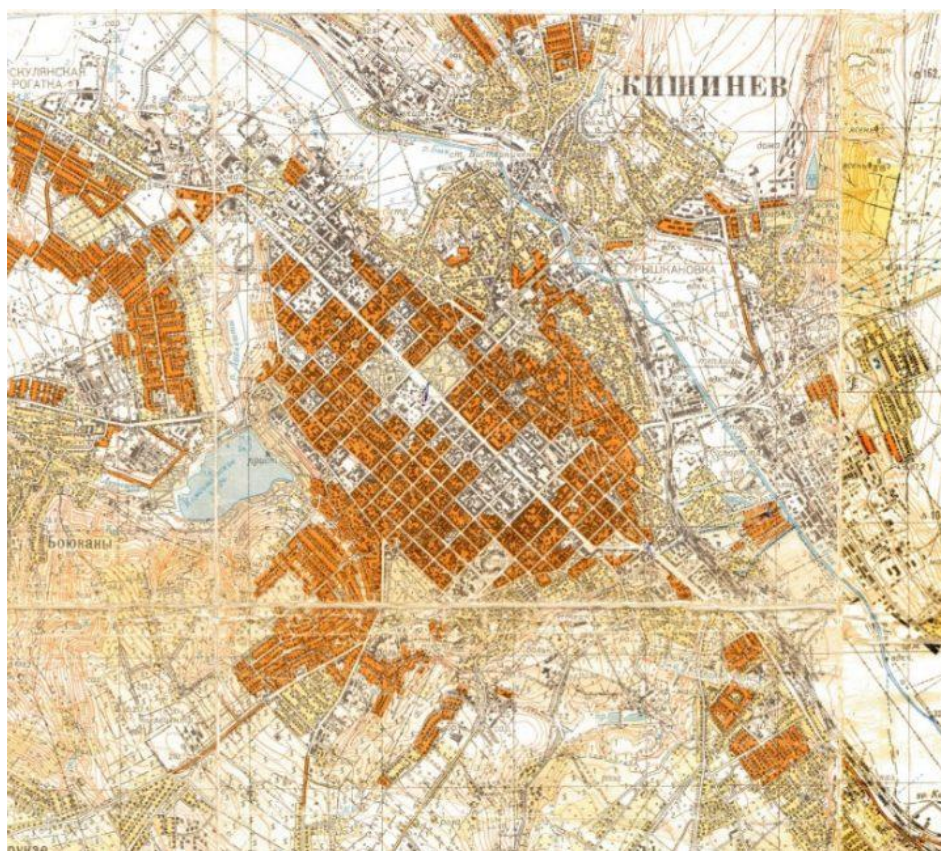
Planul Chișinăului din 1943

Sursa: <https://oldchisinau.com/starye-karty-i-ulicy/starye-karty-kishinyova/plan-kishinyova-1943-goda/>

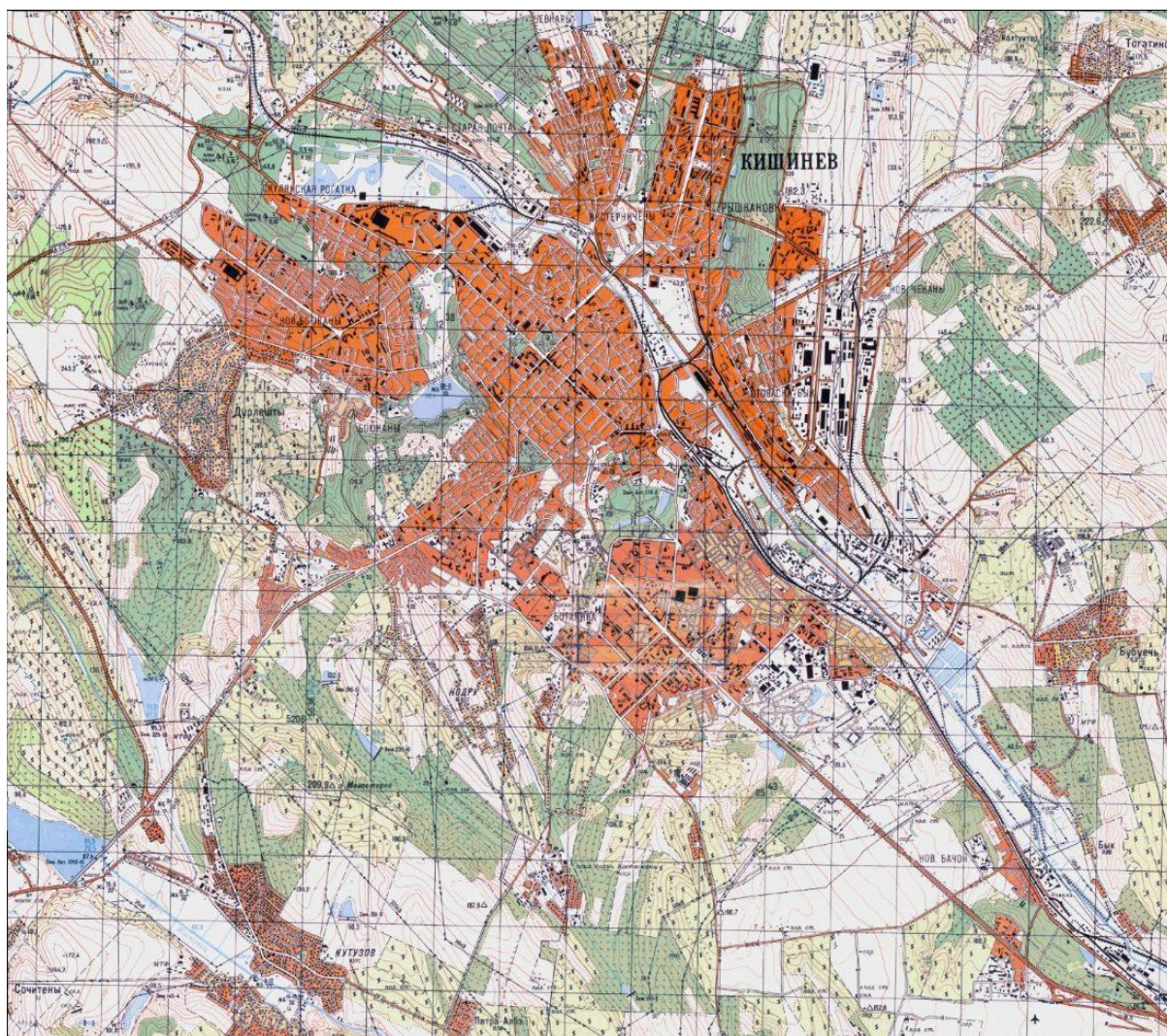
Planul Chișinăului 1950-1960

Sursă - <http://geoinformstory.blogspot.com/> (via frocus.net) în <https://oldchisinau.com/starye-karty-i-ulicy/starye-karty-kishinyova/plan-kishinyova-1950-1960-kh-gg/>

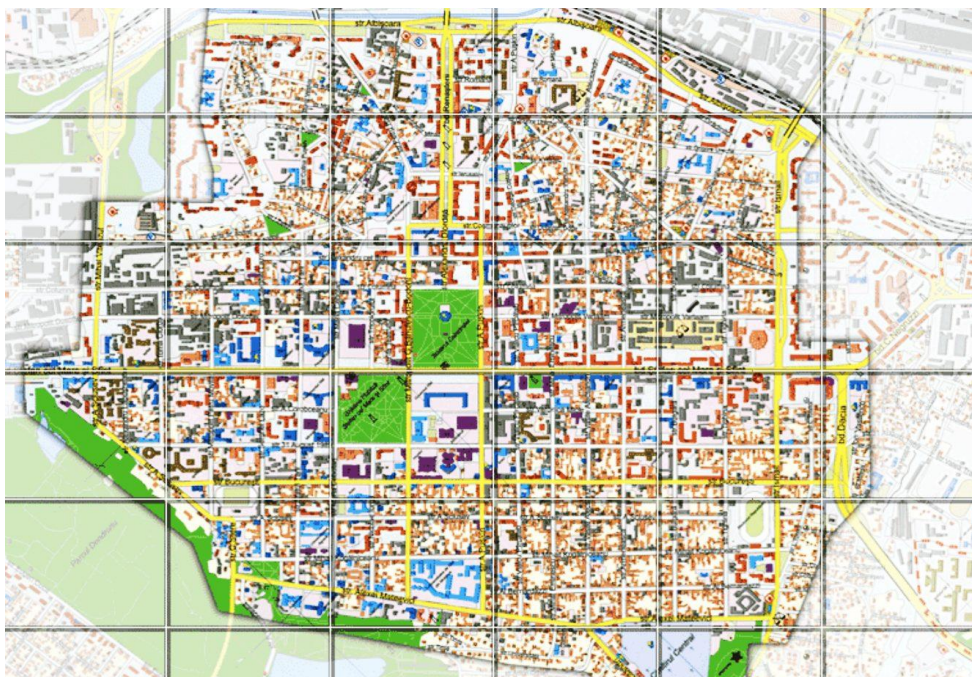
Planul Chișinăului 1950-1960 - Detaliu

Sursă - <http://geoinformstory.blogspot.com/> (via frocus.net) în <https://oldchisinau.com/starye-karty-i-ulicy/starye-karty-kishinyova/plan-kishinyova-1950-1960-kh-gg/>

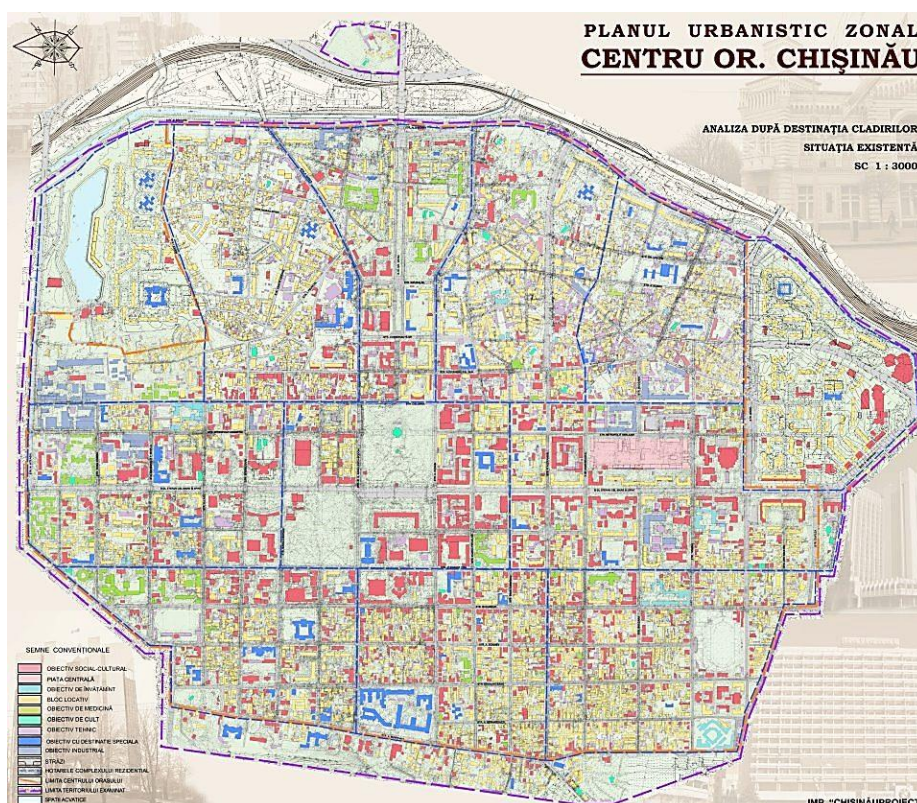
Planul Chișinăului 1982

Sursa: <https://oldchisinau.com/starye-karty-i-ulicy/starye-karty-kishinyova/plan-kishinyova-1982-goda/>

Centrul istoric al orașului Chișinău 2003–2006

Sursa: <http://www.monument.sit.md/>

Plan Urbanistic Zonal 2011

Sursa: Agenția de Inspectare și Restaurare a Monumentelor din Republica Moldova;
<https://www.facebook.com/AIRM.Moldova/posts/planul-urbanistic-zonal-puz-chisinau-proiect-elaborat-din-august-2011-neaprobat-447063862017671/>

2.6.1 Tipologia locuințelor tradiționale

În sec. al XIX-lea casele vechi în stil moldovenesc dispăreau după cum relatează cu regret scriitorul polonez Józef Ignacy Kraszewski (1812 -1887) care a notat în **1843** cum arătau căsuțele vechi originale „pe o jumătate de piatră, pe o jumătate de lemn, cu balustrade și cerdacuri, cu acoperișuri înalte și cu scări pe dinafară, cu obloane care se ridică în sus și cu adaosuri care dau umbră” (Ciobanu 1925 p. 52).

Distrugerile succesive pe care le-a suferit orașul au împiedicat păstrarea construcțiilor tradiționale. Războaiele și demolările postbelice au făcut ca doar în fotografii să se mai regăsească arhitectura veche a orașului.

Casa Mani-Jelesc (Bulgaru)
Sursa: Constantinescu-Iași 1931

Casa Mani-Jelesc (Bulgaru)
Sursa: Constantinescu-Iași 1931 [de verificat]

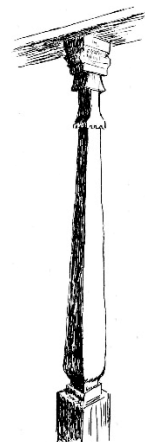
Casa Paravanov
Sursa: Constantinescu-Iași 1931

Stâlp la casa Paravanov
Sursa: Constantinescu-Iași 1931

Casa din str. Bălcescu
Sursa: Constantinescu-Iași 1931

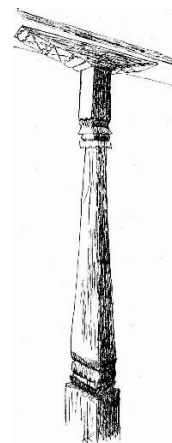
Stâlp la casa din str. Bălcescu
Sursa: Constantinescu-Iași 1931

Casa din str. Mincu
Sursa: Constantinescu-Iași 1931

Casa Mincu partea de vest
Sursa: Constantinescu-Iași 1931

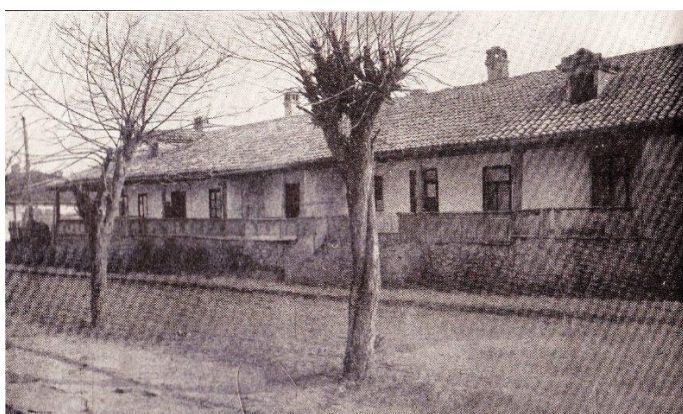
Stâlp de la casa Mincu
Sursa: Constantinescu-Iași 1931

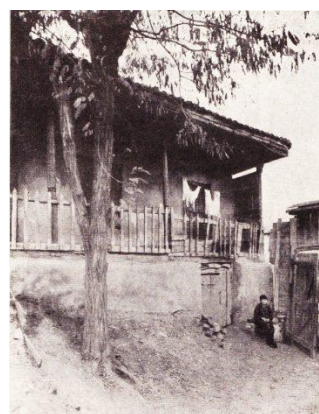
Casa Comerzan
Sursa: Constantinescu-Iași 1931

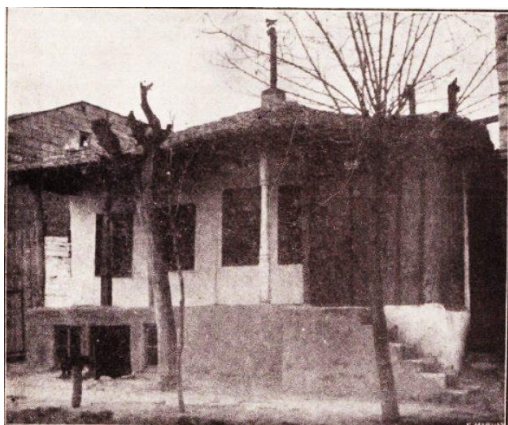
Casa Tubariu, situată în Chișinău pe strada Ogorodnaia (acum Grădinilor).
Sursa: Constantinescu-Iași 1931;
<https://sergey-v-fomin.livejournal.com/449666.html>

Casă armeană de pe strada Bolgarskaia
Sursa: <https://sergey-v-fomin.livejournal.com/449666.html>

Casa nr. 51 de pe strada Ogorodnaya (Gradinilor).
<https://sergey-v-fomin.livejournal.com/449666.html>

Casa Bonz

(numită după meșterul care a construit-o, Dimitry Bonz) din Chișinău, pe strada Petropavlovskia (acum Alexandru Hydău). În 1930, vârsta sa a fost stabilită la o sută de ani.

Sursa: <https://sergey-v-fomin.livejournal.com/449666.html>

Casa lui Bonz. Vedere din curte.

Sursa: <https://sergey-v-fomin.livejournal.com/449666.html>

Casa Pătlăgeanu

Sursa: Constantinescu-Iași 1931

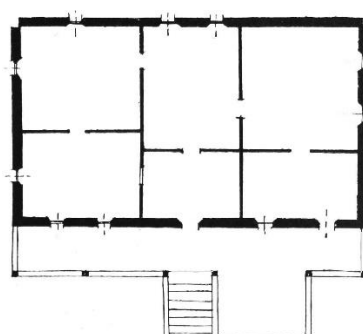
Casa Pătlăgeanu

Sursa: Constantinescu-Iași 1931

Casa Zagorodnii

Constantinescu-Iași 1931

Planul casei Zagorodnii

Constantinescu-Iași 1931

Stâlp de la casa Zagorodnii

Constantinescu-Iași 1931

Casa Stoianov

Sursa: Constantinescu-Iași 1931

Casa Stoianov colțul sud-estic

Constantinescu-Iași 1931

Stâlp de la casa Stoianov

Constantinescu-
Iași 1931

„Casele mai vechi existente în mahalalele vechiului Chișinău, de primul și al doilea tip, prelungesc pînă'n sec. XIX vechea tradiție a caselor românești de tip orășenesc, locuințe ale negustorilor și mahalagiilor plugari. Caracterul românesc, ușor evident la cele mai multe, îl precizează stîlpii de lemn ai cerdacului, pe o fațadă cel puțin, cu încrustături în lemn la capitel și entasis, mai rar la bază, ca pretutindeni la similarele sculpturi din restul țării românești. Aceleași încrustături apoi și pe tălpile ce susțin acoperișul pe capitele, ca și capetele grinzilor de lemn, care se văd sub streșină. Sunt opere simple ale meșterului român, țaran sau tîrgoveț, din care azi nu se mai găsesc de mult în Basarabia, unde afară de covoare, se pare c'a dispărut priceperea și practica acelei arte naționale țărănești, atît de cormplexă în alte ținuturi românești” (Constantinescu-Iași 1931 p.4).

In sec. al XV-lea și al XVI-lea locuitorii Chișinăului construiau bordeie din paiantă sau din lemn. Odată cu transformarea orașului în târg gospodăriile au devenit mai complexe. In sec. al XVIII-lea au apărut temeliile din piatră sub zidurile din lemn sau paianta iar casele mai înstărite, din cărămidă, aveau și pivnițe. *„Altfel spus, în Chișinău spre sfârșitul secolului al XVIII-lea prevalau două tipuri de case: cele cu un singur nivel, cu prispă în față, preponderent construite din piatră, lemn, lut folosite în diferite proporții și combinații, și erau acoperite cu paie, stuf sau șindrilă. Proprietarii acestor case erau locuitorii mai săraci ai târgului. Celălalt grup erau casele în două niveluri, clădite fie în întregime din piatră, fie primul nivel zidit din piatră, iar al doilea din lemn în combinație cu lut, aceste case erau numite „case cu cerdac”. Ele aparțineau tîrgoveților, erau amplasate în partea centrală a târgului în vecinătatea așa numitului „bazar” unde se concentra viața economică a așezării. Primul nivel în asemenea case se utiliza pentru depozitarea mărfurilor, pentru expunere și vânzare a obiectelor la târg. Al doilea nivel era cel locativ” (Miron și Miron 2021)*

Nicolae Iorga scria în anul **1905** despre „cartierele funcționărești și militare”: *„Unele case sunt mici, acoperite cu olane roșii, umflate, după moda anilor 1830–40, când au fost zidite, pe vremea când poetul Pușchin, care și-a aflat sfârșitul într'un duel aice, făcea farmecul caselor primitive din Chișinău și Costachi Negruzzi al nostru se întâlneau poate cu dînsul. Felul de clădire nu seamănă cu acela obișnuit la noi. Fațada casei privește totdeauna strada și de-asupra ușei de intrare se boltește adesea un pridvor pe stâlpi. Coloarea nu e niciodată alta decît cea albă. Aproape nu mai întâlnești locuințe care să-ți amintească vechiul tip de casa boierească, ce a trebuit să existe totuși, pînă pe la jumătatea veacului trecut și aici ca în toată această țară. Stradele sunt desăvârșit drepte, tăiate geometric. Basarabeanul s'a deprins așa de mult cu aceste orașe făcute, iar nu născute, încît orice însușire a bucureștilor dispăre pentru ei înaintea cusurului hotărîtor al ulițelor înguste și strîmbe. La capăt se văd copaci aliniați și un petec de albastru pe care-l pătează însă colbul năvalnic cu care neconținut se joacă vîntul, ridicîndu-l de pe acele strade unde e gros de un deget. Intr'o mică parte din oraș sînt trotuare pe margine și lespezi la mijloc. De cele mai multe ori, ai șosea, care e strașnică, sau macadam bunișor” (Iorga 1905 p. 121).*

Orașul Chișinău în perioada interbelică

Sursa: <https://www.moldova.org/cum-a-ajuns-un-sat-cu-doar-cateva-gospodarii-capitala-a-republicii-moldova/>

3. IDENTIFICAREA VALORILOR DE PATRIMONIU CONSTRUIT

3.1 Regim juridic de protecție, caracterizarea obiectivelor clasate sau propuse spre clasare (istoric, stare actuală)

Lista monumentelor din municipiul Chișinău cuprinde monumentele patrimoniului cultural din municipiul Chișinău înscrise în Registrul monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat.

Registrul monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat a fost aprobat prin **HOTĂRÂREA Parlamentului nr. 1531-XII din 1993** împreună cu **Legea nr. 1530-XII** privind ocrotirea monumentelor RM din 22 iunie 1993. În Monitorul Oficial nr. 1 din 1994 a fost publicată doar Legea, fără a include însă și Registrul, care a fost publicat mult mai târziu în 2 februarie 2010.

Lista completă a monumentelor este menținută și actualizată periodic de către Ministerul Culturii din Republica Moldova, dar înainte ca modificările să intre în vigoare acestea trebuie să fie aprobate de către Parlament.

Hotărâri care au modificat elementele din Registrul monumentelor:

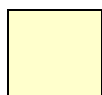
- În anul 2018 Parlamentul Republicii Moldova a emis **HOTĂRÂREA Nr. HP149/2018** din 20.07.2018 privind modificarea Registrului monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat, aprobat prin Hotărârea Parlamentului nr. 1531/1993 și publicată în 28.09.2018 în Monitorul Oficial Nr. 366-376 art. 604;
- În anul 2022 a fost emisă **HOTĂRÂREA Nr. 129 din 19-05-2022** privind modificarea Registrului monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat, aprobat prin Hotărârea Parlamentului nr. 1531/1993 publicată în 27-05-2022 în Monitorul Oficial Nr. 159-163 art. 289;

- În anul 2023 a fost emisă **HOTĂRÂREA Nr. 109 din 11-05-2023** pentru modificarea Registrului monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat, aprobat prin Hotărârea Parlamentului nr. 1531/1993 publicată în 18-05-2023 în Monitorul Oficial Nr. 168-169 art. 278;
- Tot în anul 2023 a fost emisă **HOTĂRÂREA Nr. 409 din 21-12-2023** privind modificarea Registrului monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat, aprobat prin Hotărârea Parlamentului nr. 1531/1993 publicată în 28-12-2023 în Monitorul Oficial Nr. 498-501 art. 888;
- În anul 2025 a fost emisă **HOTĂRÂREA nr. 101 din 22 mai 2025** privind modificarea Registrului monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat, aprobat prin Hotărârea Parlamentului nr. 1531/1993, emisă de Parlamentul Republicii Moldova și publicată în 28-05-2025 în Monitorul Oficial Nr. 257-260 art. 301.

Legenda pentru lista monumentelor

Monumente Arheologice

Monumente excluse din Registrul monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat între 1993 și 2025

3.1.1 Lista monumentelor ocrotite de stat din Chișinău actualizată la nivelul anului 2025

Nr.	Localizare	Denumire	Datare	Tip	Însemnătate
1	Chișinău	Aleea Clasicilor Literaturii. Grădina Publică „Ștefan cel Mare”	1957	Is (Istoric) Ar (Artă)	N
2	Chișinău bd. Ștefan cel Mare și Sfânt, 138	Ansamblul Catedralei Mitropolitane „Nașterea Domnului”	1830–1840	Is (Istoric) At (Arhitectural)	N
	Chișinău bd. Ștefan cel Mare și Sfânt	Porțile Sfinte și scuarul ¹⁰	1840		
	Chișinău	Piața Marii Adunări Naționale	1840		
3	Chișinău	Așezare	Sec. X – IX î.e.n.	Arheologic	N
4	Chișinău	Așezare	Sec. XIV	Arheologic	N
5	Chișinău (Pruncul I)	Așezare	Sec. XVI	Arheologic	N
6	Chișinău (Revaca II)	Așezare	Sec. XVII	Arheologic	N
7	Chișinău	Așezare	Sec. XV	Arheologic	N
8	Chișinău I	Așezare	Sec. II – III	Arheologic	N

10 Modificări conform HOTĂRÂRII nr. 101 din 22 mai 2025 privind modificarea Registrului monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat, aprobat prin Hotărârea Parlamentului nr. 1531/1993, Parlamentul Republicii Moldova.

Nr.	Localizare	Denumire	Date	Tip	Însemnătate
9	Chișinău I	Așezare	Sec. XIII – IX î.e.n.	Arheologic	N
10	Chișinău II	Așezare	Sec. II – IV	Arheologic	N
11.	Chișinău III	Așezare	Sec. II – IV	Arheologic	N
12	Chișinău Str. Ghiocilor, 1	Basorelief cu subiecte agrare și zootehnice. Discriptic ¹¹	1954	Artă	N
13	Chișinău Str. Renașterii, 33	Basorelief „Circul” pe fațada circului	1979	Artă	N
14	Chișinău str. Mazarache, 3	Biserica „Acoperământul Maicii Domnului” (fosta biserică „Nașterea Maicii Domnului”/„Măzărache”)	mijl. sec. XVIII	At (Arhitectural)	N
15	Chișinău bd. Ștefan cel Mare și Sfânt, 164A	Biserica „Schimbarea la Față a Mântuitorului” (fosta biserică „Constantin și Elena”)	1900–1902	At (Arhitectural)	N
16	Chișinău str. Bulgară, 21	Biserica „Adormirea Maicii Domnului” (fosta „Unită” de rit vechi ortodox)	1892–1896	At (Arhitectural)	N
17	Chișinău str. Bogdan Petriceicu-Hașdeu, 10	Biserica „Buna Vestire”	1807–1810	At (Arhitectural)	N
18	Chișinău str. Sf. Gheorghe, 4	Biserica „Sfântul Mare Mucenic Gheorghe”	1819	At (Arhitectural)	N
19	Chișinău bd. Traian, 3/1	Biserica „Sfântul Dumitru”	1890–1902	At (Arhitectural)	N
20	Chișinău str. Alexandru cel Bun, 50	Biserica „Sfântul Haralambie”	1812–1836	Ar (Artă) At (Arhitectural)	N
21	Chișinău str. Grigore Ureche, 58	Biserica „Înălțarea Domnului” („Sfânta Vinere”) Monumente funerare	1827–1830 sec. XIX-XX	Ar (Artă) At (Arhitectural)	N
22	Chișinău str. Mihail Kogălniceanu, 67	Biserica „Întâmpinarea Domnului”. Facultatea de teologie	1879–1880	Is (Istoric) Ar (Artă) At (Arhitectural)	N
23	Chișinău Piața Veche, 8	Biserica „Sfânta Maica Domnului” (a comunității armenesti)	1803–1804 (aspect actual conform reconstrucției din 1885)	At (Arhitectural) Ar (Artă)	N
24	Chișinău str. Vlaicu Pârcălab, 42a	Biserica „Sfântul Panteleimon” (a comunității grecești)	1887–1891	At (Arhitectural) Ar (Artă)	N
25	Chișinău str. Ciuflea, 12	Catedrala Mănăstirii „Sfântul Mare Mucenic Teodor Tiron” (Biserica „Ciuflea”)	1858	At (Arhitectural)	N
26	Chișinău str. Mitropolit Dosoftei, 85	Biserica romano-catolică „Providența Divină”	1840–1843	At (Arhitectural)	N
27	Chișinău str. A. Pușkin, 20A	Catedrala „Sfinții Teodor Tiron și Teodora de la Sihla” (fosta capelă a gimnaziului de fete al Zemstvei) ¹²	1895–1922	Is (Istoric) Ar (Artă) At (Arhitectural)	N

11 Monumentele de la nr. 12 și 13 au fost excluse prin HOTĂRÂREA Nr. 149 din 20-07-2018 privind modificarea Registrului monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat, aprobat prin Hotărârea Parlamentului nr. 1531/1993”. Parlamentul Republicii Moldova

12 HOTĂRÂREA nr. 101 din 22-05-2025 privind modificarea Registrului monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat, aprobat prin Hotărârea Parlamentului nr. 1531/1993.

Nr.	Localizare	Denumire	Datare	Tip	Însemnătate
28	Chișinău str. Tighina, 1	Casa în care a locuit scriitorul Grigore Adam în anii 30 ai sec. XX ¹³		Is (Istoric)	N
29	Chișinău str. Sfatul Țării, 23	Casa arhitectului A. I. Bernardazzi	jum. II a sec. XIX	Is (Istoric) At (Arhitectural)	N
30	Chișinău str. 31 August 1989, 97	Casa arhitectului M. Seroșinski	1884	Is (Istoric) At (Arhitectural)	N
31	Chișinău str. Bogdan Petriceicu-Hașdeu, 2	Casa lui Mihalache Cațica, în care a activat Loja masonă „Ovidiu-25”	înc. sec. XIX	Is (Istoric)	N
32	Chișinău bd. Ștefan cel Mare, 132	Casa în care a locuit cântăreața de muzică populară Tamara Ciobanu	1992	Is (Istoric) At (Arhitectural)	N
33	Chișinău str. Nicolae Iorga, 15A	Casa în care a locuit plasticianul Sergiu Ciocolov		Is (istoric)	N
34	Chișinău str. Alexei Mateevici, 97	Casa în care, în anii 1944-1954, a locuit compozitorul Eugeniu Coca		Is (Istoric)	N
35	Chișinău str. Mitropolit Varlaam, 75	Casa în care a locuit scriitorul Alexandru Cosmescu	1992	Is (Istoric)	N
36	Chișinău str. 31 August 1989, 123	Casa în care a locuit omul de stat Anatol Corobceanu	1992	Is (Istoric) Ar (Artă)	N
37	Chișinău str. Valeriu Cupcea, 1	Casa actorului Valeriu Cupcea		Is (Istoric)	N
38	Chișinău str. Alexei Mateevici, 62	Casa arhitectului Cupcea	sf. sec. XIX	Is (Istoric) At (Arhitectural)	N
39	Chișinău str. Mitropolit G. Bănulescu-Bodoni, 5	Casa în care a locuit academicianul N. A. Dîmo		Is (Istoric) At (Arhitectural)	N
40	Chișinău str. București, 63	Casa pictorului Moisei Gamburd	sf. sec. XIX	Is (Istoric) At (Arhitectural)	N
41	Chișinău str. Mitropolit G. Bănulescu-Bodoni, 9	Casa editorului A. Kașevski	înc. sec. XX	Is (Istoric) At (Arhitectural)	N
42	Chișinău str. Alexei Mateevici, 109	Casa medicului A. Kašovski	înc. sec. XX	Is (Istoric) At (Arhitectural)	N
43	Chișinău str. Al. Bernardazzi, 97	Casa lui M. V. Karcevski	înc. sec. XX	Is (Istoric) At (Arhitectural)	N
44	Chișinău str. Alexei Mateevici, 107	Casa medicului Iulia Kviatkovski	sf. sec. XX	Is (Istoric) At (Arhitectural)	N
45	Chișinău str. A. Șciusev, 111	Casa în care a locuit cântăreața de operă Lidia Lipkovski		Is (Istoric) At (Arhitectural)	N
46	Chișinău str. Alexei Mateevici, 33	Casa în care a locuit poetul-preot A. Mateevici	1988	Is (Istoric) At (Arhitectural)	N
47	Chișinău str. Alexei Mateevici, 37	Casa în care, în anii 1945-1951, a locuit compozitorul Ștefan Neaga		Is (Istoric) At (Arhitectural)	N
48	Chișinău str. București, 52	Casa sculptorului Alexandru Plămădeală	sf. sec. XIX	Is (Istoric)	N
49	Chișinău str.-la Teatrului, 2	Casa în care a locuit Arheologicogul Ion C. Suroceanu		Is (Istoric) At (Arhitectural)	N

13 HOTĂRÂREA nr. 129 din 19-05-2022 privind modificarea Registrului monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat, aprobat prin Hotărârea Parlamentului nr. 1531/1993.

Nr.	Localizare	Denumire	Datare	Tip	Însemnătate
		în anii 70 ai sec. XIX ¹⁴			
50	Chișinău str. A. Șciusev, 77	Casa în care s-a născut și a locuit în anii 1873-1897 arhitectul A.V. Șciusev	sf. sec. XIX	Is (Istoric)	N
51	Chișinău str. Anton Pann, 19	Casa-muzeu „A. S. Pușkin”	1973	Is (Istoric)	N
52	Chișinău str. Mihail Kogălniceanu, 60	Casa inginerului Serbov	sf. sec. XIX	Is (Istoric) At (Arhitectural)	N
53	Chișinău str. Alexei Mateevici, 27	Casa în care a locuit folcloristul Petre Ștefănuță	anii 1930	Is (Istoric) At (Arhitectural)	N
54	Chișinău str. Nucarilor, 2	Casa poetului Petru Zadnipro	anii 1950	Is (Istoric)	N
55	Chișinău str. I. Zaikin, 7	Casa în care a locuit atletul Ivan Zaikin		Is (Istoric)	N
56	Chișinău str. Alexandru cel Bun, 2	Casă de raport	sf. sec. XIX – înc. sec. XX	Is (Istoric)	N
57	Chișinău str. Alexandru cel Bun, 3	Casă de raport	sf. sec. XIX – înc. sec. XX	Is (Istoric) At (Arhitectural)	N
58	Chișinău str. Alexandru cel Bun, 16	Casă de raport	sf. sec. XIX – înc. sec. XX	Is (Istoric) At (Arhitectural)	N
59	Chișinău str. Alexandru cel Bun, 19	Casă de raport	înc. sec. XX	At (Arhitectural)	N
60	Chișinău str. Alexandru cel Bun, 23	Casă de raport	sf. sec. XIX	At (Arhitectural)	N
61	Chișinău str. Alexandru cel Bun, 47	Casă de raport	jum. II a sec. XIX	At (Arhitectural)	N
62	Chișinău str. Alexandru cel Bun, 98	Casă de raport	sf. sec. XIX	At (Arhitectural)	N
63	Chișinău str. Alexandru cel Bun, 110	Casă de raport	sf. sec. XIX	At (Arhitectural)	N
64	Chișinău str. Alexandru cel Bun, 117	Casă de raport	sf. sec. XIX	At (Arhitectural)	N
65	Chișinău str. Armenească, 96	Casă de raport	1901	At (Arhitectural)	N
66	Chișinău str. București, 32	Casă de raport	1899	At (Arhitectural)	N
67	Chișinău str. București, 35	Casă de raport	înc. sec. XX	At (Arhitectural)	N
68	Chișinău str. București, 60	Casă de raport	1899	At (Arhitectural)	N
69	Chișinău str. București, 67	Casă de raport cu magazin la parter	înc. sec. XX	Is (Istoric) At (Arhitectural)	N
70	Chișinău str. Columna, 48 (fostă D. Cantemir nr. 48)	Casă de raport	înc. sec. XX	At (Arhitectural)	N
71	Chișinău str. Columna, 143 (fostă D. Cantemir 143)	Casă de raport	sf. sec. XIX	At (Arhitectural)	N

14 HOTĂRÂREA Nr. 129 din 19-05-2022 privind modificarea Registrului monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat, aprobat prin Hotărârea Parlamentului nr. 1531/1993.

Nr.	Localizare	Denumire	Datare	Tip	Însemnătate
72	Chișinău str. Toma Ciorbă, 13	Casă de raport	sf. sec. XIX	At (Arhitectural)	N
73	Chișinău str. Mihai Eminescu, 1	Casă de raport	sec. XIX – înc. sec. XX	At (Arhitectural)	N
74	Chișinău str. Mihai Eminescu, 34	Casă de raport	sf. sec. XIX – înc. sec. XX	At (Arhitectural)	N
75	Chișinău str. Mihai Eminescu, 50	Casă de raport cu pasaj și cu magazie la parter	înc. sec. XX	At (Arhitectural)	N
76	Chișinău str. A. Hîjdeu, 71	Casă de raport cu magazie la parter	înc. sec. XX	At (Arhitectural)	N
77	Chișinău str. V. Alecsandri, 90 (fostă Str. Hâncești 90)	Casă de raport	înc. sec. XX	At (Arhitectural)	N
78	Chișinău str. V. Alecsandri, 105 (fostă str. Hâncești 105)	Casă de raport	1910	At (Arhitectural)	N
79	Chișinău str. Ismail, 17	Casă de raport	jum. II a sec. XIX	At (Arhitectural)	N
80	Chișinău str. Ismail, 44	Casă de raport	jum. II a sec. XIX	At (Arhitectural)	N
81	Chișinău str. Mihail Kogălniceanu, 3	Casă de raport	sf. sec. XIX	At (Arhitectural)	N
82	Chișinău str. Mihail Kogălniceanu, 20	Casă de raport	înc. sec. XX	At (Arhitectural)	N
83	Chișinău str. Mihail Kogălniceanu, 22	Casă de raport	sf. sec. XIX – înc. sec. XX	At (Arhitectural)	N
84	Chișinău str. Mihail Kogălniceanu, 36a	Casă de raport	anii 1930	At (Arhitectural)	N
85	Chișinău str. Mihail Kogălniceanu, 44	Casă de raport	înc. sec. XX	At (Arhitectural)	N
86	Chișinău str. Nicolae Iorga, 12	Casă de raport	înc. sec. XX	At (Arhitectural)	N
87	Chișinău str. Tricolorului, 42	Casă de raport	înc. sec. XX	At (Arhitectural)	N
88	Chișinău str. Alexei Mateevici, 29	Casă de raport	sf. sec. XX	At (Arhitectural)	N
89	Chișinău str. Veronica Micle, 5	Casă de raport	anii 1930	At (Arhitectural)	N
90	Chișinău str. Mitropolit Dosoftei, 118	Casă de raport cu pasaj	1901	At (Arhitectural)	N
91	Chișinău str. Mitropolit Petru Movilă, 27	Casă de raport	înc. sec. XX	At (Arhitectural)	N
92	Chișinău str. Vlaicu Pârcălab	Casă de raport	înc. sec. XX	At (Arhitectural)	N
93	Chișinău str. Vlaicu Pârcălab, 57	Casă de raport	anii 1930	At (Arhitectural)	N
94	Chișinău str. A. Pușkin, 9	Casă de raport	înc. sec. XX	At (Arhitectural)	N
95	Chișinău str. Sfatul Țării, 34	Casă de raport	sf. sec. XIX	At (Arhitectural)	N
96	Chișinău str. A. Șciusev, 35	Casă de raport		At (Arhitectural)	N

<i>Nr.</i>	<i>Localizare</i>	<i>Denumire</i>	<i>Datare</i>	<i>Tip</i>	<i>Însemnătate</i>
97	Chișinău str. A. Șciusev, 44	Casă de raport	sf. sec. XIX	At (Arhitectural)	N
98	Chișinău str. A. Șciusev, 53	Casă de raport	sf. sec. XIX	At (Arhitectural)	N
99	Chișinău str. A. Șciusev, 62	Casă de raport cu magazie la parter	jum. II a sec. XIX	At (Arhitectural)	N
100	Chișinău str. 31 August 1989, 139	Casă de raport	înc. sec. XX	At (Arhitectural)	N
101	Chișinău str. 31 August 1989, 93	Casă de raport	sf. sec. XIX – înc. sec. XX	At (Arhitectural)	N
102	Chișinău str. 31 August 1989	Casă de raport	1914	At (Arhitectural)	N
103	Chișinău str. Vasile Alecsandri, 24	Casă individuală	sf.sec. XIX	At (Arhitectural)	N
104	Chișinău str. Alexandru cel Bun, 104	Casă individuală	înc. sec. XX	At (Arhitectural)	N
105	Chișinău str. Alexandru cel Bun, 144	Casă individuală	sf. sec. XIX	At (Arhitectural)	N
106	Chișinău str. Al. Bernardazzi, 62	Casă individuală	înc. sec. XX	At (Arhitectural)	N
107	Chișinău str. Al. Bernardazzi, 64	Casă individuală	înc. sec. XX	At (Arhitectural)	N
108	Chișinău str. Al. Bernardazzi, 95	Casă individuală	înc. sec. XX	At (Arhitectural)	N
109	Chișinău str. București, 9	Casă individuală	sf. sec. XIX	At (Arhitectural)	N
110	Chișinău str. București, 46	Casă individuală	înc. sec. XX	At (Arhitectural)	N
111	Chișinău str. București, 93	Casă individuală	sf. sec. XIX	At (Arhitectural) Ar (Artă)	N
112	Chișinău str. Columna, 83	Casă individuală	înc. sec. XX	At (Arhitectural)	N
113	Chișinău str. Maria Cebotari, 1	Casă individuală	sf. sec. XIX	At (Arhitectural) Ar (Artă)	N
114	Chișinău str. Maria Cebotari, 2	Casă individuală	sf. sec. XIX	At (Arhitectural)	N
115	Chișinău str. Maria Cebotari, 3	Casă individuală	înc. sec. XX	At (Arhitectural)	N
116	Chișinău str. Toma Ciorbă, 26	Casă individuală	sf. sec. XIX	At (Arhitectural)	N
117	Chișinău str. Mihai Eminescu, 4	Casă individuală	sf. sec. XIX	At (Arhitectural) Ar (Artă)	N
118	Chișinău str. Mihai Eminescu, 7	Casă individuală	sf. sec. XIX	At (Arhitectural)	N
119	Chișinău str. Mihai Eminescu, 15	Casă individuală	sf. sec. XIX	At (Arhitectural) Ar (Artă)	N
120	Chișinău str. Mihai Eminescu, 21	Casă individuală	sf. sec. XIX	At (Arhitectural)	N
121	Chișinău str. Mihai Eminescu, 30	Casă individuală	sf. sec. XIX	At (Arhitectural) Ar (Artă)	N
122	Chișinău str. Mihai Eminescu, 32	Casă individuală	sf. sec. XIX	At (Arhitectural)	N

<i>Nr.</i>	<i>Localizare</i>	<i>Denumire</i>	<i>Datare</i>	<i>Tip</i>	<i>Însemnătate</i>
123	Chișinău str. Mihai Eminescu, 42	Casă individuală	sf. sec. XIX	At (Arhitectural)	N
124	Chișinău str. Mihai Eminescu, 48	Casă individuală	anii 1930	At (Arhitectural)	N
125	Chișinău str. Galbenă, 1	Casă individuală	anii 1930	At (Arhitectural)	N
126	Chișinău str. Galbenă, 2	Casă individuală	sf. sec. XIX – înc. sec. XX	At (Arhitectural)	N
127	Chișinău str. Galbenă, 3	Casă individuală	înc. sec. XX	At (Arhitectural)	N
128	Chișinău str. Galbenă, 5	Casă individuală		At (Arhitectural)	N
129	Chișinău str. Galbenă, 8	Casă individuală	anii 1930	At (Arhitectural)	N
130	Chișinău str. A. Hîjdeu, 93	Casă individuală	jum. II a sec. XIX	At (Arhitectural)	N
131	Chișinău str. A. Hîjdeu, 122	Casă individuală	jum. II a sec. XIX	At (Arhitectural)	N
132	Chișinău str. Vasile Alecsandri, 37	Casă individuală	sf. sec. XIX	At (Arhitectural)	N
133	Chișinău str. Vasile Alecsandri, 77	Casă individuală	sf. sec. XIX – înc. sec. XX	At (Arhitectural)	N
134	Chișinău str. Vasile Alecsandri, 88	Casă individuală	sf. sec. XIX – înc. sec. XX	At (Arhitectural)	N
135	Chișinău str. Vasile Alecsandri, 111	Casă individuală	sf. sec. XIX – înc. sec. XX	At (Arhitectural)	N
136	Chișinău str. Nicolae Iorga, 4	Casă individuală	sf. sec. XIX – înc. sec. XX	At (Arhitectural)	N
137	Chișinău str. Nicolae Iorga, 10	Casă individuală	sf. sec. XX	At (Arhitectural)	N
138	Chișinău str. Nicolae Iorga, 14	Casă individuală	înc. sec. XX	At (Arhitectural)	N
139	Chișinău str. Nicolae Iorga, 18	Casă individuală	jum. II a sec. XIX	At (Arhitectural)	N
140	Chișinău str. Ismail, 60	Casă individuală	sf. sec. XIX	At (Arhitectural)	N
141	Chișinău str. Mihail Kogălniceanu, 28	Casă individuală	sf. sec. XX-înc. sec. XIX	At (Arhitectural)	N
142	Chișinău str. Mihail Kogălniceanu, 30	Casă individuală	înc. sec. XX	At (Arhitectural)	N
143	Chișinău str. Mihail Kogălniceanu, 49	Casă individuală		At (Arhitectural) Ar (Artă)	N
144	Chișinău str. Mihail Kogălniceanu, 52	Casă individuală	înc. sec. XX	At (Arhitectural) Ar (Artă)	N
145	Chișinău str. Mihail Kogălniceanu, 62	Casă individuală	sf. sec. XIX	At (Arhitectural) Ar (Artă)	N
146	Chișinău str. Mihail Kogălniceanu, 66	Casă individuală	sf. sec. XIX – înc. sec. XX	At (Arhitectural) Ar (Artă)	N
147	Chișinău str. Mihail Kogălniceanu, 78	Casă individuală	sf. sec. XIX	At (Arhitectural)	N
148	Chișinău str. Mihail Kogălniceanu, 92	Casă individuală	jum. II a sec. XIX	At (Arhitectural) Ar (Artă)	N

<i>Nr.</i>	<i>Localizare</i>	<i>Denumire</i>	<i>Datare</i>	<i>Tip</i>	<i>Însemnătate</i>
149	Chișinău str. Serghei Lazo, 6	Casă individuală	sf. sec. XIX – înc. sec. XX	At (Arhitectural)	N
150	Chișinău str. Serghei Lazo, 19	Casă individuală	sf. sec. XIX	At (Arhitectural)	N
151	Chișinău str. Serghei Lazo, 46	Casă individuală	înc. sec. XX	At (Arhitectural)	N
152	Chișinău str. Alexandru Lăpușneanu, 14	Casă individuală	înc. sec. XX	At (Arhitectural)	N
153	Chișinău str. Alexandru Lăpușneanu, 16	Casă individuală	anii 1930	At (Arhitectural)	N
154	Chișinău str. Alexandru Lăpușneanu, 22	Casă individuală	înc. sec. XX	At (Arhitectural)	N
155	Chișinău str. Alexei Mateevici, 25	Casă individuală	înc. sec. XX	At (Arhitectural)	N
156	Chișinău str. Alexei Mateevici, 46	Casă individuală	înc. sec. XX	At (Arhitectural)	N
157	Chișinău str. Alexei Mateevici, 50	Casă individuală	înc. sec. XX	At (Arhitectural)	N
158	Chișinău str. Alexei Mateevici, 67	Casă individuală	înc. sec. XX	At (Arhitectural)	N
159	Chișinău str. Alexei Mateevici, 80	Casă individuală	înc. sec. XX	At (Arhitectural)	N
160	Chișinău str. Veronica Micle, 2	Casă individuală	sf. sec. XIX	At (Arhitectural)	N
161	Chișinău str. Veronica Micle, 4	Casă individuală	anii 1930	At (Arhitectural)	N
162	Chișinău str. Veronica Micle, 6	Casă individuală	sf. sec. XIX	At (Arhitectural)	N
163	Chișinău str. A. Șciusev, 52	Casă individuală	sf. sec. XIX	At (Arhitectural)	N
164	Chișinău str. A. Șciusev, 76	Casă individuală	sf. sec. XIX	At (Arhitectural)	N
165	Chișinău str. A. Șciusev, 81	Casă individuală	sf. sec. XIX	At (Arhitectural)	N
166	Chișinău str. A. Șciusev, 82	Casă individuală	sf. sec. XIX	At (Arhitectural)	N
167	Chișinău str. A. Șciusev, 97	Casă individuală	sf. sec. XIX	At (Arhitectural)	N
168	Chișinău str. A. Șciusev, 99	Casă individuală (proprietatea lui P. Halippa)	sf. sec. XIX	At (Arhitectural)	N
169	Chișinău str. A. Șciusev, 125	Casă individuală	sf. sec. XIX	At (Arhitectural)	N
171	Chișinău str. Sfatul Țării, 57	Casă individuală	jum. II a sec. XIX	At (Arhitectural)	N
172	Chișinău str. Teatrului, 5	Casă individuală	înc. sec. XX	At (Arhitectural)	N
173	Chișinău str. Tighina, 50	Casă individuală	sf. sec. XIX	At (Arhitectural)	N
174	Chișinău str. Alexandru Vlahuță, 5	Casă individuală	anii 1880	At (Arhitectural)	N
175	Chișinău str. 31 August 1989, 15	Casă individuală	sf. sec. XIX	At (Arhitectural)	N

Nr.	Localizare	Denumire	Datare	Tip	Însemnătate
176	Chișinău str. 31 August 1989, 40	Casă individuală	sf. sec. XIX	At (Arhitectural)	N
177	Chișinău str. 31 August 1989, 141	Casă individuală	înc. sec. XX	At (Arhitectural)	N
178	Chișinău str. Bulgară, 28	Casă de raport cu pasaj comun	înc. sec. XX	At (Arhitectural)	N
179	Chișinău str. București, 31	Casă cu pasaj comun	sf. sec. XIX	At (Arhitectural)	N
180	Chișinău str. București, 34	Casă cu pasaj comun	1899	At (Arhitectural)	N
181	Chișinău str. Toma Ciorbă, 5-7	Casă cu pasaj comun	înc. sec. XX	At (Arhitectural)	N
182	Chișinău str. Toma Ciorbă, 14	Casă cu pasaj comun	înc. sec. XX	At (Arhitectural)	N
183	Chișinău str. Mitropolit Dosoftei, 130	Casă cu pasaj comun	înc. sec. XX	At (Arhitectural)	N
184	Chișinău str. Mihail Kogălniceanu, 11	Casă cu pasaj comun	sf. sec. XIX	At (Arhitectural)	N
185	Chișinău str. Cîrcului, 6	Biserica „Sfinții Împărați Constantin și Elena”	1777	At (Arhitectural) Is (Istoric) Ar (Artă)	N
		Cimitir cu complex de monumente	sec. XVIII-XX		
186	Chișinău str. Muncești, 46	Biserica „Sfânta Treime”	1852–1869	At (Arhitectural) Is (Istoric) Ar (Artă)	N
		Cimitir cu complex de monumente	sec. XVIII-XX		
187	Chișinău str. Valea Trandafirilor nr. 11	Cimitir cu complex de monumente (sector catolic)	sec. XVIII-XX	At (Arhitectural) Is (Istoric) Ar (Artă)	N
		Capela familiei Ohanowicz ¹⁵	1909–1922		
188	Chișinău str. Valea Trandafirilor nr. 11	Cimitir cu complex de monumente (sector armenesc- gregorian)	sec. VIII-XX	At (Arhitectural) Is (Istoric) Ar (Artă)	N
		Biserica „Învierea Domnului” (paraclis al cimitirului armenesc- gregorian)	1916		
189	Chișinău str. Milano	Cimitir cu complex de monumente, casa ritualului de înmormântare Băit Tahara; gheniza	sec. XIX – înc. sec. XX	Is (Istoric) Ar (Artă)	N
190.	Chișinău Str. Doina	Cimitir cu complexul de monumente exclus din registru in 2025 ¹⁶		Ist Artă	
191	Chișinău str. Alexei Mateevici, 87	Clădirea fostului azil pentru bărbați, fondat de principesa Eufrosinia Veazemski, unde, la 12 decembrie 1917, a fost proclamată Republica Democratică Moldovenească	jum. II a sec. XIX	Is (Istoric) Ar (Artă)	N

15 Cimitirelor de la nr. 187 - 189 li s-au făcut adăugiri prin HOTĂRÂREA nr. 101 din 22-05-2025 privind modificarea Registrului monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat, aprobat prin Hotărârea Parlamentului nr. 1531/1993”. Parlamentul Republicii Moldova.

16 Exclus prin HOTĂRÂREA nr. 101 din 22-05-2025 privind modificarea Registrului monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat, aprobat prin Hotărârea Parlamentului nr. 1531/1993”. Parlamentul Republicii Moldova.

Nr.	Localizare	Denumire	Datare	Tip	Însemnătate
192	Chișinău bd. Ștefan cel Mare, 81	Clădirea fostei Bănci Publice Urbane (din 1978 Sala cu orgă)	1892-1901	At (Arhitectural) Ar (Artă)	N
193	Chișinău bd. Ștefan cel Mare, 168	Clădirea fostei Camere Fiscale (în prezent Institutul politehnic, blocul central)		At (Arhitectural) Is (Istoric) Ar (Artă)	N
194	Chișinău str. Vlaicu Pârcălab, 17	Clădirea fostei Camere Guberniale de Revizie	înc. sec. XX	At (Arhitectural)	N
195	Chișinău str. Alexei Mateevici, 60A	Clădirea fostului castel de apă cu foisor de foc	jum. II a sec. XIX	Is (Istoric) At (Arhitectural)	N
196	Chișinău str. București, 119	Clădirea fostei clinici de boli oftalmice, fondată de medicul Iulia Kviatkovski	1909-1910	Is (Istoric) At (Arhitectural)	N
197	Chișinău str. București, 116	Clădirea fostei clinici de boli oftalmice pentru copii, fondată de medicul Iulia Kviatkovski	înc. sec. XX	Is (Istoric)	N
198	Chișinău str. Mihail Kogălniceanu, 82A	Clădirea fostei clinici de pneumonie	sf. sec. XIX	Is (Istoric) At (Arhitectural)	N
199	Chișinău str. Vlaicu Pârcălab, 46	Clădirea fostei comunități a surorilor medicale „Crucea Roșie” a mănăstirii Hîrbovăț	înc. sec. XX	Is (Istoric) At (Arhitectural)	N
200	Chișinău str. A. Șciusev, 103	Clădirea fostei conduceri a Zemstvei Guberniale a Basarabiei	sf. sec. XIX	Is At Ar	N
201	Chișinău str. Mihail Kogălniceanu, 63	Clădirea fostei conduceri guberniale	înc. sec. XX	Is (Istoric) At (Arhitectural)	N
202	Chișinău bd. Ștefan cel Mare, 83	Clădirea fostei Dume Orășenești	1901	Is (Istoric) At (Arhitectural)	N
203	Chișinău str. Nicolae Iorga, 15	Clădirea veche a fostului gimnaziu de băieți nr. 2	înc. sec. XIX	Is (Istoric) At (Arhitectural)	N
204	Chișinău str. Alexei Mateevici, 111	Clădirea fostului gimnaziu de băieți nr. 3, unde s-a votat Actul Unirii de către Sfatul Țării la 27 martie 1918		Is (Istoric) At (Arhitectural)	N
205	Chișinău str. 31 August 1989, 115	Clădirea fostului gimnaziu de fete, fondat de principesa N. G. Dadiani (în prezent Muzeul Artă Plastică)	sf. sec. XIX – înc. sec. XX	Is (Istoric) Ar (Arhitectural) At (Artă)	N
206	Chișinău str. București, 64/2	Clădirea fostului gimnaziu de fete, fondat de Zemstva Basarabeană	1880	Is (Istoric) At (Arhitectural)	N
207	Chișinău str. Alexei Mateevici, 85	Clădirea fostului gimnaziu de fete, fondat de baronesa I. A. von Heyking	sf. sec. XIX	Is (Istoric) At (Arhitectural)	N
208	Chișinău str. Vlaicu Pârcălab, 48	Clădirea fostei judecătorii de district	anii 1870-1880	Is (Istoric) At (Arhitectural)	N
209	Chișinău str. Iacob Hîncu, 4	Clădirea fostului han	înc. sec. XIX	At (Arhitectural)	N
210	Chișinău str. Șipotelor, 2 (fostra Str. Gr. Ureche 2) ¹⁷	Clădirea fostei mori de aburi	înc. sec. XX	At (Arhitectural)	N
211	Chișinău	Clădirea fostei mori cu aburi,	sf. sec. XIX	Is (Istoric)	N

Nr.	Localizare	Denumire	Date	Tip	Însemnătate
	str. Moara Roșie, 5	numită „Roșie”		At (Arhitectural)	
212	Chișinău str. Alexandru Lăpușneanu, 2	Clădirea fostului orfelinat „Baș”	jum. II a sec. XIX	Is (Istoric) At (Arhitectural)	N
213	Chișinău str. Alexei Mateevici, 86	Clădirea fostului pavilion al expoziției agricole	1903	Is (Istoric) At (Arhitectural)	N
214	Chișinău str. 31 August 1989, 78	Clădirea fostului Seminar teologic	sf. sec. XIX	Is (Istoric) At (Arhitectural)	N
215	Chișinău str. Nicolae Iorga, 2 (fosta str. Mateevici 62 fiind pe colț)	Clădirea fostei școli	1847	Is (Istoric) At (Arhitectural)	N
216	Chișinău str. A. Șciusev, 31	Clădirea fostei școli	1913-1917	Is (Istoric) At (Arhitectural)	N
217	Chișinău str. Bogdan Petriceicu-Hașdeu, 4 ¹⁸	Clădirea fostei școli	înc. sec. XX	Is (Istoric) At (Arhitectural)	N
218	Chișinău str. Mitropolit Dosoftei, 99 (fostă Str. Mitropolit Petru Movilă 20)	Clădirea fostei școli-internat pentru copiii feroviarilor	anii 1930	Is (Istoric) At (Arhitectural)	N
219	Chișinău str. Ismail, 46	Clădirile fostei școli de meserii	sf. sec. XIX	Is (Istoric) At (Arhitectural)	N
220	Chișinău str. Avram Iancu, 29	Clădirea fostei școli primare	jum. I a sec. XIX	Is (Istoric) At (Arhitectural)	N
221	Chișinău str. Sfatul Țării, 26 (fostă S. Lazo) ¹⁹	Clădirea fostei școli poloneze de pe lângă biserica romano-catolică	1901-1906	Is (Istoric) At (Arhitectural)	N
222	Chișinău str. Mihail Kogălniceanu, 65	Clădirea fostei școli reale (în prezent Universitatea de Stat, blocul central)	anii 1870	Is (Istoric) At (Arhitectural)	N
223	Chișinău str. Mitropolit G. Bănulescu- Bodoni, 33	Clădirea fostei școli reale nr. 2 fondată de M. V. Karcevski	1901	Is (Istoric) At (Arhitectural)	N
230	Chișinău str. Mihail Kogălniceanu, 82	Clădirea Muzeului Zooagricol și de Meșteșuguri Populare (în prezent Muzeul de Etnografie și Istorie Naturală)	1906	Is (Istoric) At (Arhitectural)	N
231	Chișinău str. Mitropolit Dosoftei, 124 (fosta Bd. D. Cantemir, nr. 145)	Complexul de cazarmă	anii 1870-1880	Is (Istoric) At (Arhitectural)	N
232	Chișinău str. Vasile Alecsandri, 14 (fostă Str. Hâncești 14)	Complexul de clădiri ale fostului azil pentru bătrâni „Frăția Alexandru Nevski” Biserica „Sfântul Mare Cneaz Vladimir” (fosta Biserică „Icoana Maicii Domnului „Bucuria tuturor scârbiților”)	1867 – înc. sec. XX 1899–1900	Is (Istoric) At (Arhitectural)	N
233	Chișinău str. Sfatul Țării, 25 (fost 23)	Complexul de clădiri ale fabricii de bere	sf. sec. XIX	Is (Istoric) At (Arhitectural)	N
234	Chișinău str. Calea Orheiului, 90	Complexul de clădiri ale hergheliei	înc. sec. XX	Is (Istoric) At (Arhitectural)	N
235	Chișinău	Complexul de clădiri ale fostei	sf. sec. XIX –	Is (Istoric)	N

18 HOTĂRÂREA Nr. 129 din 19-05-2022 privind modificarea Registrului monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat, aprobat prin Hotărârea Parlamentului nr. 1531/1993.

19 HOTĂRÂREA Nr. 129 din 19-05-2022 privind modificarea Registrului monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat, aprobat prin Hotărârea Parlamentului nr. 1531/1993.

Nr.	Localizare	Denumire	Datare	Tip	Însemnătate
	str. A. Pușkin, 11	clinici de hidroterapie a medicului Tumarkin	înc. sec. XX	At (Arhitectural) Ar (Artă)	
236	Chișinău str. Rabbi Țirilson, 8 (fostă Str. Hâncești nr. 68) ²⁰	Complexul fostei sinagogi, cu azilul pentru bătrâni	sf. sec. XIX	Is (Istoric) At (Arhitectural)	N
237	Chișinău str. Mitropolit Dosoftei, 138	Complexul de clădiri ale fostei societăți anonime belgiene „Tramvai”	înc. sec. XX	Is (Istoric) At (Arhitectural)	N
238	Chișinău str. Sarmizegetusa, 48 (fostă str. Sfatul Țării)	Complexul de clădiri și grădina peisajeră ale școlii de pomicultură și viticultură	1842	Is (Istoric) At (Arhitectural)	N
239	Chișinău str. Mihail Kogălniceanu, 67	Complexul de clădiri ale fostei Școli teologice. Biserica „Întâmpinarea Domnului”	1880	Is (Istoric) At (Arhitectural)	N
240	Chișinău bd. Ștefan cel Mare, 163	Complexul de clădiri ale spitalului de boli infecțioase, fondat de medicul Toma Ciorbă	1886-1932	Is (Istoric) At (Arhitectural)	N
241	Chișinău str. Columna, 150 (fost Bd. D. Cantemir nr. 150, Bd. Ștefan cel Mare)	Complexul de clădiri ale fostului spital evreiesc	sf. sec. XIX – înc. sec. XX	Is (Istoric) At (Arhitectural) Ar (Artă)	N
242	Chișinău str. Alexandru cel Bun, 38	Conacul urban Zoti	jum. II a sec. XIX	Is (Istoric) At (Arhitectural)	N
243	Chișinău str. Mihai Eminescu, 31 (fostă Str. București nr. 62) ²¹	Conacul urban Pisarjevski	jum. II a sec. XIX	Is (Istoric) At (Arhitectural)	N
244	Chișinău str. București, 62	Conacul urban Rîșcanu-Derojinski (reconstruit în anii 50 ai sec. XX pentru sediul Sovietului Suprem al R.S.S.M.)		Is (Istoric) At (Arhitectural)	N
245	Chișinău str. București, 92	Conac urban Dolivo-Dobrovolski	jum. II a sec. XIX	Is (Istoric) At (Arhitectural)	N
246	Chișinău str. Columna, 106 (fostă Bd. D. Cantemir)	Conac urban Catargi	1821-1823	Is (Istoric) At (Arhitectural)	N
247	Chișinău str. Columna, 110 (fostă Bd. D. Cantemir)	Conac urban Nazarov	sf. sec. XIX	Is (Istoric) At (Arhitectural)	N
248	Chișinău str. Maria Cebotari, 6	Conac urban	sf. sec. XIX – înc. sec. XX	Is (Istoric) At (Arhitectural)	N
249	Chișinău str. Mihai Eminescu, 52	Conacul urban Inglezi	1873-1875	Is (Istoric) At (Arhitectural)	N
250	Chișinău str. Nicolae Iorga, 5	Conac urban	înc. sec. XX	At (Arhitectural)	N
251	Chișinău str. Nicolae Iorga, 20	Conac urban	înc. sec. XX	At (Arhitectural)	N
252	Chișinău str. Serghei Lazo, 11	Conacul urban Ianușevici	sf. sec. XIX	At (Arhitectural)	N
253	Chișinău	Conac urban	sf. sec. XIX	At (Arhitectural)	N

20 HOTĂRÂREA Nr. 129 din 19-05-2022 privind modificarea Registrului monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat, aprobat prin Hotărârea Parlamentului nr. 1531/1993.

21 HOTĂRÂREA Nr. 129 din 19-05-2022 privind modificarea Registrului monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat, aprobat prin Hotărârea Parlamentului nr. 1531/1993.

Nr.	Localizare	Denumire	Datare	Tip	Însemnătate
	str. Serghei Lazo, 14				
254	Chișinău str. Serghei Lazo, 24	Conacul urban Cazimir-Cheșco	1858, 1859-1901	Is (Istoric) At (Arhitectural)	N
255	Chișinău str. Alexei Mateevici, 31	Conac urban	înc. sec. XX	At (Arhitectural)	N
256	Chișinău str. Mitropolit G. Bănulescu-Bodoni, 10	Conac urban	jum. II a sec. XIX	At (Arhitectural)	N
257	Chișinău str. Mitropolit G. Bănulescu-Bodoni, 17	Conac urban	înc. sec. XX	At (Arhitectural)	N
258	Chișinău str. Mitropolit G. Bănulescu-Bodoni, 35	Conac urban al familiei Donici	anii 1850-1860	At (Arhitectural)	N
259	Chișinău str. Mitropolit G. Bănulescu-Bodoni, 53	Conac urban	sf. sec. XIX	At (Arhitectural)	N
260	Chișinău str. Mitropolit Petru Movilă, 37	Conac urban	înc. sec. XX	At (Arhitectural)	N
261	Chișinău str. Mitropolit Petru Movilă, 84	Conac urban	jum. II a sec. XIX	At (Arhitectural)	N
262	Chișinău str. Mitropolit Petru Movilă, 122	Conac urban	jum. II a sec. XIX	At (Arhitectural)	N
263	Chișinău str. Mitropolit Petru Movilă, 55	Conac urban	sf. sec. XIX	At (Arhitectural)	N
264	Chișinău str. Sfatul Țării, 37	Conac urban	jum. II a sec. XIX	At (Arhitectural)	N
265	Chișinău str. Sfatul Țării, 59	Conac urban	jum. II a sec. XIX	At (Arhitectural)	N
266	Chișinău str. A. Șciusev, 47	Conac urban	înc. sec. XX	At (Arhitectural)	N
267	Chișinău bd. Ștefan cel Mare, 160	Conacul urban Teodosiu	1886	At (Arhitectural)	N
268	Chișinău str. 31 August 1989, 100	Conacul urban Ghica-Comănești V. V. Cristi	anii 1870	At (Arhitectural)	N
269	Chișinău str. 31 August 1989, 153	Conac urban	jum. II a sec. XIX	At (Arhitectural)	N
270	Chișinău str. 31 August 1989, 161 (fostă 151)	Conacul urban al baronului A. F. Stuart	1900-1917	At (Arhitectural)	N
271	Chișinău str. Tricolorului, 42	Conac urban	jum. II a sec. XIX	Is (Istoric) At (Arhitectural)	N
272	Chișinău Str. M. Cibotari nr.6	Creații monumental-decorative ²²		Artă	N
273	Chișinău str. Columna, 72 (fostă Bd. D. Cantemir)	Edificiu pentru funcții social-culturale	sf. sec. XIX	At (Arhitectural)	N
274	Chișinău str. Vasile Alecsandri, 115 (fostă Hîncești)	Edificiu pentru funcții social-culturale cu magazin la parter	sf. sec. XIX	At (Arhitectural)	N

Nr.	Localizare	Denumire	Datare	Tip	Însemnătate
275	Chișinău str. Mihail Kogălniceanu, 39	Edificiu pentru funcții social culturale, în care s-a aflat Școala „Belle Arte”	înc. sec. XX	Is (Istoric) At (Arhitectural)	N
276	Chișinău str. Mihail Kogălniceanu, 72	Edificiu pentru funcții social-culturale	jum. II a sec. XX	At (Arhitectural)	N
277	Chișinău str. Mihail Kogălniceanu, 90	Edificiu pentru funcții social-culturale	sf. sec. XIX	At (Arhitectural)	N
278	Chișinău str. Veronica Micle, 3	Edificiu pentru funcții social-politice	înc. sec. XX	At (Arhitectural)	N
279	Chișinău str. Mitropolit G. Bănulescu-Bodoni, 16	Edificiu pentru funcții social-politice	sf. sec. XIX	At (Arhitectural)	N
280	Chișinău str. Vlaicu Pârcălab, 71	Edificiu pentru funcții social-politice	înc. sec. XX	At (Arhitectural)	N
281	Chișinău bd. Ștefan cel Mare, 148	Edificiu pentru funcții social-politice	1840	Is (Istoric) At (Arhitectural) Ar (Artă)	N
282	Chișinău str. Tighina, 6	Edificiu pentru funcții social-culturale	anii 1930	At	N
283	Chișinău str. Octavian Goga – 2, 4, 7, 8, 13, 14, 18, 20, 21, 24, 26, 33	Fondul construit		At (Arhitectural) Ar (Artă)	N
	str. Sf. Andrei – 15, 17, 19, 20, 24, 25, 26, 27, 28, 30, 33, 35, 38, 44, 46, 58	Fondul construit			
	str. Zamfir Arbore – 1, 2, 2B, 4A, 5, 9, 10, 11, 12, 13, 18, 20, 22	Fondul construit			
	str. Anton Pann – 7, 11, 15, 17, 19	Fondul construit			
	str. Buna Vestire – 6, 9, 15, 19, 21	Fondul construit			
	str. Căpriană – 52, 54, 56, 76	Fondul construit			
	str. A. Hîjdeu – 37, 56, 57, 58, 59, 63, 68, 71	Fondul construit			
	str. Sf. Ilie – 41, 58, 64	Fondul construit			
	str. Pruncul – 2, 4, 6, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 16, 18, 20, 22, 24	Fondul construit			
	Colina Pușkin – 2, 3, 4, 5, 8, 8A, 10, 12, 16, 36	Fondul construit			
	str. Petru Rareș – 32, 33, 34, 35, 36, 37, 49, 53, 55	Fondul construit			
	str. Grigore Ureche – 12, 21, 42, 44, 46, 49, 51, 54, 56, 58, 61, 64, 73	Fondul construit			
		Fondul construit			

Nr.	Localizare	Denumire	Datare	Tip	Însemnătate
	str. Alexandru Vlahuță – 3, 5, 6, 7, 8, 10, 12, 13, 14, 22, 24, 26, 28				
284	Chișinău	Grădina publică „Ștefan cel Mare”. Îngrădirea ornamentală. Sculpturile monumentale ale clasicilor	1818 – sec. XX	Is (Istoric) At (Arhitectural) Ar (Artă)	N
285	Chișinău str. Ismail	Monumentul gloriei militare	1975	Is (Istoric) Ar (Artă)	N
286	Chișinău str. Ismail	Monument în memoria eroilor căzuți în luptele pentru independența și integritatea Republicii Moldova	1992	Is (Istoric)	N
287	Chișinău Șoseaua Orheiului	Monument în memoria victimelor fascismului ²³	1982	Artă Ist	
288	Chișinău Str. Dîmo, 6	Monument în memoria voluntarilor bulgari	1966	Artă Ist	N
289	Chișinău Str. Hristo Botev nr.4	Str. Hristo Botev Monument lui Hristo Botev	1977	Ist	
290	Chișinău	Monument lui Ion Creangă Universitatea Pedagogică „Ion Creangă”	1982	Artă Ist	N
291	Chișinău Grădina publică Ștefan cel Mare și Sfânt	Monument lui Ștefan cel Mare și Sfânt	1929	Is (Istoric) Ar (Artă)	N
292	Chișinău Str. Hristo Botev nr.4	Monument lui Ștefan Neaga ²⁴	1964	Artă, Ist	N
293	Chișinău Str. 31 August 1989	Monument Lupoarca cu Romulus și Remus	1990	Artă Ist	
294	Chișinău Scuarul format între str. B. Petriceicu Hașdeu și Petru Rareș	Monument lui M. F. Orlov	1975	Artă Ist	N
295	Chișinău Str. Anton Pann – 19	Monument lui A. Pușkin		Ist, Artă	N
296	Chișinău Grădina publică Ștefan cel Mare și Sfânt	Monument lui A. S. Pușkin	1885	Is (Istoric) Ar (Artă)	N
297	Chișinău	Mozaic Atriumul Aerogării ²⁵	1975	Artă	N
298	Chișinău Str. Sarmise-getuza-92	Mozaic Fațada și hotelul Fabricii de pâine	1978	Artă	N
299	Chișinău str. Hâncești, 162	Mozaic Fațada farmaciei nr.43		Artă	N
300	Chișinău str. Kiev, 7	Mozaic Fațada centrală și laterală a sălii de cinema a Palatului republican de cultură a Sindicatelor	1974	Artă	N
301	Chișinău Str. 31 August 1989, 98	Mozaic Fațada laterală a sălii de festivități a sediului Uniunii	1975	Artă	N

23 Monumentele de la nr 287 la 290 au fost excluse prin HOTĂRÂREA Nr. 149 din 20-07-2018 privind modificarea Registrului monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat, aprobat prin Hotărârea Parlamentului nr. 1531/1993”. Parlamentul Republicii Moldova.

24 Monumentele de la nr. 292 la 295 au fost excluse prin HOTĂRÂREA Nr. 149 din 20-07-2018 privind modificarea Registrului monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat, aprobat prin Hotărârea Parlamentului nr. 1531/1993”. Parlamentul Republicii Moldova.

25 Monumentele de la nr. 297 la 307 au fost excluse prin HOTĂRÂREA Nr. 149 din 20-07-2018 privind modificarea Registrului monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat, aprobat prin Hotărârea Parlamentului nr. 1531/1993”. Parlamentul Republicii Moldova.

Nr.	Localizare	Denumire	Datare	Tip	Însemnătate
		<i>Scriitorilor</i>			
302	Chișinău Str. Hâncești nr. 230	Mozaic Fațada laterală a motelului „Struguraș”	1965	Artă	N
303.	Chișinău Str. Muncești, 162	Mozaic Fațada laterală a unui imobil	1967	Artă	N
304	Chișinău Str. Matei Millo, 9/3	Mozaic Fațada școlii de Arte „A. Stârcea”	1976	Artă	N
305	Chișinău Bd. Ștefan cel Mare, 165	Mozaic Holul Universității de Medicină „N. Testemițeanu”	1975	Artă	N
306.	Chișinău Str. Mitropolit Varlaam, 58	Mozaic Interiorul autogării	1976	Artă	N
307	Chișinău Str. A.Mateevici,60	Mozaic Holul Universității de Stat	1979	Artă	N
308	Chișinău	Nucleul istoric al Chișinăului cu amplasamentul cuprins între străzile Alexei Mateevici, Constantin Stere, Alexei Șciusev, Mihai Viteazul, str-la Sfântul Andrei, străzile Sfântul Andrei, Ivan Zaikin, Albișoara, Ismail, bd. Ștefan cel Mare și Sfânt, străzile Ciuflea, București, Lev Tolstoi, reprezentat prin trama stradală cu fondul construit, scuarurile și monumentele păstrate <i>in situ</i> (a se vedea și fondul construit al străzilor specificate la poziția 283)	jum. II a sec. XV – înc. sec. XX	Is (Istoric) Ur (de Urbanism) At (Arhitectural) Ar (Artă)	N
309	Chișinău str. Nicolai Dîmo, 6	Paraclis comemorativ voluntarilor bulgari și ruși	1881-1882	Is (Istoric) Ar (Artă)	N
310	Chișinău str. George Enescu, 5	Dendrariu	sec. XIX	Is (Istoric) Ar (Artă)	N
311	Chișinău	Parcul Valea Morilor	mijl. sec. XX	Is (Istoric) Ar (Artă)	N
312	Chișinău Bd. Renașterii nr.33	<i>Pictură murală din holurile Circului²⁶</i>	1982	Artă	N
313	Chișinău Str. Testemițeanu, 29	<i>Pictură murală Holul Spitalului clinic Republican</i>			
314	Chișinău str. Renașterii, nr. 16	<i>Placă comemorativă scriitorului Liviu Deleanu</i>	1992	Artă Ist	N
315	Chișinău Bd. Ștefan cel Mare	<i>Placă comemorativă domnitorului Mihai Viteazul</i>	1992	Artă, Ist	N
316	Chișinău Bd. Ștefan cel Mare, nr.165	<i>Placă comemorativă medicului Nicolaie Testemițeanu</i>	1989	Artă, Ist	N
317	Chișinău str. Mircești, 44	Placă comemorativă profesorilor, colaboratorilor și studenților căzuți în război (1941-1945)		Is (Istoric) Ar (Artă)	N
318	Chișinău Bd. Ștefan cel Mare 73	<i>Placă comemorativă voluntarilor bulgari²⁷</i>	1977	Artă Ist	N

26 Monumentele de la nr. 312 la 316 au fost excluse prin HOTĂRÂREA Nr. 149 din 20-07-2018 privind modificarea Registrului monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat, aprobat prin Hotărârea Parlamentului nr. 1531/1993”. Parlamentul Republicii Moldova.

27 Monumentele de la nr. 318 și 319 și de la 323 și 325 au fost excluse prin HOTĂRÂREA Nr. 149 din 20-07-2018 privind modificarea Registrului monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat, aprobat prin Hotărârea Parlamentului nr. 1531/1993”. Parlamentul Republicii Moldova.

Nr.	Localizare	Denumire	Date	Tip	Însemnătate
319	Chișinău Str. Onisifor Ghibu nr.1	Placă comemorativă lui Onisifor Ghibu	1993	Artă Ist	N
320	Chișinău str. Habad Liubavici, 8-10	Sinagoga „Sticlarilor”	mijl. sec. XIX	Is (Istoric) Ar (Artă)	N
321	Chișinău str. Malina Mică	Stațiune Chișinău I	Paleolit	Arheologic	N
322	Chișinău Telecentru	Stațiune Chișinău II	Paleolit	Arheologic	N
323	Chișinău Bd. Ștefan cel Mare nr.163	Stelă comemorativă medicului Toma Ciorbă		Artă Ist	N
324	Chișinău bd. Ștefan cel Mare, 79	Teatrul Național „Mihai Eminescu”	1930-1954	Ar (Artă) At (Arhitectural)	N
325	Chișinău Bd. Ștefan cel Mare, nr.152	Teatrul de operă și balet „A. S. Pușkin” Friza și relieful de pe fațadă	1980	Artă	N
326	Chișinău Str. Albișoara (vis-a-vis de uzina de construcții din prefabricate din beton nr. 4)	Tumul	Epoca antică	Arheologic	N
327	Chișinău Biocentrul A.Ș.A Moldovei	Tumuli - 2	Epoca antică	Arheologic	N
328	Chișinău Budești-1(marginea pădurii)	Tumuli	Epoca antică	Arheologic	N
329	Chișinău Str. Bulboaca	Tumuli-3	Epoca antică	Arheologic	N
330	Chișinău Str. Circului	Tumul	Epoca antică	Arheologic	N
331	Chișinău	Tumul	Epoca antică	Arheologic	N
332	Chișinău Bd. Cuza Vodă (A.Ș.P. „Vieru”)	Tumul	Epoca antică	Arheologic	N
333	Chișinău Str. Miorița nr.209	Tumul	Epoca antică	Arheologic	N
334	Chișinău Str. Miorița nr.209	Tumul-2	Epoca antică	Arheologic	N
335	Chișinău Str. Miorița (orașelul secției IV a A.P.Ș. „Vierul”)	Tumul	Epoca antică	Arheologic	N
336	Chișinău Str. Miorița nr.279	Tumuli-2	Epoca antică	Arheologic	N
337	Chișinău Str. Ișnovăț nr.34	Tumul	Epoca antică	Arheologic	N
338	Chișinău Str. Muncești nr.23/1	Tumul	Epoca antică	Arheologic	N
339	Chișinău Str. Poștei (în pădurice)	Tumul	Epoca antică	Arheologic	N
340	Chișinău Str. M. Sadoveanu	Tumul	Epoca antică	Arheologic	N
341	Chișinău Str. M. Sadoveanu	Tumul	Epoca antică	Arheologic	N
342	Chișinău Str. Sarmisegetuza	Tumul	Epoca antică	Arheologic	N
343	Chișinău Str. Uzinelor	Tumul	Epoca antică	Arheologic	N
344	Chișinău Str. Uzinelor (trustul de purificare a apelor)	Tumul	Epoca antică	Arheologic	N
345	Chișinău Str. Uzinelor nr. 78	Tumul	Epoca antică	Arheologic	N
346	Chișinău str. Mitropolit G. Bănulescu-Bodoni, 7	Vila urbană Gafencu	înc. sec. XX	Is (Istoric)	N
347	Chișinău str. București, 72	Vilă urbană	1930	At (Arhitectural)	N
348	Chișinău bd. Ștefan cel Mare, 167	Vila urbană în care a locuit muzicologul și pedagogul V. P. Gutora	sf. sec. XIX – înc. sec. XX	Is (Istoric) At (Arhitectural)	N
349	Chișinău	Vila urbană a lui V. Herța	1906	Is (Istoric)	N

Nr.	Localizare	Denumire	Datare	Tip	Însemnătate
	bd. Ștefan cel Mare, 115			At (Arhitectural)	
350	Chișinău bd. Ștefan cel Mare, 113	Vila urbană a lui M. Kligman	înc. sec. XX	Is (Istoric) At (Arhitectural)	N
351	Chișinău str. Serghei Lazo, 7	Vila urbană a lui A. S. Mimi	jum. II a sec. XIX	Is (Istoric) At (Arhitectural)	N
352	Chișinău str. Alexei Mateevici, 79	Vila inginerului Pronin (fragment)		At (Arhitectural)	N
353	Chișinău str. A. Pușkin, 17	Vila urbană a lui Semigradov	1890	At (Arhitectural)	N
354	Chișinău str. Maria Cebotari, 61 (<i>fusese trecută pe str. Sfatul Țării 61</i>)	Vilă pentru două familii	1930	At (Arhitectural)	N
355	Chișinău str. Mălina Mare, 39	Vila urbană a lui M. Karcevski	1897-1898	At (Arhitectural)	N
356	Chișinău str. Al. Bernardazzi, 52	Vilă urbană	anii 1930	At (Arhitectural)	N
357	Chișinău str. București, 76	Vilă urbană	înc. sec. XX	At (Arhitectural) Ar (Artă)	N
358	Chișinău str. Maria Cebotari, 5	Vilă urbană	sec. XIX	At (Arhitectural) Ar (Artă)	N
359	Chișinău str. Mihai Eminescu, 13	Vilă urbană	înc. sec. XX	At (Arhitectural) Ar (Artă)	N
360	Chișinău str. Mihai Eminescu, 33	Vilă urbană	anii 1930	At (Arhitectural) Ar (Artă)	N
361	Chișinău str. Mihai Eminescu, 34	Vilă urbană	înc. sec. XX	At (Arhitectural) Ar (Artă)	N
362	Chișinău str. Mihai Eminescu, 36	Vilă urbană	anii 1930	At (Arhitectural)	N
363	Chișinău str. Mihai Eminescu, 51	Vilă urbană	sf. sec. XIX	At (Arhitectural)	N
364	Chișinău str. Vasile Alecsandri, 18 (<i>fostă Hîncești 18</i>)	Vilă urbană	înc. sec. XX	At (Arhitectural)	N
365	Chișinău str. Nicolae Iorga, 24	Vilă urbană	jum. II a sec. XIX	At (Arhitectural)	N
366	Chișinău str. Mihail Kogălniceanu, 50	Vilă urbană	anii 1930	At (Arhitectural)	N
367	Chișinău str. A. Plămădeală, 2	Vilă urbană	anii 1930	At (Arhitectural)	N
368	Chișinău str. Alexei Mateevici, 23	Vilă urbană	sec. XX	At (Arhitectural)	N
369	Chișinău str. Alexei Mateevici, 65	Vilă urbană	înc. sec. XX	At (Arhitectural)	N
370	Chișinău str. Alexei Mateevici, 69	Vilă urbană	anii 1930	At (Arhitectural)	N
371	Chișinău str. Alexei Mateevici, 74	Vilă urbană	jum. II a sec. XIX	At (Arhitectural)	N
372	Chișinău str. Alexei Mateevici, 103	Vilă urbană	sf. sec. XIX	At (Arhitectural)	N
373	Chișinău str. Alexei Mateevici, 119	Vilă urbană	anii 1930	At (Arhitectural)	N
374	Chișinău	Vilă urbană	anii 1930	At (Arhitectural)	N

Nr.	Localizare	Denumire	Datare	Tip	Însemnătate
	str. Vlaicu Pârcălab, 39				
375	Chișinău str. A. Pușkin, 11	Vilă urbană	sf. sec. XIX	At (Arhitectural)	N
376	Chișinău str. Sfatul Țării, 2	Vilă urbană	anii 1930	At (Arhitectural)	N
377	Chișinău str. Sfatul Țării, 35	Vilă urbană	anii 1930	At (Arhitectural)	N
378	Chișinău str. Sfatul Țării, 49	Vilă urbană	anii 1930	At (Arhitectural)	N
379	Chișinău str. Sfatul Țării, 51	Vilă urbană	anii 1930	At (Arhitectural)	N
380	Chișinău str. Sfatul Țării, 55	Vilă urbană	înc. sec. XX	At (Arhitectural)	N
381	Chișinău str. A. Șciusev, 117	Vilă urbană	anii 1930	At (Arhitectural)	N
382	Chișinău str. 31 August 1989, 95	Vilă urbană	anii 1930	At (Arhitectural)	N
383	Chișinău str. Timiș, 3	Vilă urbană	anii 1930	At (Arhitectural)	N
384	Chișinău str. Zamfir Arbore, 4A	Vilă urbană	anii 1930 sec.XX ²⁸	At (Arhitectural)	N
384.1	Chișinău bd. Ștefan cel Mare și Sfânt, nr. 73	Clădirea fostului Minister al Alimentației Publice (în prezent sediul Procuraturii Generale a Republicii Moldova) ²⁹	anii 1950 sec. XX	At (Arhitectural)	N
384.2	Chișinău bd. Grigore Vieru, nr. 12	Clădirea Maternității nr. 2, cu parcul adiacent	anii 1950 sec. XX	At (Arhitectural)	N
384.3	Chișinău bd. Renașterii Naționale, nr. 7	Edificiul Circului din Chișinău	1981	At (Arhitectural)	N
384.4	Chișinău str. Aeroport, 16	Clădirea Aerogării „Chișinău– Revaca” ³⁰	1960	Is (Istoric) At (Arhitectural)	N
384.5	Chișinău bd. Dacia, 56 (pe teritoriul Muzeului Satului)	Biserica de lemn „Adormirea Maicii Domnului” (Biserica de lemn „Sf. Treime” din satul Hirișeni, raionul Telenești)	1820, strămutată din satul Hirișeni, raionul Telenești, în Chișinău și restaurată în anul 2010	At (Arhitectural)	N
384.6	Chișinău bd. Dacia, 56 (pe teritoriul Muzeului Satului)	Biserica de lemn „Adormirea Maicii Domnului” (Biserica de lemn „Adormirea Maicii Domnului” din satul Gârbova, raionul Ocnița)	1908, strămutată din satul Gârbova, raionul Ocnița, în Chișinău și restaurată în	At (Arhitectural)	N

28 HOTĂRÂREA Nr. 129 din 19-05-2022 privind modificarea Registrului monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat, aprobat prin Hotărârea Parlamentului nr. 1531/1993.

29 Monumentele cu nr. 384.1; 384.2; 384.3 au fost introduse prin HOTĂRÂREA Nr. 129 din 19-05-2022 privind modificarea Registrului monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat, aprobat prin Hotărârea Parlamentului nr. 1531/1993.

30 Monumentele cu nr. 384.4; 384.5; 384.6 au fost introduse prin HOTĂRÂREA Nr. 109 din 11-05-2022 pentru modificarea Registrului monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat, aprobat prin Hotărârea Parlamentului nr. 1531/1993.

Nr.	Localizare	Denumire	Datare	Tip	Însemnătate
			anul 2020		
384.7	Chișinău bd. Ștefan cel Mare și Sfânt, 1	Sediul Academiei de Științe a Moldovei ³¹	1951-1955	At (Arhitectural)	N
384.8	Chișinău str. Alexei Mateevici, 11	Cimitir cu complex de monumente	sec. XIX-XX	Is (Istoric) Ar (Artă)	N
		Biserica „Tuturor Sfinților”	1830	At (Arhitectural)	
387F	Chișinău str. Miron Costin	Complexul comemorativ „Feciorilor Patriei – Sfântă Amintire”	2007	At (Arhitectural)	L

3.1.2 Lista monumentelor din localitățile componente ale municipiului Chișinău

Nr.	Localizare	Denumire	Datare	Tip	Însemnătate
388	Codru str. Costiujeni, 3	Complexul de clădiri și parcul Spitalului Clinic de Psihiatrie ³²	sf. sec. XIX – înc. sec. XX	At (Arhitectural) Is (Istoric)	N
		Biserica „Sfinții Trei Ierarhi” (fosta biserică „Sfântul Alexandr Nevski”)	1904–1907		
388.1	Cricova	Complexul „Combinatul de Vinuri „Cricova S.A.”” (galeriile fostei cariere de piatră și structurile subterane (inclusiv sălile de degustare), ansamblul construcțiilor terestre cu terenurile aferente și de peisaj geografic)	fondat în 1952	Ai (Arhitectura industrială) Cp (Complex cultural-peisagistic)	N
389	Ciorescu (în lit. Cricova)	Așezare	Sec. II-IV	Arheologic	N
390	Ciorescu	Cimitirul	Sec. XIV	Arheologic	N
391	Ciorescu	Complexul de clădiri și parcul fostei școli de agronomie, fondată de Ion Ciorescu	sf. sec. XIX	Is (istoric)	N
392	Ciorescu	Complexul subteran de păstrare a vinului	mijl. sec. XIX	Is (Istoric) At (Arhitectural)	N
392.1	Goian	Casa scriitorului Ion Canna (1902–1979)		Im (Istoricomemorialistic)	L
393	Ciorescu	Tumul	Epoca antică	Arheologic	N
394	Durlești	Așezare	Sec. IV-III î.e.n.	Arheologic	N
395	Durlești str. Alexei Mateevici, 8/2	Biserica „Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril”	1865	At (Arhitectural)	N
396	Durlești	Casa parohială în care s-a născut sculptorul A. Plămădeală	jum. II a sec. XIX	Is (Istoric) At (Arhitectural)	N

31 Monument introdus prin HOTĂRÂREA Nr. 409 din 21-12-2023 privind modificarea Registrului monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat, aprobat prin Hotărârea Parlamentului nr. 1531/1993.

32 Monumentele de la nr 388; 388.1; 391; 392; 392.1; 395 au fost introduse prin Hotărârea nr. 101 din 22 mai 2025 privind modificarea Registrului monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat, aprobat prin Hotărârea Parlamentului nr. 1531/1993

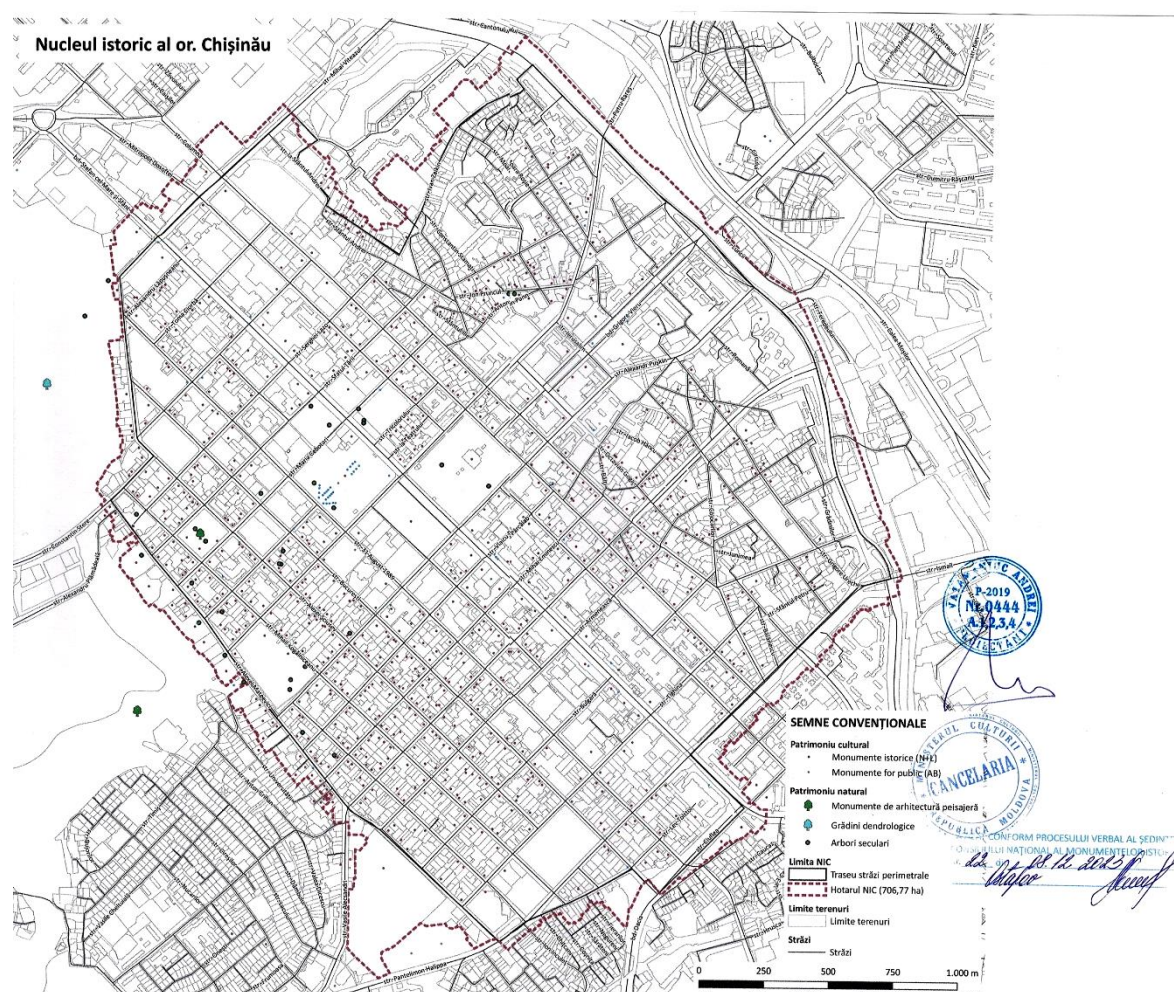
Nr.	Localizare	Denumire	Datare	Tip	Însemnătate
397	Durlești	Cetățuie	Sec. IV-II î.e.n.	Arheologic	N
398	Durlești Str. Livezilor	Necropolă	Sec. II-IV	Arheologic	N
399	Durlești	Sculptură populară. La cimitir		Ar (Artă)	N
400	Vatra (în lit.Ghidighici) Stația.Malul r. Bâc	Așezare	Sec. VIII-IX	Arheologic	
401	Vatra I partea dreaptă a șoselei Chișinău – Ghidighici	Așezare	Sec. VIII	Arheologic	N
402	Vadu lui Vodă	Așezare	Neolit	Arheologic	N
403	Vadul lui Vodă	Monument la mormântul comun al ostașilor căzuți în 1944		Is (Istoric)	N
404	Vadu lui Vodă	Tumuli – 2 acoperite cu apa lacului de acumulare		Arheologic	
405	Vadu lui Vodă	Tumuli - 2	Epoca antică	Arheologic	N
406	Vadu lui Vodă	Vila Sicard	Sf. sec. XX	Arheologic	N
407	Condița	Mănăstirea „Adormirea Maicii Domnului”	1738	At (Arhitectural)	N
408	Condița	Monument în memoria consătenilor căzuți în război (1941-1945)		Is (Istoric)	N
409	Cruzești	Biserica „Acoperământul Maicii Domnului”³³	1931–1934	At (Arhitectural)	N
410	Cruzești	Tumul	Epoca antică	Arheologic	N
411	Sângera	Așezare	Epoca antică	Arheologic	N
412	Sângera	Așezare	Epoca antică	Arheologic	N
413	Sângera I	Așezare	Sec. XVII - XVII	Arheologic	N
414	Sîngera str. 31 August 1989, 41	Biserica „Adormirea Maicii Domnului”. Pictură murală³⁴	1912–1921	At (Arhitectural) Ar (Artă)	N
415	Sângera	Sculptură „Troita”	1992	Artă	N
416	Sângera	Tumul „A lui Petrov”	Epoca antică	Arheologic	N
417	Sângera	Tumul „A lui Sârbu”	Epoca antică	Arheologic	N
418	Sângera	Tumul „Al turcilor”	Epoca antică	Arheologic	N
419	Sângera	Tumuli – 3	Epoca antică	Arheologic	N
420	Goianul Nou str. Vasile Alecsandri, 1	Biserica „Adormirea Maicii Domnului”³⁵	1825	At (Arhitectural)	N
421	Băcioi	Biserica „Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil”	1866–1867	At (Arhitectural)	N
422	Grătiești str. Alexei Mateevici, 5	Biserica „Sfânta Treime”	1904–1908	At (Arhitectural)	N
423	Grătiești	Sculptură populară. La cimitir		Ar (Artă)	L
424	Trușeni	Biserica „Sfinții Arhangheli	1841	At (Arhitectural)	N

33 Hotărârea nr. 101 din 22 mai 2025 privind modificarea Registrului monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat, aprobat prin Hotărârea Parlamentului nr. 1531/1993

34 Hotărârea nr. 101 din 22 mai 2025 privind modificarea Registrului monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat, aprobat prin Hotărârea Parlamentului nr. 1531/1993

35 Monumentele de la nr. 420 - 429 au fost introduse prin HOTĂRÂREA nr. 101 din 22 mai 2025 privind modificarea Registrului monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat, aprobat prin Hotărârea Parlamentului nr. 1531/1993

Nr.	Localizare	Denumire	Datare	Tip	Însemnătate
	str. Ștefan cel Mare și Sfânt, 140	Mihail și Gavriil			
425	Budești str. Florilor, 1	Biserica „Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil”	1912–1942	At (Arhitectural)	N
426	Budești	Casa geografului E. Proca (1937– 1982)		Im (Istórico- memorialistic)	N
427	Colonița str. Alexei Mateevici, 30	Biserica „Nașterea Maicii Domnului”	1914	At (Arhitectural)	N
428	Ghidighici	Biserica „Acoperământul Maicii Domnului”	1833	At (Arhitectural)	N
429	Ghidighici	Sculptură populară. La cimitir		Ar (Artă)	L

Nucleul istoric al orașului Chișinău 2023

Sursa: <https://mc.gov.md/sites/default/files/file-cloud/pthnic.pdf>

Limitele nucleului istoric la orașului au fost aprobate în anul 2023 de Ministerul Culturii al Republicii Moldova prin Fișa de avizare nr 04/2-09/3532 din 26,12,2023, la cererea A.O. „Salvați Chișinăul” și A.O. „Centrul de Urbanism” în baza Legii 1530/1993 privind ocrotirea monumentelor. Au fost proiectate de a.ș.p. Vatamaniuc A., expert GIS Munteanu AI (<https://mc.gov.md/sites/default/files/file-cloud/aviz-cmni.pdf>).

Parlamentul Republicii Moldova a emis modificări la Hotărârea Nr. HP1531/1993 din 22.06.1993 pentru punerea în aplicare a Legii privind ocrotirea monumentelor. Cea mai recentă

modificare este legiferată prin HP101 din 22.05.25, MO257-260/28.05.25.art. 301 în vigoare din 28.05.25. (https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=148719&lang=ro#)

○ 3.1.3 Sinteza cantitativă și cele două niveluri de protecție

Evidența patrimoniului construit al orașului se sprijină pe două liste care nu trebuie confundate: (a) **Registrul monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat** (HP nr. 1531/1993, cu modificările ulterioare), prezentat în listele 3.1.1 și 3.1.2; (b) **lista obiectivelor ocrotite la nivelul orașului** (decizia Primăriei din 1994), pe care PUG 2007 o citează cu **977 de obiective** (236 de importanță națională și 741 de importanță locală). Cifra de 977, preluată în Versiunea 1 în analiza SWOT și în diagnostic, se referă la această a doua evidență, nu doar la Registrul național. Reconcilierea celor două liste și confirmarea statutului juridic actual al obiectivelor de importanță locală fac obiectul Anexei 1 (L-I-02, L-I-03).

Indicator (la nivelul anului 2025)	Orașul Chișinău (lista 3.1.1)	Localitățile componente (lista 3.1.2)
Poziții în listă (rânduri, inclusiv componentele ansamblurilor)	407	45
– din care monumente arheologice	31	21
– din care poziții excluse din Registru între 1993 și 2025	31	–
Poziții active (fără cele excluse)	376	45
Poziții cu tip arhitectural (At), inclusiv cele cu tip mixt	318	15
Poziții cu tip istoric (Is) sau istorico-memorial (Im), inclusiv cele cu tip mixt	135	9
Poziții cu tip de artă (Ar), inclusiv cele cu tip mixt	95	5
Obiective ocrotite la nivelul orașului, conform PUG 2007 (național + local)	977 (236 + 741)	–
Obiective ocrotite amplasate în orașul vechi și în zona istorică (PUG 2007)	857	–

Sursa: numărare pe listele din cap. 3.1.1–3.1.2 (versiunea 2025) și PUG 2007, cap. 1.8.3. Tipurile mixte sunt numărate în fiecare categorie, deci pe categorii suma depășește totalul. Numărul exact de monumente distincte (nu de rânduri) se stabilește la georeferențierea listei [N].

3.2 Identificarea elementelor definitorii ale peisajului și a perspectivelor valoroase

Identitatea peisagistică a Chișinăului rezultă din suprapunerea a trei straturi: relieful de coline și văi (terasa râului Bâc dominată de dealuri), trama istorică a așezării (orașul vechi organic și orașul nou ortogonal din planurile 1817–1834) și dominantele construite (edificii de cult, ansambluri reprezentative, parcuri istorice). Pe baza cercetării istorice din cap. 2 (în special 2.1 și 2.6) și a cartografiei istorice analizate, studiul identifică următoarele elemente definitorii ale peisajului urban:

Cod	Element definitoriu	Caracterizare și motivul protecției
PE-1	Valea râului Bâc și lunca sa	Axa geografică și genetică a orașului: așezarea a apărut pe malul drept, lângă izvorul de la Biserica Mazarache. Cursul râului a fost rectificat în secolele XIX–XX. Valea separă orașul vechi de Râșcani și Ciocana și concentrează o parte din siturile arheologice. PUG 2007 a propus un „coridor ecologic râul Bâc”, care a rămas nerealizat
PE-2	Terasa și platoul „orașului de sus”	Suportul planului de sistematizare 1817–1834 (M. Ozmidov, B. Eitner, P. I. Fiodorov): rețea ortogonală de cartiere închise, orientată paralel cu valea Bâcului, cu axa principală actualul bd. Ștefan cel Mare și Sfânt
PE-3	Linia de contact dintre orașul vechi și orașul nou	Trecerea de la trama organică a târgului (limitele de dinainte de 1812: str. Albișoara, Zaikina, Alexandru cel Bun, Izmail) la grila ortogonală. Este o linie de lectură a istoriei urbane, care trebuie păstrată în trama stradală și în parcellar
PE-4	Ansamblul reprezentativ central	Catedrala „Nașterea Domnului” și clopotnița, Porțile Sfinte (Arcul de Triumf, 1840), Parcul Catedralei, Grădina Publică „Ștefan cel Mare” (amenajată din 1818, administrată de primărie din 1866), Piața Marii Adunări Naționale: nucleul simbolic și spațial al orașului

Cod	Element definitoriu	Caracterizare și motivul protecției
PE-5	Văile secundare amenajate ca parcuri	Valea Morilor (lac, scări, cascadă), Valea Trandafirilor, lacurile din Râșcani, Dendrariul și Grădina Botanică: peisaje culturale ale secolului XX, care fac legătura dintre relief, spațiile verzi și cartiere (în corelare cu studiul de patrimoniu natural)
PE-6	Dealurile și crestele care încadrează orașul	Dealul Râșcanilor, platourile Buiucani, Ciocana și Botanica: puncte de belvedere istorice (panorama din 1889 de pe Dealul Râșcanilor) și fundaluri ale siluetei orașului
PE-7	Dominantele verticale istorice	Clopotnița Catedralei, turlele bisericilor Mazarache, Sf. Teodor Tiron, Sf. Pantelimon, Biserica Armenească, turnul Primăriei: repere ale siluetei istorice care nu trebuie concurate de clădiri înalte în conurile de vizibilitate
PE-8	Repere ale secolului XX	Gara (1948, cu Piața Gării amenajată în 1950), ansamblurile postbelice ale bulevardului central, ansambluri moderniste (de exemplu „Porțile orașului” de la intrarea dinspre aeroport): elemente identitare care trebuie evaluate în vederea protecției [N]

Perspective valoroase. Studiul propune protejarea următoarelor perspective, ca „conuri de vizibilitate”. Delimitarea lor exactă (punct de observație, deschidere, adâncime și cotă maximă admisă pentru construcțiile noi) se face în etapa de Concepție, prin modelare 3D și verificare pe teren:

Cod	Perspectiva	Ce se protejează
PV-1	Axa Piața Marii Adunări Naționale – Porțile Sfinte – Catedrala	Percepția frontală a ansamblului catedralei și a arcului, fără clădiri de fundal care să depășească silueta clopotniței
PV-2	Perspectiva longitudinală a bd. Ștefan cel Mare și Sfânt	Continuitatea fronturilor istorice și a reperelor (Primăria, Catedrala, Grădina Publică) de-a lungul axei principale
PV-3	Panorama orașului de sus din valea Băcului și de pe Dealul Râșcanilor	Silueta istorică a platoului, cu dominantele de cult (perspectivă documentată iconografic în 1889)
PV-4	Perspectivă asupra Bisericii Mazarache din orașul vechi	Relația bisericii cu izvorul, cu panta și cu trama târgului vechi, care marchează locul de naștere al orașului
PV-5	Valea Morilor – dinspre scări și cascadă spre lac și spre oraș	Compoziția peisageră a parcului și fundalul ei construit
PV-6	Intrările în oraș pe axele istorice (drumurile spre Orhei, Hâncești, Tighina, Sculeni) și intrarea dinspre aeroport	Lizibilitatea secvențelor de acces și a reperelor de poartă

Transpunerea în PUG: perspectivele se reprezintă pe planșa de patrimoniu din etapa de Concepție (cap. 7), iar în RLU li se asociază reguli de înălțime maximă, stabilite prin studii de vizibilitate la nivel de PUZ (4.4).

3.3 Concluzii referitoare la elementele (clasate sau neclasate) care necesită protecție și la natura acestora. Propuneri de delimitare a zonelor de protecție a monumentelor

Pe baza cercetării istorice, a listelor de monumente și a analizei peisajului, studiul identifică **cinci categorii de elemente** care necesită protecție în PUG și RLU, fiecare cu natura proprie a protecției:

Categoria	Elemente	Natura protecției propuse
A. Monumente înscrise în Registrul național	376 de poziții active în oraș (3.1.3), inclusiv 31 de situri arheologice	Protecție legală integrală. Zonă de protecție individuală sau comună, delimitată după criterii morfologice (4.4). Orice intervenție cu aviz de specialitate
B. Obiective ocrotite la nivel local	Lista municipală din 1994 (741 de obiective de importanță locală conform PUG 2007), cu statut de confirmat	Protecție prin RLU, după reconcilierea listei (Anexa 1). Obiectivele care și-au pierdut substanța istorică se propun pentru reevaluare, iar cele valoroase se propun pentru includerea în Registru

Categoria	Elemente	Natura protecției propuse
C. Patrimoniul arheologic	Situri din RAN / Registrul național; zonele cu potențial arheologic ale orașului vechi și ale văii Bâcului	Zone cu potențial arheologic, cu diagnostic arheologic preventiv obligatoriu înaintea lucrărilor de excavare (Legea nr. 218/2010)
D. Țesut urban și fronturi valoroase neclasate	Trama orașului vechi, cartierele închise ale planului 1834, fronturi stradale coerente din secolele XIX–XX, clădiri de acompaniament, ansambluri moderniste	Protecție de ansamblu (tramă, parcelar, aliniere, regim de înălțime, siluetă) prin ZIR și reguli RLU, fără clasare individuală
E. Peisaj cultural și perspective	Elementele PE-1...PE-8 și perspectivele PV-1...PV-6 (3.2)	Conuri de vizibilitate cu limitarea înălțimii. Protecția reliefului și a spațiilor verzi istorice

Zone istorice de referință (ZIR). Pentru structurarea RLU se propune împărțirea teritoriului cu valoare istorică în zone istorice de referință, delimitate după criteriul genezei și al morfologiei. Fiecare ZIR se subdivide în Concepție în unități teritoriale de referință (UTR). Limitele de mai jos sunt orientative și se precizează pe planșa de patrimoniu:

ZIR	Denumire	Delimitare orientativă și caracteristici
ZIR-1	Orașul vechi (târgul medieval și mahalalele)	Teritoriul de dinainte de 1812, între valea Bâcului și străzile Albișoara, Alexandru cel Bun, Izmail (conform 2.6), cu nucleul de la Biserica Mazarache. Tramă organică, parcelar neregulat, potențial arheologic ridicat
ZIR-2	Orașul nou – nucleul planului 1817–1834	Rețeaua ortogonală a „orașului de sus”, cu bd. Ștefan cel Mare și Sfânt, ansamblul Catedralei, Grădina Publică, Primăria, principalele străzi istorice (65 de străzi cu circa 4.000 de case, conform PUG 2007). Coincide în mare cu zona istorică protejată [<i>limita oficială de confirmat, L-I-01</i>]
ZIR-3	Extinderile de la sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX	Cartierul „european” de pe platoul de lângă Râșcani (Magala), zona gării (1871) și axele de legătură; vile și locuințe urbane din perioada 1880–1940
ZIR-4	Ansambluri postbelice și moderniste	Reconstrucția postbelică a axei centrale, Piața Gării (1950), ansambluri reprezentative din anii 1960–1980, care trebuie evaluate [<i>N</i>]
ZIR-5	Peisaje culturale	Valea Bâcului, Valea Morilor, Valea Trandafirilor, Grădina Botanică și Dendrariul (în corelare cu studiul de patrimoniu natural)

Propuneri de delimitare a zonelor de protecție a monumentelor. Studiul recomandă ca zonele de protecție să nu mai fie trasate ca cercuri cu rază fixă, ci **după criterii morfologice**: parcela monumentului, parcelele adiacente, frontul opus al străzii și, după caz, spațiul public care asigură vizibilitatea monumentului. În ZIR-1 și ZIR-2, densitatea monumentelor face ca zonele individuale să se unească într-o **zonă de protecție comună**, care corespunde ZIR. Pentru monumentele izolate din afara ZIR (circa 23 de monumente de arhitectură în afara zonei istorice, după PUG 2007), zona de protecție se delimitează individual. Până la aprobarea zonelor de protecție prin documentațiile de urbanism, se recomandă aplicarea unui regim tranzitoriu: aviz de specialitate pentru orice intervenție pe parcelele adiacente monumentului [*de validat cu Ministerul Culturii*].

Localitățile componente (context). Pentru monumentele din localitățile componente (3.1.2), de exemplu complexul Combinatului de vinuri Cricova, complexul spitalului de la Codru sau siturile arheologice de la Ciorescu, recomandările de mai sus se transmit documentațiilor de urbanism ale acestor localități.

4. CONCLUZII ALE STUDIULUI ISTORIC, ANALIZA CRITICĂ A SITUAȚIEI EXISTENTE

4.1 Sinteza principalelor momente istorice care au marcat dezvoltarea așezărilor orașului Chișinău. Fundamentarea istorică a P.U.G. actualizat

Istoria actualei aglomerări urbane reprezentând Municipiul Chișinău este relativ complexă și semnificativ legată de regiunea Moldovei, fiind amplasată pe un teritoriu în care au fost resimțite diferite influențe datorate unor transformări administrative, politice, economice și, implicit sociale. Din acest punct de vedere studiul de față remarcă:

- *Strategia de dezvoltare urbanistică ce se va asocia PUG actualizat poate beneficia de suficiente elemente de construire a unei viziuni de viitor bazate pe autenticitatea cadrului natural, pe valori cultural-istorice unicate și pe dezideratul modernizării firești, raportate la progresele actuale în domeniul îmbunătățirii calității vieții;*
- *Operațional, PUG actualizat va putea utiliza remarcile din prezentul studiu, privitoare la elementele ce susțin continuitatea istorică în dezvoltare, coroborându-le cu rezultatele altor investigații sectoriale de același nivel, pentru a le transpune în PUG actualizat și în Regulamentul Local de Urbanism actualizat.*

Sinteza etapelor de evoluție și a amprentei lor spațiale:

Etapă	Amprenta spațială	Ce se păstrează	Implicații pentru PUG 2040
Secolele XV–XVIII: satul și târgul de pe Bâc (prima atestare 1436)	Nucleu lângă izvor și Biserica Mazarache (1752); moșii răzășești (Buiucani, Hrusca, Visterniceni)	Trama organică fragmentară, biserici, straturi arheologice	ZIR-1; protecție arheologică; revalorizarea locului de origine
1812–1856: capitala Basarabiei	Planurile 1817–1834 și orașul de sus ortogonal; ansamblul Catedralei; Grădina Publică	Grila stradală, cartierele închise, clădiri clasiciste	ZIR-2; protecția tramei și a perspectivelor PV-1, PV-2
1856–1918: modernizarea	Arhitectul orașului A. Bernardazzi; calea ferată (1871); apeductul; pavaje; tramvai (1888/1913); cartiere noi	Fronturi eclecticice, Primăria, gara (reconstruită), vile	ZIR-2 și ZIR-3; reabilitarea fondului construit
1918–1944: perioada interbelică	Densificarea centrului; locuințe urbane și vile	Clădiri interbelice (multe afectate de război)	ZIR-2 și ZIR-3; evaluarea clădirilor neclasate
1944–1991: reconstrucție și extindere	Reconstrucția postbelică; planurile generale sovietice; cartiere de locuințe colective	Ansambluri postbelice și moderniste	ZIR-4; evaluarea patrimoniului modernist
1991–prezent: capitala Republicii Moldova	PUG 2007; densificare punctuală, adesea necorelată cu contextul istoric	–	Reactualizarea PUG: RLU cu zone de protecție și reguli de înălțime

4.2 Analiza SWOT a situației actuale a dezvoltării orașului. Diagnostic general și prospectiv

4.2.1 Analiza SWOT

PUNCTE TARI	PUNCTE SLABE
Municipiu-capitală a Republicii Moldova care exprimă tot mai pregnant trăsăturile unui oraș modern, conectat la rețeaua internațională de comunicații și integrat – conform strategiei de dezvoltare prefigurate prin PUG-ul realizat și aprobat în 2007-2008 – în spațiul economic și cultural regional	Context geo-politic actualmente fragil care afectează temporar continuitatea dezvoltării
Centru polifuncțional de contact între Estul și Vestul Europei, cu conexiuni multiple asigurate de rețele de transport și comunicații	Conectivitate insuficient de dezvoltată pentru susținerea rolului polarizator regional al municipiului
Aria centrală a municipiului este cuprinsă în limitele teritoriului administrativ al sectoarelor Buiucani, Centru, Râșcani și include nucleul centrului istoric Chișinău cu statut de zonă protejată de importanță națională.	Afectarea negativă a fondului patrimonial construit impresionant din centrul istoric, de către un proces perpetuat de degradare fizică și morală.
Concentrarea pe teritoriul municipiului a celui mai bogat fond de patrimoniu construit (monumente istorice de arheologie, arhitectură, memoriale, comemorative) din Republica Moldova. 977 de obiective din intravilanul orașului sunt ocrotite (236 de importanță națională și 741 de importanță locală, conform PUG 2007 – vezi 3.1.3).	Lipsa unor proiecte ample și bine bugetate pentru întreținerea și valorificarea patrimoniului construit
Existența pe teritoriul municipiului a 4 arii naturale protejate de stat și extinderea măsurilor protective ale spațiilor verzi asupra conservării fondului genetic vegetal și animal și a dezvoltării arhitecturii peisagere.	Afectarea calității spațiilor verzi datorată poluării crescute a mediului ambiant, generată cu precădere de creșterea parcului de mașini și/sau a ne-întreținerii unor spații reziduale din cartierele de locuințe colective
Conservarea unei planimetrii specifice medievale (rețele stradale organice) în zona orașului vechi și a unei structuri de cartiere închise (rețea carteziană) în zona istorică.	Agresivitatea neadecvării unui fond construit nou, edificat într-un sistem relaxat de autorizare
Existența unui fond documentar bogat și bine structurat care conservă informații ce	Insuficientă valorificare a resurselor balneare și turistice și a peisajelor culturale.

evidențiază prezența umană din cele mai vechi timpuri pe teritoriul studiat, favorizată de factori geografici și climatici pozitivi.	
Potențial turistic important favorizat de peisajele naturale și culturale specifice din zona urbană, ca și din așezările rurale	
Conservarea unor tradiții ocupaționale (cu precădere în mediul rural), a unui patrimoniu imaterial apt de valorificare și a unor tradiții pozitive de coabitare interetnică	

A R H I C O N

Strada Academiei 18-20, 010014 - BUCUREȘTI, ROMANIA, Tel: 307.71.05 ; 307.71.90 fax 307.71.05 cod fiscal R14771110

UNIVERSITATEA DE ARHITECTURĂ ȘI URBANISM
ION MINCU - BUCUREȘTI
CENTRUL DE CERCETARE, PROIECTARE,
EXPERTIZĂ ȘI CONSULTING

ISO 9001

ICoNet

INSTITUTUL MUNICIPAL DE PROIECTĂRI
„CHIȘINĂU PROIECT”UNIVERSITATEA TEHNICĂ
A MOLDOVEI

LIDER - Arhicon București

UAUIM-CCPEC București

IMP Chișinău Proiect

UTM Chișinău

PLAN URBANISTIC GENERAL MUNICIPIUL CHIȘINĂU

STUDIUL DE FUNDAMENTARE CENTRUL ISTORIC ȘI PATRIMONIUL CONSTRUIT

AMENINȚĂRI	OPORTUNITĂȚI
Degradări iminente ale patrimoniului construit și ale peisajelor istorice și arheologice în lipsa aplicării unor măsuri protective energice	Exemple favorabile de bune practici internaționale în domeniul designului și managementului urban
Scăderi demografice și accentuarea unor procese de depopulare prin emigrare, în absența unor procese economice stimulative, cu consecințe defavorabile în privința conservării fondului construit valoros.	Accesibilitate la programe de regenerare urbană, inclusiv programe de cooperare cu România
	Prefigurarea de programe complexe și avantajoase de turism tematic
	Actualizarea PUG municipiul Chișinău care impune reevaluarea parcursului istoric al așezărilor sale componente pentru asigurarea continuității în dezvoltare, la nivelul întregului teritoriu administrativ și în cadru supra-teritorial

4.2.2 Diagnostic general

- **Municipiul Chișinău** este capitala Republicii Moldova și este cel mai mare oraș din țară, aflându-se în Regiunea de Dezvoltare Centru, pe râul Bâc;
- Orașul Chișinău are o suprafață de cca. 120 kmp. A devenit oraș în anul **1818** și municipiu în **1995**. Orașul este compus din 5 sectoare: Botanica, Buiucani, Centru, Ciocana și Rîșcani. Cuprinde ca suburbii 7 orașe: Codru, Cricova, Durlești, Stăuceni (care a devenit oraș din iunie 2024), Sîngera, Vadul lui Vodă și Vatra, 8 centre de comună și 19 sate
- Pe teritoriul său sunt 4 arii naturale protejate: grădina botanică, grădina dendrologică, grădina Muzeului Național de Etnografie și Istorie a Naturii și grădina zoologică; protecția mediului include și spațiile verzi ale orașului, cu destinații diverse;
- Diversitatea geografică a generat o varietate excepțională de peisaj natural și cultural, apt de valorificare dinamică prin turism tematic;
- Pe teritoriul municipiului se concentrează cel mai bogat fond de patrimoniu construit protejat (monumente istorice de arheologie, arhitectură, memoriale, comemorative) din

Republica Moldova. 977 de obiective din intravilanul orașului sunt ocrotite (236 de importanță națională și 741 de importanță locală, conform PUG 2007 – vezi 3.1.3).

- Investigațiile arheologice au evidențiat popularea zonei din epoci foarte îndepărtate și au adus mărturii valoroase de civilizații antice;
- Se conservă o morfo-tipologie specifică medievală (rețele stradale organice) în zona orașului vechi și o structură de cartiere închise (rețea carteziană) în zona istorică;
- A fost un pol de atracție pentru activități industriale, păstrând încă obiective construite relevante;
- Multiple invazii/migrații și perioade de dominații administrative străine au lăsat amprente istorice și culturale persistente, a căror evidențiere completă se impune.
- Multiculturalitatea datorată multiplelor mișcări de populație se asociază unei bune atmosfere de coabitare tolerantă și constructivă.

4.2.3 Diagnostic prospectiv

Formularea unui diagnostic prospectiv are în vedere acțiunea unor factori interni și/sau externi care influențează continuu nivelul de trai al oamenilor, fiind generați de cadrul general de evoluție a societății. Din acest punct de vedere se va urmări abordarea prin strategii sectoriale adecvate a:

- ❖ Schimbărilor climatice, capabile să exercite o influență covârșitoare asupra cadrului natural și, implicit asupra modului de viață al colectivităților umane;
- ❖ Dinamicii metamorfozării peisajelor;
- ❖ Nivelului aspirațiilor de modernizare a nivelului de trai al comunității locale (evoluțiile demografice, mișcările de populație, ale migrărilor, ale exploziilor informaționale, ale aspirațiilor culturale);
- ❖ Evenimentelor sociale și politice petrecute la nivel internațional, cu puternic impact asupra vieții oamenilor (crize economice și/sau politice, războaie, pandemii, et.);

○ 4.3 Recomandări generale pentru PUG

Recomandările generale de mai jos se leagă de prevederile PUG 2007 analizate în 1.6: conservarea caracterului morfologic și controlul mișcării terenurilor ajustează politica 06-1; zonele de protecție și reevaluarea listei de monumente continuă programul P06-1.1; programele de valorificare continuă politica 06-2. Detalierea lor pentru PUG și RLU este dată în 4.4.

- ❖ *Păstrarea pe cât posibil în limite și forme apropiate de cele actuale, a intravilanului municipiului, perpetuând caracterul morfologic amalgamat, respectiv personalitățile exprimate prin caracteristicile formale ale cartierelor;*
- ❖ *Conservarea prin propuneri de organizare spațială acordate cu procesul înnoirii, a caracterului morfologic al fiecărei structuri distinctive de tip cartier (rețele stradale, parcelar, distribuția și conformarea spațiilor libere), al structurii gospodăriilor și al unităților de peisaj identificate; se va proceda la definirea unor Zone istorice de referință (ZIR) ca suport al construirii logice a unui RLU actualizat (inclusiv relaționarea ZIR-uri cu UTR-uri);*
- ❖ *Controlul reglementat al mișcării terenurilor (evitarea operațiunilor de comasări sau dezmembrări care să genereze parcele atipice ca forme și dimensiuni);*

- ❖ *Instituirea/revizuirea unor zone de protecție legale pentru toate siturile arheologice și monumentele istorice clasate în Lista Monumentelor Ocrotite de Stat din Chișinău și RAN; propunerea prin strategia locală a reevaluării monumentelor înscrise în Listă prin studii de specialitate, în vederea întocmirii, după caz, a unor dosare de declarare pentru monumente excesiv degradate sau care au pierdut substanța istorică sau a unor proiecte de consolidare în regim de urgență și de reabilitare și analizarea potențialului de clasare a altor obiective neprotejate legal;*
- ❖ *Precizarea prin strategia de dezvoltare locală, aferentă PUG actualizat, a unor programe și proiecte de valorificare a patrimoniului natural și cultural local excepțional.*

○ 4.4 Recomandări particularizate pentru PUG și RLU

Recomandările de mai jos detaliază recomandările generale din 4.3 și se transmit etapei de Concepție și Regulamentului local de urbanism. Valorile numerice (înălțimi, POT, CUT) nu se stabilesc prin studiul istoric. Ele se deduc pe UTR din valorile existente măsurate pe fronturile de referință, conform principiilor de mai jos.

A. Recomandări pentru structura PUG și a RLU

- Introducerea în RLU a unei **zonificări de protecție suprapuse** (indicativ „P”) peste zonificarea funcțională. Sistemul de zone al Ghidului de zonare din 2007 se păstrează, iar zonele P conțin reguli suplimentare (morfologie, înălțime, aspect, procedură);
- Reprezentarea pe planșele PUG a: monumentelor (Registrul național și lista locală reconciliată), zonelor de protecție, ZIR și UTR, zonelor cu potențial arheologic, perspectivelor PV-1...PV-6;
- Obligatorietatea **PUZ pentru zone protejate** (cu studiu istoric de detaliu) pentru ZIR-1 și ZIR-2, iar până la aprobarea acestuia, aplicarea regulilor de tranziție din RLU;
- Corelarea cu evaluarea strategică de mediu (cap. 5) și cu studiul de patrimoniu natural pentru ZIR-5.

B. Reguli recomandate pe zone istorice de referință

ZIR	Obiectiv	Reguli recomandate pentru RLU
ZIR-1	Conservarea tramei și a potențialului arheologic; revitalizarea locului de origine a orașului	Fără modificarea tramei și fără comasări de parcele care să producă parcele atipice. Regim de înălțime raportat la clădirile istorice învecinate. Diagnostic arheologic preventiv pentru orice excavare. Fără largiri de străzi. Spații publice în jurul Bisericii Mazarache și al izvorului
ZIR-2	Conservarea integrală a planului 1817–1834 și a fronturilor istorice	Aliniere obligatorie la frontul istoric. Înălțimea la cornișă raportată la media frontului de referință. Retrageri la etajele superioare fără a depăși linia de vizibilitate din stradă. Fără clădiri care să depășească silueta dominantelor în conurile PV-1...PV-3. Interzicerea demolării clădirilor valoroase fără aviz. Reguli pentru firme, publicitate și rețele aeriene. Fără largiri de străzi
ZIR-3	Păstrarea caracterului de cartier (vile, locuințe urbane) și a relației clădire–grădină	Păstrarea parcellarului și a regimului de construire discontinuu, unde acesta este dominant. Înălțime moderată, stabilită pe UTR. Protecția grădinilor de front
ZIR-4	Evaluarea și integrarea patrimoniului modernist	Inventar și evaluare înaintea oricărei intervenții majore. Reabilitare termică fără alterarea compoziției fațadelor valoroase

ZIR	Obiectiv	Reguli recomandate pentru RLU
ZIR-5	Protecția peisajelor culturale și a reliefului	Construire limitată la dotările parcului. Protecția pantelor și a vizibilității dinspre și spre parc. Monumente de for public noi numai pe baza unui studiu de amplasare

C. Recomandări procedurale și de program

Recomandările de mai jos privesc procedurile de protecție și programul de implementare asociat PUG actualizat (strategia de dezvoltare). Ele nu sunt reglementări ale PUG sau RLU, ci măsuri de însoțire, preluate din programele PUG 2007 care nu au fost realizate.

- Reconcilierea Registrului național cu lista municipală, cu fișe de inventar georeferențiate (reluarea programului P06-1.1 din PUG 2007: „planul istorico-cultural de bază”);
- Evaluarea individuală a obiectivelor pentru care se solicită excluderea din Registru și a celor propuse pentru clasare, prin expertiză de specialitate;
- Program municipal de diagnostic al stării tehnice și al vulnerabilității seismice pentru clădirile-monument (zona seismică de 8 grade MSK-64 – cap. 2.1), cu prioritizare;
- Program de reabilitare a fondului locativ cu valoare de patrimoniu (reluarea P03-1.2 din PUG 2007) și de reabilitare a străzilor istorice (P06-1.2);
- Concurs de urbanism pentru orașul vechi și pentru valea Bâcului (reluarea P06-2.1 din PUG 2007), ca proiect-cheie al Concepției;
- Trasee culturale urbane și metropolitane (orașul vechi, orașul de sus, Valea Morilor, Cricova, Codru), în corelare cu studiile de cooperare teritorială și de dezvoltare economică.

5. INTERFAȚA CU EVALUAREA STRATEGICĂ DE MEDIU

Potrivit Legii nr. 11/2017, raportul privind evaluarea strategică de mediu (ESM) a PUG examinează efectele probabile ale planului asupra patrimoniului cultural, inclusiv arhitectural și arheologic, și asupra peisajului. Prezentul capitol structurează contribuția studiului istoric la ESM. Studiul nu substituie procedura ESM.

5.1 Starea de referință (baseline) pentru factorul „patrimoniu cultural și peisaj”: 376 de poziții active în Registrul național pe teritoriul orașului, dintre care 31 de situri arheologice (3.1.3); 977 de obiective ocrotite conform PUG 2007, dintre care 857 în orașul vechi și în zona istorică; circa 10% din clădirile de patrimoniu distruse până în 2007 (PUG 2007); 31 de poziții excluse din Registru între 1993 și 2025; peisajul cultural descris în 3.2.

5.2 Obiective de mediu propuse pentru ESM:

Cod	Obiectiv de mediu	Indicator de monitorizare propus
OM-P1	Conservarea integrității monumentelor și a zonelor protejate	Numărul de monumente în stare precară sau pierdute; numărul de autorizații emise în zonele P cu aviz de specialitate
OM-P2	Prevenirea distrugerii patrimoniului arheologic	Numărul de diagnostice și de cercetări arheologice preventive față de numărul de autorizații cu excavare în zonele cu potențial arheologic
OM-P3	Protejarea peisajului cultural și a perspectivelor	Numărul de clădiri noi din conurile PV care depășesc cota admisă (țintă: 0); suprafața peisajelor culturale (ZIR-5) păstrată
OM-P4	Reducerea vulnerabilității patrimoniului la riscuri (seism, inundații, alunecări, schimbări climatice)	Numărul de clădiri-monument diagnosticate sau consolidate seismic; numărul de monumente din zone inundabile sau cu alunecări de teren

5.3 Efecte potențiale ale măsurilor PUG și măsuri recomandate:

Măsura / tendința din PUG	Efect probabil	Măsuri de prevenire, reducere sau compensare
Densificarea și înălțarea clădirilor în zona centrală	Negativ	Zone de protecție și conuri de vizibilitate. Regim de înălțime pe UTR. PUZ obligatoriu pentru zonele protejate
Lărgirea străzilor și lucrările de infrastructură în zona istorică	Negativ	Fără lărgiri în ZIR-1 și ZIR-2. Diagnostic arheologic preventiv. Coordonarea lucrărilor de rețele
Traficul auto intens în nucleul istoric	Negativ (vibrații, poluare, degradarea fațadelor)	Pietonalizare, parcare în afara nucleului, prioritate pentru transportul public (corelare cu studiul de circulație)
Regenerarea urbană și reutilizarea clădirilor istorice	Pozitiv	Reguli de intervenție compatibile, finanțare prin programele P03-1.2, P06-1.1 și P06-1.2
Coridorul verde și cultural al văii Bâcului	Pozitiv	Integrarea siturilor arheologice și a perspectivelor în proiect; concurs de urbanism

5.4 Date transmise echipei ESM: listele de monumente (3.1), elementele de peisaj și perspectivele (3.2), ZIR (3.3), indicatorii (cap. 6). Stratul GIS al monumentelor și al zonelor cu potențial arheologic se realizează în etapa de Concepție (cap. 7). Datele lipsă sunt înregistrate în Anexa 1.

6. INDICATORI ȘI DATE TRANSFERABILE ÎN PUG ȘI RLU

Tabelul de mai jos centralizează indicatorii cantitativi ai studiului, în vederea preluării lor în memoriul PUG, în bilanțul teritorial (suprafețele zonelor protejate și de protecție ca strat suprapus) și în sistemul de monitorizare. Corespondența cu tabelele din anexele NCM B.01.02:2016 se face la întocmirea bilanțului teritorial în etapa de Concepție [E].

Indicator	Valoare	Sursă	Utilizare
Poziții active în Registrul național – oraș	376	Cap. 3.1.3	Memoriu PUG, ESM
Situri arheologice în Registru – oraș	31	Cap. 3.1.3	Planșă, ESM
Poziții excluse din Registru 1993–2025 – oraș	31	Cap. 3.1.3	Monitorizare
Obiective ocrotite la nivelul orașului (PUG 2007)	977 (236 N + 741 L)	PUG 2007	Reconciliere liste
Obiective în orașul vechi și zona istorică (PUG 2007)	857	PUG 2007	Delimitare ZIR
Străzi istorice / case în perimetrul lor (PUG 2007)	65 / circa 4.000 (24% protejate)	PUG 2007	RLU ZIR-2
Suprafața zonei istorice protejate (ha)	[I]	DGAURF / MC	Bilanț teritorial
Suprafața ZIR-1...ZIR-5 (ha)	[N]	Concepție	Bilanț teritorial
Monumente în stare precară (număr, %)	[N]	Inventar de teren	ESM, OM-P1
Monumente cu zonă de protecție aprobată (număr)	[I]	MC / DGAURF	Monitorizare
PUZ aprobate în zona istorică după 2007 (număr)	[I]	Centralizator PUZ – DGAURF	Trasabilitate PUG 2007
Perspective protejate (conuri)	6 (PV-1...PV-6)	Cap. 3.2	RLU, planșă

Întocmit,

Arh. Doina-Mihaela BUBULETE

Expert MCC

Atestat 121E/2008

